

# **СТАРЕЦЪТ ИОСИФ ИСИХАСТ**

**ЖИВОТ, ПОДВИЗИ, УЧЕНИЕ**

**Монах Иосиф Ватопедски**

---

# СТАРЕЦЪТ ИОСИФ ИСИХАСТ: ЖИВОТ, ПОДВИЗИ, УЧЕНИЕ

Монах Иосиф Ватопедски

Славянобългарски манастир "Св. Вмчк Георги Зограф"©, Света Гора, Атон, 2004 г.

---

---

Въведение .....	1
ЧАСТ ПЪРВА .....	5
ЖИВОТООПИСАНИЕ .....	6
1. Детство и младост .....	7
2. Първи трудности и явяване на благодатта .....	9
3. Заселване в Катунакя под ръководството на стареца Ефрем .....	12
4. Преселване в скита “Свети Василий” и смъртта на стареца Ефрем .....	15
5. Време на сурови подвизи .....	17
6. Природа на изкушенията и техните видове .....	19
7. Намиране на безмълвника старец Даниил в качеството на духовник .....	21
8. Усилване на изкушенията .....	25
9. Различни изпитания и сетивното явяване на нашата Владичица Богородица .....	29
10. От скита “Свети Василий” - в Малката “Света Анна” .....	35
11. Преселване в Нови скит .....	46
ЧАСТ ВТОРА .....	51
УЧЕНИЕ .....	52
1. За освещаването и безстрастието .....	53
2. За познанието на Божията воля .....	56
3. За реда и безпорядъка .....	58
4. За изкушенията и духовния закон .....	61
5. Видове изкушения .....	63
6. Законът за измененията в деятелния ни живот .....	65
7. Небрежността - постоянна заплаха за вярващия .....	69
8. За молитвата .....	70
9. За разсъждението и прозорливостта .....	74
10. За послушанието .....	76
11. За съзерцанието и за това как съзерцават достойните .....	78
Послеслов .....	80
.....	83

---

# Въведение

Посвещава се  
на моите духовни братя  
и на всички духовни чеда на стареца

Нещо естествено е добрите спомени да бъдат записвани, за да останат и в далечното бъдеще като светли жалони на духовната история. Това е особено необходимо в наше време, когато животът тече и стремително се развива, така че почти всички негови досегашни основи са подложени на изменение. Освен това всеки човек в напреднала възраст може да разкаже нещо от своя минал опит, бидейки свидетел на паметни събития и източник на достоверни сведения за тях. Това е задължение, чрез което се създава историята. По този начин се научава за живота на предишните поколения, за това, как те са съществували, мислили, как е изглеждал техният обществен и духовен живот.

Изхождайки от тези съображения, записвам тези редове, понеже ми се искаше да запазя жив спомена за някои степени на монашеското житие, което, впрочем, е съвсем естествено за мен, тъй като още от малък станах монах. Моите впечатления се отнасят най-вече за живота и словата на благочестиви и добродетелни монаси и старци, с които или съм бил лично познат, или съм слушал за тях от нелъжливи уста. Възхищавайки се от юношеските си години на житията на светиите, винаги съм таял желание и съм хранел надежда да срещна някога подобни на тях хора - истински труженици на добродетелта, деятелни герои на трудолюбието и истински Божии приятели, изпълнени с божествена любов към Бога и ближния.

Нашата Църква има двехилядигодишна история, в течение на която не се прекратява ожесточената борба между доброто и злото, благото и лукавото и последователите на тези две сили непрестанно се сражават помежду си. И колкото и да намаляват тружениците на добродетелта, малкото стадо (Лук. 12:32), по думите на нашия Господ, продължава да съществува през всички времена, даже и при най-тежки обстоятелства. И това става просто защото се изпълнява Господното пророчество: "И портите адови няма да надделеят над Църквата и над Христовото паство (сравни с Мат. 16:18), защото наистина Тоя, Който е във вас, е по-голям от оногава, който е в света" (1 Иоан. 4:4).

\*

Монашеството съществува почти от времето на светите апостоли и започнало да става организирано след трети век в земите на Египет и Палестина. Първоначалният уединен начин на живот се сменил с колективно подвижничество - отначало в лаври от полуобщезителен тип, а след това - в пълноценни общежития. Съгласно църковното предание на тавенисиотите, които живеели под ръководството на преподобни Пахомий Велики близо до устието на Нил, били дадени чрез откровение на ангел Божий устава и основите на общежитийния начин на живот. Главната отличителна черта на предадения по този начин устав било известно отстъпление от принципа на общежитието в строгия смисъл на думата, според което се допускало в съответствие с тогавашния плам и божествена ревност на подвизаващите се известна независимост по отношение на напрегнатостта на духовния подвиг. Допускал се произволен начин на пост, подвижничество, физически труд, бдение, молитва, служение на ближните и всичко, което било по душата на всекиго.

След сравнително немного време тази традиция била пренесена и в Палестина, където Теодосий Велики организирал истинско общежитие, за което и получил прозвището Киновиарх (началник на общежитието). По това време монашеството се разпространило почти навсякъде, където съществувала Църквата. Навсякъде се строели манастири, скитове и исихастириони<sup>1</sup>, където можели да се устремяват верните ревнителите, и посвещавайки целия свой стремеж и ревност единствено и само на Божиите дела, да осъществяват на дело Евангелските заповеди. Обаче на Изток, особено след разпространението на исляма, което причинило много притеснения на християните, монасите не могли да продължат спокойното си съществуване.

Така започнало постепенно преместване на центъра на монашеството в земите на Византийската империя. През тези години достигнал своя разцвет Византийският Олимп в Мала Азия. В самата столица пък

---

<sup>1</sup>Малка килия за един или двама пустиножители - б. пр.

преуспявали духовно монасите от Студийския манастир - прославените ревнители на отеческото предание, съставили в подробности формите на нашето богослужение, вземайки закваска от прочутата Лавра на свети Сава. Но и тук иконоборческата ерес не позволила на така прекрасните кълнове на монашеското трудолюбие мирно да принесат своя плод. Ето защо за продължаването на тази свещена традиция било нужно ново място.

Оттук започва и историята на свещения Атон, който в течение на всички следващи години оставал непоклатима крепост на благочестието и добродетелта, благоухаеща духовна градина на Преблагословената Богородица, Чиято особена любов към това място и грижата ѝ за него продължават да се проявяват на дело.

Нямаме за цел да пишем обща история на монашеството и затова не се впускаме в подробности. Схематичното и бегло напомняне на всички тези неща беше нужно само за да покаже приемствеността, съществуваща сред атонските подвижници - законните наследници на нашето отеческо предание.

\*

И наистина, струва си да изпитаме съжаление за това, че въпреки пребогатите духовни плодове, принесени от атонското монашество, непрекъснато процъфтявало в течение на цяло хилядолетие, досега не е написано нищо, което да отразява по достойнства това величие. Наистина Атон стои постоянно между Небето и земята, за да помирява човешкия род с Бога и да удържа праведния Божи съд, възбуждан от човешкото предателство.

Това, което бях узнал за монашеския живот, започвайки своя монашески път в родината си, беше свързано преди всичко със Света Гора. И нашият игумен - преподобният монах Варнава, и духовникът на нашата обител - иеромонах Киприан, в миналото сами бяха живели на Света Гора. Те постоянно рисуваха пред нас живите образи и примери на преподобните атонски монаси, които сами бяха виждали и чували<sup>2</sup>. Разказваха ни за стареца Калиник Исихаста, за стареца Герасим Хиоски, отец Григорий, отец Козма, отците Сава и Иларион и за мнозина други. Всички те са били хора, изпълнени с боговдъхновена ревност, трудолюбие, истински подвижници, трудещи се над своя вътрешен човек с трезвение, изпълнени с божествена благодат и прозорливост.

Тези живи разкази предизвикваха у нас ентузиазъм, който в съчетание с тогавашната ни юношеска ревност разпали желанието сами да посетим това свещено място; и дори и да не бъдем удостоени с Божието благословение да срещнем такива отци, то поне да можем да целунем техните свети мощи, да видим с очите си мястото на подвижите им и да узнаем от техните последователи колкото се може повече за тяхното удивително и свръхестествено житие. Ето какво ме подтикна да тръгна на път и по Божията благодат да се озова на свещения Атон. А видяното там многократно надмина всичките ми очаквания и мечти.

\*

Няма нищо необикновено или удивително в това, че някой пише разказ за живота на достойни за възхищение хора и за техните подвизи. Добре би било това да се прави винаги, тъй като дава на разклащаното от много противоречия общество някаква надежда за поправяне от покварата и завръщане към равновесие! Образът на човек с гореща любов овладява сърцата на хората. Всички повече или по-малко нещо обичат, от нещо се интересуват, с нещо са заети. Стремейки се по подобаващ начин да постигнат това нещо, те биват удовлетворени или негодуват. Но оценявайки живота си като цяло, хората не изпитват удовлетворение, понеже са разпилели по-голямата част от своето време и сили за съвършено суетни и жалки цели. За цялата история на човечеството са били изречени и записани немалко философски учения и теории, но това ни най-малко не е подобрило суровата действителност.

За хората не е лесно да постигнат истината, намирайки се в това изгнание, на което са осъдени. Древната заповед на Създателя, дадена след прародителското престъпление, остава неизменна: *и постави Херувим*

---

<sup>2</sup>За тези и за други отци от същия манастир публикувах неколцина разказ, озаглавен: "Отците от обителта "Ставровуни" в Кипър (Πατερικές Μορφές Ι.Μ. Σταυροβουνίου Κύπρου. Θεσσαλονίκη, 1979).

*и пламенен меч, що се обръщаше, за да пазят пътя към дървото на живота* (Бит. 3:24). Входът към Едем, където са радостта, щастието и мирът, е затворен завинаги! Вместо него на човека му е останала земя, обраснала с тръни и бодили. *С пот на лицето си ще ядеш хляба си* (Бит. 3:19).

И така, трябваше да се изпълни времето, когато на новото Евангелие му предстоеше да отмени древното осъждане и да дари на хората благословение, истинско щастие и радост. *Мир ви оставям; Моя мир ви давам; Аз ви давам не тъй, както светът дава* (Иоан. 14:27). Изминаха много столетия от онзи момент, когато новото Евангелие подари на хората благата вест и им откри истинския смисъл на живота - истинския мир и радост, а пътят на човека към осъществяването на тази блага вест продължава и досега. Наистина *на всички ония, които Го приеха, даде възможност (власт - слав.) да станат чеда Божи* (Иоан. 1:12).

Предстои ми да разкажа за един от безчислените вървели по този път герои, редом с когото по Божието човеколюбие се удостоих да прекарам достатъчно време. Аз лично "видях, чух и попипах" (виж 1 Иоан. 1:1) истинския живот на този човек, а така също и неговите мисли - разбира се, в мярката достъпна за мен.

Основната отличителна черта на този блажен старец беше изпълнението на всеобхватните заповеди: нему беше присъща, първо, любов към Бога от цялата си душа и сърце и любов към ближния като към самия себе си, и второ - цял живот сурово подвижничество, съпроводено с многообразни за изпълнението на тези заповеди изпитания. Човекът, вървящ по тесния път (виж Мат. 7:14) на добродетелта, не може да достигне своята цел, или по-точно - Небето, без да се сблъска с трудности, защото *през много скърби трябва да влезем в живота* (Деян. 14:22). Обаче за онези, които Бог по Своя промисъл подготвя да подкрепят другите и които по някакъв начин обновяват и оживяват едно цялостно състояние на запуснатост, борбата е несравнено по-сурова и жестока, а често изглежда и безнадеждна. Не е трудно да се убедим в това и от житията на великите отци и основатели на монашеския начин на живот, които водели борба против изключителни по рода си изкушения, съответстващи на значението на тяхната мисия. В хода на живота се случват множество естествени изменения, отговарящи на нашето общо състояние, способно да ни помага или да ни вреди. А последното, освен от законите на природата, зависи още и от заобикалящата обстановка.

Веднъж Старецът ни разказа за това в отговор на наш въпрос. "Случва се - каза той - любовта на нашите събратя и въобще доброто отношение на всички околни да облекчат за нас бремето, така че изкушенията преминават едва забелязани. Случва се и така, че отвращението и жестокостта на хората правят кръста ни непоносим."

Ние, които живеехме със стареца, научихме от неговия живот и думи много полезни неща, които той беше узнал от собствен опит. Но братята, които дойдоха по-късно - в залеза на живота му, настойчиво молеха да напишем нещо за живота на стареца, като посочваха, че устното предание скоро ще бъде забравено. Настойчивостта на тези монаси и на всички, които познаваха нашия старец, ме подбуди да напиша нещо за живота му въпреки крайната ограниченост на моите сили. С такова дело би трябвало да се заемат други, по-достойни хора. Обаче това, изглежда, не е така просто, тъй като старецът се придържаше към особен начин на живот и живите му свидетели не са така много. Освен това, не е изключено, в бъдеще за него да напишат други ревнителни, разполагащи с достатъчно сила на словото.

Когато започнах малко по малко да записвам някои неща от своите спомени и стигнах приблизително до средата, ме обзе нещо като обезсърчение и загубих усърдието, с което се бях захванал за това дело. Заклучих бележките си в едно чекмедже и мислех, че няма да се върна скоро към тях. Минаха приблизително два месеца в такова мълчание и една сутрин един от братята, които се намираха заедно с мен, с изумление ми каза: "Тази нощ видях насън стареца, който ми нареди да ти предам два големи печата. Единият от тях беше вече готов, с издълбани букви, а върху другия още намаше букви и трябваше да се дълбаят. Аз попитах: "А какво да му кажа, дядо? Да ги издълбае ли?" И старецът ясно каза: "Дай му ги, а той знае какво да направи. След това се събудих." Трябва да отбележа, че по това време моят занаят беше изработване на дървени печата за просфори. Щом братът ми разказа този сън, аз веднага разбрах неговото значение и с готовност продължих да пиша житието на стареца до самия край.

Сега и сам признавам, че описанието на живота и опита на благочестивите и добродетелните хора е полезно и необходимо за укрепването и назиданието на по-младите поколения. С внимание и отговорност, без

фанатизъм или тенденциозност, пиша за живота на приснопаметния старец онова, което сам съм чул и видял, както и свидетелствата на други хора, които са го познавали преди мен.

---

# ЧАСТ ПЪРВА

---



---

# **ЖИВОТООПИСАНИЕ**

---

# 1.

## Детство и младост

Родина на стареца е остров Парос, принадлежащ към групата на Цикладите - малко, тихо островче, жителите на което се отличавали в онези времена с добронравие. Родителите му били прости и бедни хора, така че на децата им още от малки се налагало да припечелват по нещо, за да се из-хранват. Баща му - Георгиос, не живял дълго и семейството му се лишило от неговата поддръжка. По такъв начин децата, освен бедни, станали и сираци - нещо, което не е така рядко в бедните семейства. Майка му, Мария, притежавала всички вродени и благопридобити качества на Божия човек, бидейки по словото Господне *истински израилтянин, в когото няма лукавство* (виж Иоан. 1:47). Тази благословена душа притежавала такава простота и чистота на характера, че често се удостоявала да вижда свръхестествени явления и вярвала, че и другите непременно ги виждат. Това се случвало особено когато отивала в църквата на литургия или пък просто да се погрижи за храма.

Когато бъдещият старец се отдалечил на Атон и тя научила това, казала на своите близки: "Още от раждането му знаех, че ще стане монах." За пояснение на своите думи, тя разказала следната история: "Когато родих моя Франциск (такова било светското му име) и лежах на постелята, а до мен беше повитият в пелени младенец, видях как покривът на къщата се разтвори и един крилат юноша, толкова сияен, че едва можех да гледам към него, се спусна, застана до младенеца и започна да го разговива, канейки се да го вземе със себе си. Аз се възпротивих: "Какво правиш, любезни? Искаш да ми вземеш детенцето ли?" А той настояваше, че е дошъл именно за това и че такава е "решението". За да ме убеди в това, той ми показа един бележник със записано на него повеление задължително да вземе младенеца. Аз възразявах, но Ангелът тогава ми даде някакво скъпоценно украшение във вид на кръст и взе от мен детето." Оттогава тя вярвала, че Франциск някога ще последва Христа.

Старецът прекарал детството и юношеството в своето село, занимавайки се с различни работи от семейния бит. Когато пораснал достатъчно, за да постъпи на работа, отишъл в Пирея и работил в рудниците на Лаврия, докато не бил призован за военна служба във флота. След това с малкото спестени средства започнал частна работа, като отначало станал дребен продавач, а после - търговец. Обикновено участвал в различни търговски панаири и скоро придобил значително състояние, което му осигурявало блестящо финансово бъдеще. Той бил предприемчив, но притежавал и човечност, поради която винаги отхвърлял несправедливостта и лукавството. Колкото и пъти да му се предоставяла възможност да се издигне чрез нечестни средства, той никога не се съгласявал на това.

Бил на двадесет и три години, а центърът на неговата дейност била столицата, когато започнал да чете светоотеческите книги. Голямо впечатление му направили житията на светите отци и особено - на строгите подвижници. Но по неговите думи повече от всичко го подбудил да приеме монашество следният сън. "Една вечер - разказваше старецът - видях на сън, че вървя покрай царски дворец. Внезапно се появили двама офицери от дворцовата стража, хванаха ме и ме въведоха в палата. Аз не разбирах защо го правят и се съпротивлявах, но те любезно отговориха, да не се боя, а да вървя с тях, защото такава е желанието на царя. Изкачихме се във великолепен дворец, който превъзхождаше всички земни палати, там ме облякоха в скъпоценна бяла дреха и казаха: "От днес нататък ще служиш тук." След това ме поведоха, за да се поклоня на царя.

В този момент се събудих. Толкова силно се беше отпечатало в мене всичко видяно и чуто, че не бях в състояние да правя или да мисля за каквото и да било друго. Прекратих работата си и живеех в размисъл. Постоянно чувах в сърцето ми непрестанно да се повтаря отчетливо това нареждане: "От днес нататък ще служиш тук." Това промени цялото ми състояние, вътрешно и външно. Не ме занимаваше нищо от онова, което се намира на земята, но и не знаех, какво беше това, което видях, и какво би трябвало да правя. Състоянието ми разбраха две девойки, които живееха там в съседство с мен. Те ми дадоха да прочета една светоотеческа книга със заглавие: "Летник", в която се съдържат житията на великите светии, чиято памет се празнува през лятото.

Жадно прочетох тази книга и тя така повлия на състоянието ми, че вече не си помислих за нищо светско. Повече не можех да се намирам сред градския шум. Бяха от него в предградията, които тогава още не бяха заселени - ту на едно, ту на друго място, а най-често - в Пендели. Там живеях като подвижник, в усилен пост и бдение, според оскъдните си познания. Нощем се случваше да се покатеря на някое дърво и да стоя там цяла нощ, подобно на стълпник. Въобще, стараех се да подражавам на всички видове измъчване на плътта, за които бях чел в житията на светиите. Именно тогава започнах да мисля за пустините, където е протичал духовният живот на отците. Мислех и за Атон, където, вярвах, че ще намеря отци подобни на тези, чиито жития бях чел.”

Когато Франциск се върнал в Атина, случайно срещнал там един старец, атонски монах от една килия в Карея, и го помолил да тръгне заедно с него, когато той реши да се връща обратно. Така станало запознанството на Франциск със Света Гора и преселването му там. Междувременно той изразходил всичките си спестявания за милостиня, както сметнал за необходимо, а част от тях оставил на роднините си. Вече взел окончателно решение да остане на Света Гора, в нейните най-затънтени и сурови места.

Първоначално Франциск се установил в Катунакя, в благословеното братство на Данилеите. Тогава още бил жив самият приснопамятен старец Даниил, основателят на това братство, човек благочестив, образован, разумен, който притежавал солиден опит в подвижническия живот и доставял голяма отрада и утешение на всички, които се обръщали към него. През целия си живот старецът пазеше добър спомен за това братство и особено - за самия преподобен старец, за когото той често си спомняше в разговорите си с нас. Обаче горещата ревност, с която Франциск се устремил към най-строг подвижничество в най-пустинни места, не му позволила да се задържи задълго при стареца Даниил. Така той си тръгнал оттам заради желаното от него безмълвие.

По това време на Атон се разнесла мътва за безмълвника и упражняващия се в трезвение старец Калиник, който живеел в пустинята на Катунакя. Натам се отправил и младият ревнител Франциск, който възнамерявал да остане при стареца, за да получи полза. Опитът се оказал не особено успешен, тъй като този приснопамятен старец въпреки цялата си несъмнена духовност и опитност в духовната работа по някакви неизвестни на мен причини не желаел да посвещава никого в тайните на безмълвието и молитвата, с които сам бил удостоен в толкова висока степен. Когато пламенният Франциск го помолил да му покаже начина и да му обясни как и откъде да започне, той му дал обезкуражаващ отговор, че младежът трябва да се погрижи за това чак след смъртта на стареца. Щом чул това, младият послушник се отдалечил във Вигла (недалеч от Великата Лавра), възнамерявайки да води там по-строг живот.

Случва се, духовните хора да извършват в живота си малко странни или даже по мнението на болшинството видимо безцелни постъпки. Обаче впоследствие става явна скритата им цел, определена от Божия промисъл. В разнообразни животоописания на отците могат да се срещнат много подобни епизоди, които изглеждат непонятни на всевъзможните критици, но при все това те се явяват отправни точки за най-големите успехи в подвижничеството на тези светиини.

---

## 2.

# Първи трудности и явяване на благодатта

*Колко са мили Твоите жилища, Господи на силите! Колнее душата ми и чезне за Господните двори (Пс. 83:2, 3).*

За неопитната и изгаряна от божествена ревност душа всяко място, всеки представил се повод предизвикват ентузиазъм и интерес. Тихите и уединени околности на Вигла, покоят на които не се нарушавал от никакъв шум или грижа, особено привлекли вниманието на младия подвижник. И той веднага пристъпил към старателно търсене на подходящо място, където да може да се засели. Като имал във въображението си дълбоко отпечатани първите впечатления от прочетените от него Жития на светиите, не можел да повярва, че в наше време не съществуват същите условия и същият начин на живот, които съществували и тогава. За неопитността и ревността обаче всичко става възможно. Той вярвал, че трябва да съществуват невидими, голи, отрекли се от всякакви грижи подвижници, заети само с молитва и съзерцание. Въображението като източник на пламенна ревност става тежко изкушение за неопитните, докато опитът не промени тяхното състояние. И понеже на него му била нужна независимост, за да избере след необходимото изследване най-добрия наставник за себе си, той не пожелал да отиде в послушание на някого от старците, които живеели там, но предпочитал за известно време да остане свободен.

Ето защо поискал разрешение от стареца на една от тамошните килии да се настани при него за известно време, за да определи окончателно своето бъдеще. Те се договорили помежду си и като възнаграждение за гостоприемството младежът връчил на стареца неголяма сума от последните средства, които бил оставил за пътуването. Обаче старецът изобщо не спазил обещанието си и скоро лишил младия си съжител от всякаква свобода, все едно, че бил негов законен старец. Той имал особен начин на живот. През по-голямата част от времето отсъствал от своята килия, посещавайки различни манастири, и най-вече - съседната Велика Лавра. Така младият подвижник имал достатъчно време, за да се подвизава, както намери за добре. Той често отивал в пещерата на свети Атанасий<sup>1</sup>, където се срещал с един намерил там уединение духовник, човек мирен и обичаш безмълвието, притежаващ търпение и голяма издръжливост. Но това не се понарявало на стареца, който, като се върнал от поредното си пътуване, забелязал отсъствието на младежа и оттогава започнал да го притеснява с епитимии, а също - и с грубо и жестоко отношение. По този начин нашият младеж бил принуден да се замисли за ново място и начин на съществуване.

По-късно той ни казваше: "Тогава се опитвах да си обясня по някакъв начин това положение и това държание на стареца с мен и бях преизпълнен с огорчение. Не можех да се утеша, защото, пламенно желаейки да намеря това, което бях започнал заради Бога, не само не го намирах, но и не срещах помощ от хората. По своя навик, аз, както и преди, отидох на едно диво място, което напомняше пещера и започнах с голямо страхопочитание да плача пред Бога. "Всеблагославни Господи, - казах аз, - Ти, който знаеш всичко и си ме избавил от светската суета и си ми дал сила да Те последвам, *защо сега ме оставяш?* Аз не търся компромиси и както знаеш, прося Твоята милост и благодат, за да последвам това, на което ме научиха житията на Твоите свети. Помогни ми, Всеблагославни, и не оставяй Своето създание, защото знаеш, че в този свят нямам нищо, освен Твоята благодат, тъй като се отрекох от всичко, щом чух гласа Ти. *Научи ме да изпълнявам Твоята воля, защото Ти си мой Бог* (Пс. 142:10).

Както вече казахме, няма нищо удивително, ако в началото на пътя неопитността и крайната ревност водят до пропуски и неумереност. А съдбите на всепоспасителния Божи Промисъл, подобни на бездна, не само приемат чистите подбуди на това усърдие, но и премъдро ги насочват към бъдещо преуспяване.

---

<sup>1</sup>Тя се намира също в района на Вигла - б. пр.

Бидейки деен и съобразителен по природа, той веднага забелязал възцарилото се там безразличие, а също и разнообразните насмешки от страна на живеещите по тези места монаси, които спазвали обичайния за тях устав. Наранен от цялото това положение, което изобщо не съответствало на неговите очаквания, и от някаква постъпка на стареца, при когото живеел, той се отдалечил на вече станалото привично място и започнал със сълзи да се моли на Бога. “Много плаках през този ден - казваше той, - толкова много, колкото никога по-рано и сякаш се оплаквах пред Бога за това, че Той не ми помогна така, както вярвах. Умолявах Го и казвах, че няма да си тръгна оттук, докато Той не ми яви Своята милост и не ми вдъхне бодрост. Обръщах се и към нашата Владичица, молейки и Нея за помощ. Както стоях там и гледах към връх Атон - към тази страна, където се намира църквицата на Пресвета Богородица, - аз сякаш почувствах радостен трепет и веднага видях един светъл лъч, излизащ от тази църква, който подобно на небесна стрела се приближи и ме докосна. И в същия миг аз целият се измених и забравих самия себе си. И сърцето, и цялото ми същество се изпълни със светлина, така че не усещах дали имам тяло. А молитвата започна да действа вътре в мен толкова ритмично, че аз се удивлявах, тъй като не полагах никакви усилия за това, а само гледах, слушах и същевременно се удивлявах. Струваше ми се, че се бях разделил на две, защото сега можех да виждам вътрешното си състояние, изцяло изпълнено със светлина, духовно благоухание и радост, с непрестанна молитва. Целият бях покрит от светлина и се удивлявах на величието на Божията милост. Смътно, доколкото беше възможно в този момент да следя помислите си, мислех, че именно това е тази благодат, която съгласно отеческото предание утешава тези, които иска. Не зная колко време продължи това състояние. После сияещата бяла светлина се отдалечи натам, откъдето излизаше. Тогава дойдох на себе си и разбрах, че стоя на същото място, където бях започнал да се моля. Обаче видях, че беше минало немалко време, защото слънцето вече клонеше към залез. Тогава старецът, при когото живеех, ме повика, разкайвайки се за своето предишно поведение и ние се върнахме в колибата. Оттогава това състояние на молитвата не си е отивало от сърцето ми. Молитвата се произнасяше без какъвто и да е труд в сърцето ми, но вече не притежаваше такава извънмерна сила, както в този момент, когато дойде за първи път.”

Оттогава той се стремял през цялото време да се намира в уединени, отдалечени и подходящи за безмълвие и молитва места. Напуснал Вигла и обикалял по различни пещери и местности, където според преданието, се заселвали и прекарвали живота си духовни хора. Там той се подвизавал, за да задържи молитвата в сърцето си. Изработвал метли от храсти, каквито обичайно се използват на Атон и ги донасял при портите на Великата Лавра. Там му насипвали сухари в торбата, която винаги носел със себе си и с тях прекарвал по няколко седмици и отново се повтаряло същото. През цялото онова лято той обикалял по Атон. Най-често оставал в църквицата на нашата Владичица Богородица на склона на Атон - храма, станал за него източник на велико събитие, и тук с голямо старание се упражнявал в молитвата.

На празника на Божественото Преображение на Спасителя той се изкачил на върха<sup>2</sup> заедно с други отци и там срещнал отец Арсений, който впоследствие станал негов неразделен спътник и съратник.

Отец Арсений вече бил монах, великосхимник, от манастира “Ставроникита”, който тогава бил идиоритмичен<sup>3</sup>, където се заселил, за да се предаде на по-строгото подвижничество и нестяжание, които винаги го привличали. Той произхождал от Понт, но турските зверства го принудили да се пресели в Кавказ. В младостта си посетил Палестина и желаейки да намери обстановка на безмълвие и нищета, за да се отдава изцяло на духовни подвизи, спрял своя избор на Света Гора.

По онова време отец Арсений се намирал в северната част на Атон. Той се интересувал от безмълвието и се стремял към него, но не се решавал да започне сам. Като чул, че в околностите на Лаврата има някакъв млад монах, ревнител за такъв начин на живот, той поискал да се срещне с него. Така се състояла тази среща на връх Атон на празника Преображение. Подвижниците поговорили помежду си, постигнали съгласие по отношение на устройването на живота, решили да се подвизават заедно и се обърнали за съвет

---

<sup>2</sup>На връх Атон има малка църквица в чест на светото Преображение Господне - б. пр.

<sup>3</sup>Идиоритмични са онези манастири, в които общият живот на монасите е сведен до минимум, главно до общо богослужение. Управлението се извършва не от игумен, а от събор от най-старшите монаси, които разпределят между монасите манастирските задължения, като в повечето случаи за изпълняването им се определя някакво възнаграждение - отчасти парично, отчасти - с храна и необходими за бита предмети. Всеки сам приготвя храната си и определя нейното количество и качество. Затова много често монаси с аскетическо устройство се заселват в идиоритмични манастири, в които за сметка на послушанието и носенето на теготите на брата се наблюдава личния подвиг - по-строги пости, уединен живот, бдения и т.н. - б. пр.

## 2. Първи трудности и явяване на благодатта

---

към разсъдителния старец Даниил от Катуня как да започнат духовната борба, за да не се подложат на опасност от прелест, но да бъдат защитени от молитвата на старците и от надеждния покров на Божията благодат.

Когато кроткият старец, изпълнен с отеческа любов, чул решението им и се убедил в тяхната ревност и добро разположение към духовните подвизи, възпрепятствал техния стремеж към добрата цел, но настоятелно ги посъветвал да не започват това дело, без да са го запечатали с благословието на послушанието. Разумният и “подправен със сол”<sup>4</sup> старец казал лаконично: “Имате ли наставник? Без благословието на старец нищо не може да даде успех. Без този печат на отеческото благословение нито един духовен труд в нашия монашески живот не ще принесе плод. Ето защо настоявам да преминете през това необходимо стъпало и тогава целият ви живот ще бъде съпътстван от Божията благодат. Отидете при някой старец, колкото и прост да изглежда, и му се подчинете. А когато той умре и го спуснете в гроба, ще унаследите Божието благословение (сравни с 4 Царств. 2:9-15), което ще ви съпътства и ще ви води към преуспяване.”

Разбира се, било невъзможно да проявят непослушание. Божествената ревност за правилния път и тежестта на съвета на този свят старец заставили младите подвижници да се съгласят с тези думи без ни най-малко колебание. Както самите те казваха по-късно, приели словото на стареца като Божие слово, като истинско откровение.

---

<sup>4</sup>Виж: Кол. 4:6, тоест духовно опитен наставник.

---

### 3.

## Заселване в Катунакя

# под ръководството на стареца Ефрем

Младежите благодарили на стареца и обещали да проявят послушание. Като си осигурили неговата молитва и благословение, те в скоро време открили за себе си старците Иосиф и Ефрем от намиращата се недалеч колиба “Благовещение.” Това били родни братя, произхождащи от Албания, достигнали дълбока старост. Те живеели в тази местност от младежка възраст, подвизавайки се усърдно и с голямо трудолюбие според преданието на атонското монашество. Старците били приемници на Никодим Дионисиатски, първия заселник в колибата - учен, писател и безмълвник. Този отец Никодим е достоен за всяка похвала и добра памет, тъй като поради божествена ревност той се отказал от ръководното място, което заемал в манастира “Дионисиат”, където живеел преди това, и дошъл в уединение на това място. Тук построил своята колиба с неголям храм в чест на Благовещението на нашата Владичица Богородица. Този приснопаметен подвижник оставил след себе си светоотечески съчинения, които се ползвали с известност в онези години, а също така - и свои собствени ръкописи, които неговите приемници впоследствие раздали на други съгласно изискването на духа на нестяжанието. По този начин двамата старци Иосиф и Ефрем, били изконните жители на тази пустиня и наследници на строгия живот, но и на благословието на своя бележит старец. По-рано в тяхната колиба имало още двама обитатели, също родни братя на първите двама старци. По това време отец Николай бил починал, а отец Никодим отишъл в Новия скит и се заселил в колибата на “Свети Антоний”, където придобил ученик Иосиф, който бил седлар и стругар по занаят. По това време умрял и третият от братята, Иосиф, и останал само старецът Ефрем, наречен бѣчвар, понеже изработвал дървени бѣчви за вино и извършвал различни дърводелски работи. Той бил простодушен, незлобив, мирен, спокоен, много добър и невероятно мълчалив.

Старецът Ефрем не знаел как да изрази радостта си по повод появата на двамата млади ученици, постъпили под негово разпореждане. Много пъти се просълзявал от вълнение и радост, виждайки готовността и самоотвержеността на младите си ученици, които не се забавили да се приспособят в пълна мяра към реда и устава на неговия живот.

Простотата на стареца Ефрем и неговото желание да не навреди на ревностното отношение на младите хора към желанието от тях подвиг дали повод да бъде въведен ред в живота на колибата, насочен към това да ограничи излишното общуване с други, да се постараят по-малко да се грижат за физическата работа, която обикновено била тежко бреме, и да се отделя по-голямо внимание на вътрешната работа и молитвата. Когато понякога установеният ред бил нарушаван от странични хора без уважителна причина и младежите се оплаквали на стареца, той отговарял, че и на него това не му харесва. “Но - казвал той - ми е неудобно да им кажа. Тези обичаи<sup>1</sup> цял живот са ме притеснявали. Но вземете инициативата в свои ръце, за да пазим своето безмълвие, колкото е възможно.” Съществувал за съжаление и още един местен обичай, който заедно с другите бил пречка за тяхното безмълвие. Това бил отдавнашният навик на всички околни жители да минават заради съкращаването на пътя през двора на тяхната колиба, отивайки към Катунакя и обратно. Друг обичай на това място била “мобилизацията” (разбира се, доброволна) на подвизаващите се наоколо отци за различни служби по случай празници и тържества<sup>2</sup>. Освен това, бѣчварският занаят сам по себе си създавал немалка суета, особено в тези месеци от годината, когато за всекиго трябвало да изработят или да поправят бѣчви, така че времето ги притискало и хората настоявали, изисквайки по-бързо обслужване. Всичко това силно противоречало на устроението на живота на новото братство, вследствие на което можело да възникнат разногласия.

Двамата младежи и особено по-младият от тях - бъдещият старец Иосиф, който вече притежавал опита и пламъка на молитвата, не приемал никакви отстъпки, тъй като колкото пъти се случвало да изостави

---

<sup>1</sup>Т.е. на излишно общуване - б. пр.

<sup>2</sup>Става дума за престолните празници на околните манастири и килии - б. пр.

### 3. Заселване в Катуня под ръководството на стареца Ефрем

---

постоянната молитва, усещал у себе си силно напрежение. Това би трябвало да е познато на онези, които са открили силата на молитвата в сърцето си, тъй като тя заставя своите извършители да не забравят за нея. За да получи възможност по-усърдно да се предава на молитвата, която изисква безмълвие и особено пазене на ума, той си устроил на границата на тяхната местност нещо като пещера, разположена под голяма наклонена скала и прикрита от двете страни с дъски. Там той отивал всяка вечер и оставал в продължение на шест часа след залеза на слънцето, непрестанно повтаряйки молитвата. Седял на едно малко дървено столче и държал ума си в сърцето. Това бил особен, напрегнат духовен подвиг, извъшен отделно от обичайните монашески задължения. След завършването на този ежедневен тежък подвиг той отивал в килията си и почивал. За да спази с точност разпределението на времето, той вземал със себе си будилник, който нагласял да звъни в шест часа<sup>3</sup>, така че звънът отбелязвал завършването на ежедневното правило. Подвижникът поставял часовника на известно разстояние от себе си, за да не го безпокои тиктакането и да може да чуе само звъна.

По своя характер старецът Иосиф беше човек решителен, безстрашен, постоянен и непреклонен в спазването на правилото си. Той оставаше такъв даже и в най-трудните моменти на живота си. Сред всички негови усилия, изискващи непрестанен труд, първо място заемаше молитвата - молитва в нейния истински смисъл, предполагаща пазене на ума в сърцето, на което го бе научила благодатта. Той с голямо усърдие се упражняваше в този подвиг и не го заменяше с никакво друго занимание, макар и предвидено от ежедневното му правило.

Веднъж на един Господски празник (мисля, Богоявление) отец Арсений и старецът Ефрем отишли, както обикновено, към една съседна колиба за всенощно бдение. Обаче нашият старец не отишъл заедно с тях, а се занимавал с вътрешна работа и молитва в своята изкуствена пещера. "Там - каза ни той, - както бях потопен в себе си, отдаден на сладостта на молитвата, внезапно се изпълних със светлина - не такава, разбира се, както видимата светлина на деня. Тази светлина след това се усили толкова, че цялото място наоколо се превърна в светлина. Внезапно пред мен се появиха три дечица на възраст шест-осем години, които толкова си приличаха помежду си по външен вид и по всички черти, че не би могло по нещо да се разграничат помежду си. Те бяха толкова благодатни и прекрасни, че видът им плени всичките ми сетива. Не изпитвах нищо друго, освен удивление. Те се намираха на неголямо разстояние от мен, на няколко метра, и вървяха към мен в един такт, с еднакви крачки, с еднакви движения. Всичките им движения и черти изглеждаха така, сякаш пред мен беше едно същество, и при все това, те бяха три. При това те пееха с пресладки гласове: "Елице во Христа крестистесея, во Христа облекостесея, алилуя." Когато ме доближиха толкова, че сякаш можех да ги докосна, ако протегнех ръка, те започваха да отстъпват назад в същия такт, без да се обръщат с гръб към мен, като продължаваха пеенето на същия химн. На думата "алилуя" те ме благославяха с ръчичките си, както това прави свещеникът."

Когато от любопитство зададох на стареца въпрос, за какво е мислел в тези минути, той ми каза, че в такъв момент не може да има никакви мисли и въпроси, тъй като умът, пленен от съзерцанието и озаряван от божествената благодат, не извършва нищо сам по себе си. "Единственото, което помня - продължи старецът, - това е, че бях в толкова блажено състояние, че изпитвах нещо подобно на думите на апостол Петър: *Добре е да бъдем тука* (Мат. 17:4), - и недоумявах как те умеят да благославят, като са толкова малки. Това състояние продължи толкова време, колкото бе угодно на божествената благодат и човеколюбие, а после заедно с трите дечица изчезна и светлината. Тогава и аз дойдох на себе си и видях, че обичайното време за обичайната ми молитва е свършило, тъй като будилникът беше звънял отдавна, без да го чуя."

След това видение благодатта на молитвата се увеличила многократно и се усилила жаждата за безмълвие, а умът вече не се занимавал с нищо земно. Обаче се засилили и изкушенията, така че противодействието на околната обстановка станало вече съвсем непоносимо. В този момент трябвало да направят едно от двете: или да оставят собствения устав и начин на живот, съобразявайки се с изискванията на околните, или да отидат в други места, където мястото би подпомагало целта им. Това и предпочели. Те обичали околните отци и всеки конфликт с тях би бил ненормално явление. И така, младежите се обърнали към своя старец Ефрем и подробно му изложили всичко това. Самият той бил наясно с положението и тогава те поискали мнението му какво ще бъде най-полезно за тях. Когато старецът се съгласил, че безмълвието трябва да бъде предпочетено пред конфликта с отците, те окончателно решили да напуснат мястото и да се заселят в скита

---

<sup>3</sup>Т.е. шест часа след залез слънце - б. пр.



### 3. Заселване в Катуня под ръководството на стареца Ефрем

---

“Свети Василий”, който се намирал на по-високо, диво и уединено място. Докато те живеели в Катуня, отец Ефрем постригал Иосиф във велика схима. Пострижението му се състояло в пещерата на свети Атанасий и било извършено от подвизаващия се там духовник.

---

## 4.

# Преселване в скита “Свети Василий” и смъртта на стареца Ефрем

Всяко преселване само по себе си не е приятно. Обаче, ако то е необходимо или полезно за крайната цел, тогава се налага да го предпочетем и да се възползваме от него. Това явление се среща и при повечето свети отци. Началникът на злото и врагът на нашето спасение не пропуска нито едно от средствата, с които разполага за своята борба против нас, когато иска да попречи на нашия напредък към духовната цел. Той използва местността, телесните членове, хората, външните неща и вътрешните състояния на човека, заобикалящата обстановка и въобще насочва против нас всичко, което само може да си представи човек, за да намали нашата вяра в Бога, да разруши нашата увереност и да разруши нашите надежди. С особено неистова ярост той напада преуспяващите в работата над сърцето и ума. Нещо подобно има предвид и авва Исаак Сирин, като казва: “Когато дяволът забележи, че е поставено начало на такъв вид преуспяване, той ще докара всякакъв човек или предмет, та даже и от другия край на земята, за да издигне препятствие, заради което умът да не усети благодатта.”

Колкото и малко в сравнение с други по-раншни отци да било времето, в което старецът търсел благодатта и се стремил към нейното придобиване, той в достатъчна степен бил научен от самата нея за голямата ѝ стойност, както и за многотрудното ѝ възстановяване в случай, когато се е оттеглила поради невниманието на човека. Ето защо той строго спазвал правилата на безмълвието и безгрижието<sup>1</sup> като най-главни средства, които я задържат. Упражнявал се във въздържание, мълчание, бдение, самоограничаване и посилно обръщане навътре към себе си, доколкото тези неща зависят от личната воля. Обаче не било лесно да се пренебрегват и онези средства за придобиване на благодат, които зависят от други, външни обстоятелства, и особено от други хора и единственият изход от това било смяната на мястото.

И така, когато тримата подвижници се съгласили с това, те предали своята килия на приятелското братство на стареца Ефрем от едноименната килия в Катунакя и отишли в скита “Свети Василий”. Със себе си взели само това, което могли да носят с ръцете си: малко книги и някои дрехи. Обаче в скита “Свети Василий” срещнали друго затруднение. Оказало се, че там няма свободни колиби, където да могат да се заселят и затова те били принудени сами да си построят, а това не е лесно в местност, където липсват даже най-основни материали. Старецът Ефрем не живял дълго тук. След като почувствал приближаването на своята кончина и се подготвил по нужния начин за нея, той починал с преподобническа смърт.

Уединението и спокойствието на това място били съвършени. А в съчетание с липсата на грижи те предоставяли всички възможности на подвижниците от цялата си душа да се отдадат на усъвършенстването на молитвата и на “деянието” - деятелните трудове, което по мнението на светите отци е първата степен на живота в Христа. Нашите старци, които след заминаването на техния наставник се освободили от всяка грижа, изоставили своите направени на бърза ръка колиби. Двамата млади подвижници, които сега нямало за какво да се грижат, през цялото лято преминавали от място на място и особено там, където преди това се бил подвизавал някой добродетелен аскет. Подвизавали се главно на връх Атон и в по-ниските околности, намиращи се в пределите на Великата Лавра. А ако се предоставяла възможност за някоя душеполезна беседа или за друго душеполезно дело, те отивали и до най-отдалечените манастири и скитове. Обаче основно се придържали към околностите на Великата Лавра и към любимия им Атон.

Главната причина за постоянното им движение се състояла не само в това да останат неизвестни за другите, но още повече, за да срещнат духовен човек, от когото биха могли да се поучат. В тези обиколки единственият багаж било едно старо руско расо, подплатено с кожа, което използвали и като постелка, торба за сухари и медна тенджерка, която те обикновено взимали със себе си на връх Атон, за да си варят от време на време диви треви. Избягвали безцелните срещи, за да пазят мълчание, а и помежду си, доколкото това било

---

<sup>1</sup>Т.е. липсата на грижи за земното - б. пр.

#### 4. Преселване в скита “Свети Василий” и смъртта на стареца Ефрем

възможно, изобщо не разговаряли. Поради това винаги се придвижвали на известно разстояние един от друг, а и където отсядали, също седяли на разстояние. През зимата се връщали в колибата си и безмълвствали там до Пасха. След това отново започвали странстванията по вече споменатите места, и със същата цел.

Отец Иосиф не допускал никакви отстъпки по отношение на подвижничеството и особено в молитвения труд и бил неизменно строг по отношение на всички правила на трудолюбието. Те много постели и още повече извършвали бдение, защото, както подчертаваше старецът, никакво друго злострадание не укротява тялото и не отслабва страстите така, както бдението. Храната на подвижниците през този период на техния безгрижен живот била толкова оскъдна, че на нашето поколение това може да се стори невероятно. Старецът Иосиф ежедневно изяждал само по седемдесет и пет грама сухари след настъпването на деветия час по византийски, тоест три часа преди залез-слънце. А ако в съботните и неделните дни пребивавали в някой манастир или населена местност, хапвали малко готвена храна. Със сухари се снабдявали от манастирите, тъй като тогава още бил запазен древният обичай, съгласно който на подвижниците, които идвали в манастирите, раздавали хранителни продукти. А с ръкоделие не се занимавали, макар старецът да бил усвоил отлично дърворезбата. Той имаше особен талант и особена твърдост на ръката, която е много важна за това ръкоделие. Подвижниците ограничавали разходите си в невероятна степен, така че не им се налагало да харчат почти нищо. По такъв начин, на този начален стадий от пътя нямало необходимост да се занимават със занаят. Когато бедните им дрехи напълно се износвали, благочестиви старци от манастирите им давали други дрехи, а самите подвижници по този начин запазвали свободата си от житейски грижи, доколкото това било възможно. Те се придържали към този начин на живот в продължение на около осем години, а след това се установили в своята колиба, като спрели да странстват.

---

## 5.

# Време на сурови подвизи

Такива били уредбата на живота и външният вид на дейността, но дълбокият смисъл на всичко това се състоял в търсенето на благодатта и поради тази причина - в борбата, която трябва да водят подвижниците. Старецът, чиито нравствени принципи и възпитание съответствали на тогавашните християнски устои на живот, расъл и бил възпитаван в своя роден край сред проста и традиционна среда в истинска чистота. До своето решение да стане монах той не бил направил никакви отстъпки на нищо от това, което се нарича плътско. А когато четял в житията на светиите за борбите и изкушенията от този род, му се струвало странно по какъв начин те могат да проявяват себе си и да терзаят подвижниците при отсъствието на всякакви подбудителни причини.

Тези, които Божествената благодат посещава в особена степен, с особена цел да ги използва, за да укрепи другите, тя ги обучава чрез особени изпитания както на нея ѝ е угодно. Многократно им дава да разберат, че специално ги призовава, показва явни признаци, че воюва заедно с тях и ги под-крепя, открива им пораженията на враговете и наградите за победата. Тя им открива това частично или напълно в зависимост от характера и възприемчивостта на всекиго. А когато те излязат на бойното поле и подвизавайки се, започнат да се уморяват, тя ги утешава със съответни видения. Разбира се, всички тези неща, за които споменаваме тук, превъзхождат нашата мяра, но вие, любезни читатели, трябва да знаете, че не описвам свои лични преживявания. Просто предавам разказите на старците - достоверни труженици и свидетели на онова, на което ги е научила Божията благодат и големият им, придобит с Божията помощ опит. Да търси човек Божията милост и съдействието на Божията благодат, за да се усъвършенства в живота в Христа, е нещо необходимо и достижимо. Към това ни подбужда и Господ с думите: *Искайте, търсете, хлопайте*<sup>1</sup> и с други Свои притчи, произнесени със същата цел. Обаче самото явяване на поддръжката и помощта, а също - кога, откъде, колко и за колко време - това не зависи от човека, нито може да се планира от него. В неговата власт остава само настойчивото призоваване на Божията помощ. В такова настойчиво, но и нелеко призоваване, и в такова състояние винаги се намираше приснопаметният старец. Но това особено се отнася за неговите първи стъпки - почти половината от четиридесетте години, прекарани от него на Атон.

Посещението на божествената благодат с нейните неизменни свойства никога не остава без плод, стига само да не отблъснем благодатта поради своята неопитност. Защото целта на подвижничеството е достигането на по-висше състояние, достигането до *мъж съвършен, в мярката на пълната Христова възраст* (Ефес. 47:13 - слав.). Обаче колкото повече нараства присъствието на Божествената благодат в подвижника, толкова повече се умножават и изкушенията, чиято сила е съответна на степената на благодатното присъствие. Изповядвам със страх, че тази сурова борба, където противниците - благодатта и изкушаващият сатана, и техните действия са свръхестествени, са нужни желязна воля и храброст на истински подвижник. В това взаимно дърпане всяка страна с всички сили тегли към себе си волята на подвижника. *Който е мъдър, ще забележи това и ще разбере милостта Господня* (Пс. 106:43).

Деликатността, с която действа благодатта, я прави неуловима за човека, и той чувства от действията ѝ само това, което тя сама пожелае да му открие. А присъствието и въздействието на лукавия не е такова, но той не престава да се крие, да лицемери, да се преструва и коварно да мами хората, непритежаващи достатъчен опит. Присъствието на лукавия дух предизвиква в душата страх и смущение и без видимото му явяване, защото такова явяване е ужасно и непоносимо, и поради това се случва много рядко. Впрочем, въздействието на лукавия дух в много случаи предизвиква доверие, тъй като бива възприемано от сетивата и от ума като действие на благодатта, за което и апостол Павел казва: *сам сатаната се преобразява в ангел на светлината* (2 Кор. 11:14). И в това колкото сложно, толкова и трудно положение между благодатта и прелестта стои подвижникът, с непреклонна и твърда воля, забравяйки това, що е зад него, и стремейки се силно към това, що е пред него (сравни с Фил. 3:13), и използва като единствено и могъщо оръжие сълзите и покаянието - единственото, което плаши враговете.

---

<sup>1</sup>Виж: *Искайте, и ще ви се даде; търсете, и ще намерите; хлопайте, и ще ви се отвори* (Мат.7:7).

Приснопамятният старец ни разказваше, че по време на живота си в скита “Свети Василий”, където се подвизавал упорито в безмълвие и молитва, веднъж отново всичко се изпълнило със светлина. Тогава умът, потопен в дълбочината на сърцето и наслаждаващ се на молитвата, прекъснал своето съзерцание и се обърнал към разлялата се наоколо свръх-естествена светлина. Внезапно старецът видял пред себе си дълъг строй монаси, който напомнял опълчение, подготвящо се за битка. Срещу тях, на неголямо разстояние, също във вид на войска, стоели многобройни и диви етиопци със зловещ вид. “Тогава видях, че до мен се приближи висок и славен военачалник, който рече: “Искаш ли да отидеш да воюваш на първа линия?” А аз, който сам желаех това, много се зарадвах и го помолих да ме постави там, защото почувствах в душата си огромна ненавист и ярост срещу тези противници, които, както се досещах, бяха бесовете. Тогава този военачалник наистина ме отдели от редицата на останалите отци, където стоях, и след като преминахме три или четири редици, които напомняха военен строй, ме доведе в първата редица, където имаше още един или двама. Той ме погледна, усмихна се и ми каза: “На този, който желае мъжествено да се сражава против тези мрачни воители, аз няма да преча, а ще му окажа помощ.” Когато дойдох на себе си след това видение, незабавно разбрах смисъла му и си казах: “Е, окаяни Иосифе, готви се да изпълниш обещанието си. И действително, изкушенията скоро станаха още по-силни.”

---

## 6.

# Природа на изкушенията и техните видове

Изкушенията са получили такова название поради това, че раждат изкушеност в изкушаваните. По своята природа към тях се отнасят всички скърбни събития от живота, от най-нищожната болка до най-голямата - смъртта. В съвкупност изкушенията се наричат и "кръст", защото, както кръстът мъчи и умъртвява човека, така и скърбите го надвиват и го разрушават. В първоначалното творение не са съществували скърби, но те са следствие и признаци на човешкото грехопадение. Родени са от престъплението и греха и поради това техните прояви в живота и природата са неприятни и отблъскващи, бидейки причини за тлението и смъртта, винаги предизвикващи погнуса и отвращение. По този начин нашият живот в известен смисъл се е превърнал в една безкрайна горчивина и скръб, в една несвършваща болка и труд, в едно безспирно безпокойство и нещастие, чиито неразделен спътник е стенанието!

Но благословен е великият наш Бог и Спасител Исус Христос, Който не само отвърна от нас тази ужасяваща заплаха и злоумисъл против нашето естество, но и я обърна за полза и благоденствие. След като смъртта бе унищожена и заменена с живот, нейните инструменти бяха обърнати в служба на живота. Животът и учението на нашия Господ, самото Му мъчение на Кръста, Кръстът в неговия всеобхватен смисъл, и изобщо - всякакво стечение на скърбните обстоятелства и изкушенията оттогава станаха средства и източници на нашето спасение. Оттогава всички сонмове праведници, всички множества мъченици, всички ликове на спасените и всички, които до свършека на света ще се стремят към живота, ще гледат с благодарност на изкушенията като на най-достъпния път за достигане на вечния Живот. Справедливо са казвали нашите отци: "Махни изкушенията - и никой не ще се спаси." А Господ Исус ни дава следното завещание: *вие сте, които устояхте с Мене в Моите изкушения* (Лук. 22:28). Както бе казано, по природа изкушенията имат една обща черта - всеобхващащата болка, но по форма те могат да бъдат най-разнообразни, в зависимост от това какво именно се изисква за постигането на определена полза, както е установено от допусналия ги Бог. Няма да разказваме подробно за всички разновидности на изкушенията, защо, къде, колко, кога и откъде са те, защото, както казва Псалмопевецът, *да ги изброявам ли, - но те са по-многобройни и от пясъка* (Пс. 138:18). Всичко това обширно и истинно са изложили светите отци в своите писания. А ние щепомним само това, че противопоставянето на изкушенията е неотменим дълг на спасяващите се, доказващ нашата вяра и изповядване, противно на отричането, към което настоятелно ни тласка всеобхващащото зло. Отричането от заповедта ни води към падение, а нейното изповядване и изпълнение - към възкресение. Чрез сластолюбието идва всякакво престъпление и грях, а чрез трудолюбието - всяко изповядване и добродетел, и слава на Бога, Който ни прави победители чрез Кръста. Но да се върнем към предмета на нашия разказ.

Непрестанната борба и изкушенията започнали систематично да се проявяват в скита "Свети Василий" след откровението в пророческото видение на отец Иосиф за сражението в първите редици и след смъртта на стареца Ефрем. След като започнали да прилагат подвижническия и безмълвнически порядък започнала и плътската борба, която по мнението на отците се явява първа от встъпващите в бой страсти.

Законът на биологичното възпроизводство, бидейки вроден и естествен стремеж, постоянно проявява своето влияние, особено осезаемо в зряла възраст и при наличието на подбудителни причини. Този закон особено безпокои човека, ако той от раждането си притежава по-горещ темперамент и природа. За възбуждането на това желание често способват и климатичните условия, а още повече - начинът на хранене. Когато източниците и проявите на този закон не превишават естествените предели, разумът с лекота го подчинява на своята воля и нравственият закон е в състояние да властва. Но ако се намеси свръхестествено и насилствено сатанинско въздействие, тогава нещата приемат друг обрат и започва жестока и неравна борба. Именно за нея става дума тук.

Както бе казано, старецът Иосиф получил строго възпитание и нито веднъж не се бил поддал на нравствено падение в рамките на подобен опит. Той изобщо не познавал плътския живот и според уверенията на негови

## 6. Природа на изкушенията и техните видове

---

най-близки роднини бил най-чист девственик. Същото сме чували и от самия него. Да се яви мощно влечение към телесно съединение в едно съзнание, чисто от всякакви подобни представи, в едно място, където свършено отсъстват съответни лица и предмети, в условия на най-строго и почти невероятно въздържание и подвижничество, и в едно човешко същество, изсушено от лишения и от естествени причини - такова нещо може да се срещне само в светоотеческите текстове. Плътска борба! Блудна борба! Тя се среща в началните стадии на деятельното подвижничество и обикновено безпокои младите, начинаещите. Старецът Иосиф храбро ѝ противопоставил горещата си ревност, пламъкът на подвижническата воля, опита на помощта на Божественото застъпничество и светостта на тази среда, с която свещеният Атон окръжава своите ученици.

Когато силата на борбата достигала своя връх, влизали в действие и други практически и технически способности: продължително бдение, усилена жажда, дълго стоене на крака и особено - "предпазителното дърво", както казваше приснопаметният старец, като под това разбираше собственоръчен побой с дърво. И тъй като целта на блудната страст е изцяло наслаждението, щом като за монасите и безбрачните не може да има никакво позоваване на изпълнение на съпружески задължения, то тази страст трябва да се наказва с противоположното - с болка и страдание, избивайки, както гласи народната мъдрост, клина с клин.

Избирането на първата редица в битката, яростта на бесовете и въздаянието, приготвено от Бога, определяли напрегнатостта и продължителността на тази борба. "Имах пълно съзнание, че това е борба - казваше старецът - и сурово се подвизавах. Когато достигах до пълна безизходица от изнемогване, благодатта ми даваше сили и всичко започваше отначало. Но с течение на времето борбата ставаше все по-жестоката, почти непрекъсната." Старецът се отказал от легло, ако може да се каже, че някога е имал такова през тази половина от живота си и направил един дървен стол, с облегалки за ръцете си. На него седял и на него спял в продължение на цели осем години, докато продължавала тази бран, без да си позволи нито веднъж да легне нормално. "Тъй като борбата не отстъпваше, то и аз не отстъпвах в съпротивата си чрез умъртвяването на плътта и особено - чрез бдението и боя с тояга. Плачех, стенех, молех нашата Владичица Богородица, Която често ме утешаваше, но никаква развързка не се виждаше. Борбата за кратко отслабваше, за да мога да си поема дъх, и отново ставаше напрегната. Междувременно тялото ми започна да отслабва и това подкопаваше бодростта, тъй като оръжията ми губеха силата си. Намирах покой в молитвата, която оставаше за мен единственото утешение."

---

## 7.

# Намиране на безмълвника старец Даниил в качеството на духовник

От първите стъпки на подвижническия си живот старецът копнеел за среща с духовен отец - духовен човек в пълния смисъл на тази дума, който да притежава необходимия опит и да може да му стане наставник и ръководител в този толкова деликатен и тайнствен живот. Въпреки всичките си разочарования, както ни казваше, той не преставал да търси и да се надява. При това, се носела мълва за невидими за болшинството хора подвижници, които живеели в неизвестност и само понякога се явявали на определени и също така духовни свещеници, за да се причастят. Това за дълго време станало затруднение и изкушение за нашите старци, които непрестанно издирвали невидимите подвижници с надеждата да се срещнат с тях. Като продължавали настойчиво своите усилия, те обходили всички пещери и колиби, без да пропускат никакви следи от стари жилища или места, в които някога са живели подвижници.

По това време в килията “Преподобни Петър Атонски”, разположена зад местността Криа Нера (Студени води) в околностите на Великата Лавра, безмълствал бележитият отец Даниил, истински безмълвник, живеещ почти изцяло като затворник. Той не напускал колибата си, подвизавайки се в бдение и молитва и ежедневно служейки Литургия. Бил човек по природа мълчалив и съсредоточен, с особен начин на живот. Старецът не приемал посетители и да се попадне при него в часовете на неговото безмълвие и молитва, а още повече - по време на Литургия, която обикновено се извършвала в полунощ, не било лесно. След като се убедил в духовността на живеещите по тези места и в светостта на стареца, отец Иосиф го помолил да разреши на него и на отец Арсений да присъстват от време на време на литургиите му, още повече, че живеели в скита “Свети Василий”, намиращ се недалеч оттам, а също и да се изповядат при него. Старецът приел тази молба.

За този велик старец, отец Даниил, би трябвало да напише подробно някой друг, тъй като на мен са ми известни твърде малко неща за него. Тук ще бъдат казани само няколко думи, за да не бъде предадено на забрава славното име на този човек, принадлежащ към числото на героите на атонската земя, още повече, че е наш съвременик. Бидейки, както вече казах, човек спокоен и мълчалив по природа, а също така и смирен, той предпочитал винаги да се крие и да бъде неизвестен. Това е обичайно дело за истинските монаси. Винаги въздържан, той почти никога не си разрешавал растително масло, а ядял само варива<sup>1</sup> без растително масло, и то, веднъж на ден - в деветия час по византийски. Всяка нощ извършвал бдение сам, а преди полунощ отивал в църквата, където прочитал и неголяма част от службата за деня, най-често - катизмите от Псалтира, за да се подготви за проскомидията. След полунощ започвала литургията, която се извършвала бавно и с голямо умиление. Той често прекъсвал службата поради сълзите и голямото умиление при произнасянето на молитвите, и по този начин само литургията нерядко продължавала около четири часа. “Много пъти - казваше ни старецът - го принуждавахме да ни предложи нещо от рода на духовна беседа, но той избягваше, като привеждаше като оправдание думите на преподобната Синклитикия: “Когато светилникът гори, свети на другите, но изгаря собствените си уста.”

Друг благоговееен брат от Нови Скит ми разказа за този свят старец, как веднъж отишли да го посетят заедно със своя старец, тъй като те били стари познати. Тогава бях още цивилен и току-що бях пристигнал на Атон, след като бях отбил военната си служба. Щом дойдохме, моят старец го поздрави с поклон и мълчаливо ми кимна и аз да сторя същото. Аз се приближих, старецът ми стисна ръката и ме назова по име: “Добре дошъл, Сергей. Добре направи, че дойде в градината на Пресвета Богородица и в близост, стареца Неофит. Стой тук и бъди търпелив. Скоро ще дойде Никос и ще бъдете заедно.” Никос беше моят по-малък брат по

---

<sup>1</sup>Под варива се разбират различните бобови семена - боб, леща, нахут и др. - б. пр.



## 7. Намиране на безмълвника старец Даниил в качеството на духовник

плът, но ние, след като останахме сираци, отдавна вече се бяхме разделили и не знаехме нищо един за друг. Аз бях наемен работник в Ливадия, след което отидох в армията, а той още в детството си отиде в Атина, където работеше в хлебопекарните. След това отец Даниил се обърна към моя старец и го насърчаваше да ни приеме при себе си. После нареди на своя ученик Антоний да ни приготви чай, а на мен да сложи повече захар. Донесоха чая, но моята напитка от пръв поглед ми се стори негодна, сякаш в чашата бяха попаднали сажди. Когато я опитах, направих физиономия на отвращение и оставих чашата. Тогава старецът ме попита: "Харесва ли ти чаят, Сергие?" "Не, отче - отговорих аз, сякаш ми се подиграваха. - Тук са попаднали сажди от огнището и вкусът му е като на отрова." От това той намери подходящ повод да ми обясни смисъла на монашеския живот, избран от мен. "Не, дете мое - рече той, - това не са сажди, а диви горски жълъди, горчиви и зелени. Те символизират тукашния ни подвижнически живот, който изглежда горчив, и затова Господ ще ни подслади в Царството Си." Постоянно помня тези негови думи, сякаш ми ги е казал вчера. А що се отнася до моя брат, той наистина дойде след две години, след което ние целия си живот живяхме в същата колиба, където бяхме дошли отначало.

Това бяха родните братя, монах Кирил и иеромонах Неофит, братството на стареца Неофит, дърворезбаря, от килията "Живопримни Източник" в Нови Скит.

Благодатта, която живеела в душата на отец Даниил, била толкова изобилна, че му били известни с точност и подробно далечните и неизвестни събития. Както ни разказваше нашият старец, към края на живота си отец Даниил силно отслабнал и не можел да стои без чужда помощ, но продължил да се придържа към своя начин на хранене. Ден преди смъртта си той помолил да го придържат, за да стане и да излезе на двора. След като с мъка излязъл навън, той се обърнал, погледнал около себе си и нагоре и слабо простенал: "Суетен свят. Всичко е суета." И отново се върнал на леглото си. След няколко часа отишъл на Небето, което така много обичал и заради което се трудил.

"През едно лято - разказа ни старецът, - в онези времена, когато водехме, доколкото беше възможно, свободен от житейски грижи живот, аз бях вече много измъчен. Тялото ми отслабна от борбите. Опитвах се да не отстъпвам, като вярвах, че *търпението на бедните не ще погине докрай* (Пс. 9:19 - слав.), но към края на осемгодишния период плътската бран стана особено силна. Моите защитни средства не даваха достатъчен резултат, защото благодатта се бе оттеглила и аз не можех да намеря утешение дори и в молитвата. В такива часове голяма помощ може да окаже човешкото утешение от истински отци и братя, имащи опит в изкушенията и в подобни състояния. За нас обаче това беше много трудно, тъй като мнозина мислеха за нас, че се намираме в прелест, защото се стараехме да избягваме общуването заради по-голямо безмълвие, така че им бяхме неприятни и ни отбягваха. Но не беше само това. Най-невежите ни иронизираха и ни се подиграваха. Беше наистина това, за което Давид е казал: *И към болката от раните ми прибавиха* (Пс. 68:27 - слав.). Единственият, който ни беше останал, беше старецът от килията "Преподобни Петър Атонски", отец Даниил. Често ходехме там и старецът ни утешаваше, тъй като виждаше нашия искрен стремеж към спасение.

И точно в този период на тежка борба - продължи старецът, - през една лятна вечер ние се намирахме в своите обичайни места между скита "Свети Василий" и Криа Нера. Изпитвах голяма тежест, а благодатта не пращаше утешение. Като не можех нищо друго да направя, за да дойда на себе си, реших да посетя духовника и бавно тръгнах. Нямах сили и често се спирах, изповядвайки се на Изпитващия сърца и утроби (виж Пс. 7:10): "Преблаг Владико, Ти присъстваш тук и виждаш всичко. Какво друго искаш от едно бедно и безсилно създание? Ти знаеш моето намерение, какво още мога да направя? С Твоята помощ не отстъпвам и се уповавам на Твоята милост, че Ти не ще ме изоставиш. Защо е това насилие? Нима ще се огъне волята ми? Не ме оставяй, Боже, Спасителю мой, надеждо на всички, които Те търсят."

Когато се канех да продължа пътя, сякаш чух пред себе си чуруликане на птица и веднага почувствах промяна в себе си. Изчезна предишната непоносима тежест, която ме потискаше и усетих обичайните признаци на едно утешение. Благодатта в мен започна да се увеличава, обновиха се силите ми, и умът ми, можеше както винаги, да се обърне към благодарение и славословие, според това, към което го подтиква благодатта. Искам да кажа, че така се случва, когато тя е по-малко. Но ако тя се увеличи, тогава прекратяват действието си и умът, и сетивата и остава само съзерцанието, господстващо над всичко останало. Неочаквано за втори път чух чуруликането, несравнено по-сладко от първото, и ми се стори, че се чуваше съвсем наблизо пред

## 7. Намиране на безмълвника старец Даниил в качеството на духовник

мен. Все още запазвах сетивата си и мислех, че като се придвижва малко напред, ще мога да видя какво става. Аз и наистина вдигнах крака си и се канех да направя крачка. Отново прозвуча тайнственият глас и тогава сетивата престанаха да действат, а умът беше "грабнат" извън тялото ми, сред някаква безгранична област от светлина, нямаща предели и измерения. Преди да се случи това, мисля, че успях да се подпра на нещо покрай пътеката, по която вървах. След това, както казва и свети апостол Павел, *с тяло ли, не зная; без тяло ли, не зная: Бог знае* (2 Кор. 12:2), аз сякаш се движех по някакъв издигащ се нагоре склон. Понятията, които употребявам, са приспособени към нашите мерки, образи и начала, но там, където човек попада при тези свръхестествени състояния, не съществува нищо, което прилича на нещата от този свят. (Ние настоявахме, старецът по-подробно да ни обясни видяното от него и той ни отговори по този начин.) Стори ми се, че моето изкачване води към някаква голяма гора и аз се насочвах към нейния връх, тъй като нещо ми казваше, че трябва да го достигна. А пътят ми бе насочван от този сладък и мелодичен звук на птичето чуруликане, което постоянно се чуваше пред мен и ме призоваваше да го следвам. Не се уморявах, не чувствах тежестта на тялото и движенията ми се извършваха не във времето. Без сам да забележа това, стигнах до върха, където последва ново изумление пред Божието величие!

Пред мен се простираше огромна равнина, която никъде нямаше нито предел, нито край, а напомняше на море. А светлината стана несравнимо по-бяла, така че пребивавах в изстъпление. Неусетно, както ми се стори, тръгнах на изток. Ръководеше ме желанието да узная какво е всичко това и какво се намира във вътрешността на равнината, която бях уверен, че трябва да достигна, тъй като гласът, който чувах, идваше оттам. Движението ми беше толкова бързо, че аз не зная за какво време преминах това безкрайно пространство и достигнах в дъното му, където се виждаха стените на огромен град.

Когато се приближих до него, се оказах пред една грамадна порта, чиято красота ме принуди да спра и да изпадна в изумление. Кой човек, мислех си аз, би могъл да направи такова нещо? Наоколо не се чуваше нищо, но цареше безкрайна тишина и божествен мир, в които се чуваше само този мелодичен звук на птичето пеене, който сякаш излизаше иззад стените. Известно време стоях, възхищавайки се от красотата и устройството на тези свръхестествени неща, но ме влечеше жаждата да видя и това, което се намираще вътре, и да узная, каква беше тази небесна птица, която пееше толкова сладко. Като не виждах никого, когото бих могъл да попитам или от когото да поискам разрешение да вляза, аз се прекръстих и влязох през тази порта.

Но колко дивни са Твоите дела, Господи на силите! "Велик си Ти, Господи, и чудни са Твоите дела, и няма думи достатъчни да възпеем Твоите чудеса!"<sup>2</sup> Когато влязох и пред очите ми се явиха тамошните величие и слава, спрях се и замрях и не можех нищо да помисля, но само се удивлявах на тази боголепна слава, а в сърцето ми се запечата мисълта, че това беше Божият Град. Когато погледнах надолу към настилката, ме покори съзерцанието на тази превъзходна изработка, която човешката мисъл не може и да си представи. Там се намираще толкова блестяща слава, че беше невъзможно да се откъсна от съзерцанието ѝ и само някакво движение сред тези неща ми позволи да се освободя, за да обърна очите си и към нещо друго. Стените, обкръжаващи този свещен град, изглеждаха тайнствени и по начина на построяването си, и по безпределната си височина, защото колкото по-високо вдигах очи, толкова повече се издигаха нагоре. Обаче интересът ми достигна връхната си точка, когато най-сетне видях тази благообразна птица с ангелски глас.

В центъра на това тайнствено място, където се намираще храмът или градът - това знае само Бог, създаде всичко това - висеше (или се носеше във въздуха? - Бог знае) нещо като метално византийско хоро<sup>3</sup> с огромни размери, каквито могат да бъдат видени в храмовете на Света Гора. Но то беше направено не от метал или от друго неодушевено вещество, а от множество пойни птици с неизказана красота, с разнообразни цветове и форми. Всички те пееха сякаш с един глас, звучащ като мелодия, като химн, който бе непостижим за мен, но бе толкова сладостен, че цялото ми същество се изпълни с Божията благодат. А в самия център на техния хор се намираще великолепната птица, която чувах от самото начало, и с постоянен глас, подобен на исон, даваше тон на тази изумителна мелодия.

Колко продължи моето пребиваване там - знае само Бог, утешаващ тези, които Неговата благодат познава. Възхищавайки се от това Божие величие, аз сякаш чух приближаващи се стъпки зад портите, през които бях

<sup>2</sup>Прем. Сирахова 11:4.

<sup>3</sup>Хоро - това е голям полилей, със свещи и икони, който се намира в средата на храма.

## 7. Намиране на безмълвника старец Даниил в качеството на духовник

влязъл. Желаях да срещна някого, който да ми обясни какво е всичко това, и затова се обърнах назад и излязох, но не успях да видя никого. Само ми се стори, че започнах да се движа на север и отново да се спускам натам, откъдето дойдох, но от друго място.

Но и там видях изумителни неща, защото пред мен се намираха сякаш маслинови горички и селища, но всичко това беше свръхестествено. Когато се приближих до края на слизането от тази чудесна планина, видях, че в нейното подножие се простира грамадна равнина с яркозелен цвят, изпълнена с малки деца - някои - по-големи, а други по-малки, - които играеха с голяма радост. След като се полюбувах на тази гледка и като се учудих от тяхното множество, а също - и на тяхното благочиние и радост, аз завих в посоката, накъдето ме водеше пътят, и приближих, както ми се стори, до входа на това място, където растяха високи и разлистени дървета.

Когато наистина приближих до входа, представляващ творение на божествената красота, видях един старец, надарен със забележително великолепие и заедно с това - с доброта и любов, който в безмерен покой седеше на един престол. Аз се приближих до него с голяма почит и направих поклон. Той ми протегна ръка, усмихвайки се с израз на безмерна отеческа любов и, мисля, че сложи в ръката ми три частици бял хляб, големи колкото нашата нафора. Стиснах ги в ръката си, обърнах се, за да тръгна, и дойдох на себе си.

Забелязах, че стоя, подпрян на скалата, на същото място, където се намирах, когато чух дивното пеене, отивайки по пътеката при духовника. Изпълнен с духовна радост и поразен от това величие на Божията благодат, с която ме удостои Неговото милосърдие, аз се върнах обратно. Отправих се към отец Арсений, повтаряйки словата на нашия велик наставник апостол Павел: *страданията на сегашното време (сегашните временни страдания - слав.) не са нищо в сравнение с оная слава, която ще се яви в нас (Рим. 8:18), защото наистина око не е виждало, ухо не е чувало и човеку на ум не е идвало това, що Бог е приготвил за ония, които Го обичат (1 Кор. 2:9).* Когато дойдох на себе си, продължавах да стискам ръка и като си спомних, защо я бях стиснал, разтворих пръстите си, но не намерих онези частици. Изглежда, те бяха духовни, тъй като в душата си чувствах безпределно веселие и радост, така че през следващото денонощие нито веднъж не си спомних за телесна нужда, а плачех със сълзи на радост и благодарях на Бога за толкова великото снизхождение, проявявано от Него към смирения човек.”

---

## 8.

# Усилване на изкушенията

Всяко свръхестествено посещение на благодатта, когато се дава законно на непрекъснато подвизаващите се, е като една награда, като едно оценяване и повишение, при което, както казват светите отци, чувствително нараства съзерцателната вяра. За начинаещите това означава още по-жестоката борба, а за по-опитните - допълнително просвещение.

Казах: “непрекъснато”, и сега не без страх искам да поясня накратко смисъла на това различие. Божията благодат дарява със своето възприятие и утешение всички вярващи, живеещи в съгласие със съвестта си. В съответствие с това тя дава на всекиго това, което е необходимо за неговото укрепване или утешение. Тези дарове са извънредни, без да имат повторение или продължение. Те са част от всеобщия Божий промисъл, чрез който Той запазва Своето творение. Но с твърдите във вярата, които заради любовта към Бога и заради вярата в Него са се отрекли от всичко, даже и от своето естество, и непрестанно бдят за точното спазване на Неговите заповеди, - с тях Божият промисъл пребивава вече не от време на време и случайно, за да ги утеша или спаси от някаква опасност, но непрекъснато бди над тях с майчинска загриженост и действа по различни начини. Той им открива ясно, с помощта на свръхестествено вмешателство, неведоми и скрити тайни, коварството и уловките на бесовете, тайнствата на природата и на Царството Божие. Изцелява ги от болести, пренася ги без загуба на време на големи разстояния, показва им различни минали и бъдещи събития, но най-главното - съдейства за духовното им преуспяване. В тези, които са призовани от благодатта, тя най-напред се проявява като ревност, топлота и благоговение. Дава им сили за непрестанен труд, като им разкрива подробно начина на спазване на Божествените заповеди, смисълът на които се заключава в послушание спрямо Божията воля. Когато те благодарение на благодатната помощ достигат тази степен, благодатта ги възвежда от предишния противоестествен, греховен живот, който са живели, към живот според естеството, в който се прекратяват тяхното неверие, непослушание и грях. Тогава тя им дава сили и помощ да плачат и да скърбят за греховното минало. За тяхното истинско покаяние тя им дарява опрощение за миналото и ги въздига до божествено просвещение, след като ги е очистила предварително по време на дотогавашните им подвизи. Поддържани от нея в нужното внимание, подходящо обучавани, наказвани и просвещавани, те достигат до степента на освещението и на истинското смирение и всичко въздават на Бога и на Неговата всеблагост - на Бога, Който снизхожда дотам, да *зове несъществуващото като съществуващо* (Рим. 4:17) и да спасява човека даром.

Така и за стареца след гореописаното божествено посещение се отворил фронт на най-тежка борба и подвигът започнал да става все по-тежък. Тишината се запазила няколко дни, след което плътската бран се разгърнала с удвоена сила. “Плачех, постех извънмерно, извършвах, колкото е възможно по-голямо бдение, но състоянието не се изменяше. Нападенията отслабяха за кратко, но после започваха със същата жестокост. Аз така силно биех тялото си с тояги, че от кръста надолу то беше почерняло от ударите, но борбата продължаваше с двойна сила. Единственото ми утешение бяха сълзите и молитвата, обаче виждах, че страстта беше жива и ни най-малко не отстъпваше. Когато благодатта явява своето присъствие, човек може да понесе всичко. Но понякога се случва тя по чисто промислителни причини да оттегли присъствието си, и тогава човек губи надеждата си, ревността му намалява и даже самата вяра отслабва. Това са най-тежките мигове в духовния живот; и ако не би била Божията помощ, човек не би могъл да ги понесе. Когато има единомислени и опитни братя, те много помагат, и се изпълняват думите на Премъдрия: *брат, подпомаган от братя, е като укрепен град* (Притч. 18:19 - слав.). Но как да се постъпи, когато нещата стоят точно по обратния начин? Ако безотговорни и, разбира се, незапознати с това състояние събратя се опитват да те разочароват със своите насмешки и подигравки, то това става върха на всички нещастия. Поради грижата ми да продължавам борбата и поради стремежа ми да не правя отстъпки в това, което се отнасяше до безмълвието, и въобще - да пазим своята ревност, ние много ограничихме себе си и не ходехме при никого, освен при духовника. Старите ни дрехи се разпаднаха и ние силно обедняхме, понеже не работехме. Ако бяхме тръгнали по манастирите, можехме да получим всичко необходимо, но, както казах, избягах това, за да не нарушим нашето странничество и смиреното си житие. По такъв начин лишенията изостриха нашата външна и вътрешна борба. Отец Арсений ходеше в Лаврата, където му даваха малко храна, и така криво-

ляво поддържахме съществуването си. Аз пък се сражавах със самия себе си, със сатаната и въобще с всичко, което съпътстваше моята борба. Непрестанно умолявах Христа и Пренепорочната наша Владичица, към Която от самото начало изпитвах голямо благоговение и любов. “Владичице наша, Владичице - зовях с болка, - Ти, Наставнице на девствениците, знаеш, че аз никога не съм съчувствал на плътския грях и след като познах Твоя Син, поставих за себе си като закон да пазя според човешките си сили пълна чистота. А защо е тази сила и настойчивост на борбата? Или тя ще победи моята воля?”

И така, в това тягостно състояние се върнах в своята колиба, затворих вратичката, седнах на пейчицата, за да се съсредоточа в молитва, и започнах малко по малко да се успокоявам. Внезапно чух, че вратата сякаш се отвори, но не се помръднах от мястото си, тъй като помислих, че това може би е отец Арсений. Обаче веднага почувствах, че някой ме дразни по долните членове, и отворих очи. И що да видя? Нечистият дух на блудството! Той беше такъв, както го описват светите отци: с мръсна и плешива глава, малки прави рогца, бледо лице, кръгли, зачервени и изпълнени с лукавство очички. Тялото му беше мръсно и обраснало с глиганска четина! Нахвърлих се върху него с всичката си сила, но, разбира се, беше невъзможно да го хвана. Само върху ръцете ми остана усещането от допира с грубата кожа, а на мястото - миризма от сира и тиня, а самият той стана невидим. От този момент по благодатта на Христа и на Пресветата наша Богородица ме напусна тежестта на тази бран, помислите свършено се успокоиха и не чувствах тази страст, сякаш бях малко дете. Тогава запях победната песен на пророк Моисей: *коня и ездача му хвърли в морето* (Изх. 15:1). Цялата нощ се радвах и прославях Христа, Който не презря моето нищожество и *не ни предаде за плячка на техните зъби* (Пс. 123:6).

На разсъмване, когато седнах, за да поспя, Бог ми показа значението на борбата и особено това, как страстите се сражават с хората и ги поробват. Видях, че се намирам на някаква доста висока планина, а пред мен се разстилаше безкрайна, подобна на море, равнина. От запад на изток се движеше огромно множество хора, в по-голямата си част - монаси. Пред тях по цялото протежение на равнината бяха поставени капани. Тези от тях, които вървяха невнимателно и равнодушно попадаха в капаните, при което не всички - по един и същи начин, а някой биваше улавян за ръката, друг - за крака, друг - за гърлото, някой - за стомаха, други - за срамните части. Въобще, тези капани улавяха хората за най-различни части на тялото. Попадайки в тях, хората сякаш се събуждаха и започваха така горчиво да плачат, че и аз заплаках от скръб. Тогава видях, че тази равнина се разтвори по средата и сякаш от някаква яма се появи един гнусен арапин, огромен на ръст и озлобен, с увиснал навън език. Той се смееше саркастично и злорадо над нещастниците, които се бяха оказали пленници на неговия чар. Тогава разбрах кой беше той и какво означаваше и с горчивина застанах: “Горко на нашия род от този змей, който воюва против нас с такава ярост и упоритост!”

\*

За нашето описание на житието на приснопамятния старец, наред с езиковите и стилистичните грешки са свойствени вероятно и нарушения на правилната последователност на събитията. Защото аз никога не съм мислел, че ще ми се наложи да ги описвам и затова не съм водил бележки. А и самият старец никога не ни е разказвал живота си последователно. В своите ежедневни поучения, с които ни наставляваше и утвърждаваше в монашеския живот, той ни помагаше в нашите борби и недоумения, като ни разказваше по нещо от собствения си живот в потвърждение на някой цитат от Свещеното писание или от светите отци. Веднъж на мен ми хрумна мисълта да записвам неговите разкази и старецът разбра това, той престана да ги повтаря и оттогава избягваше да разказва каквото и да е. Така че е напълно възможно да помествам събитията в неправилен ред. Целта, която постоянно имам предвид, е да уважа смиреномъдрието на стареца и да не давам повод да бъде заподозрен в желание да изтъкна неговата фигура или да създам шум около нея. Стремя се само към едно - да насърчавам самия себе си и другите за предстоящия ни подвиг с живите примери на съвременни на нас подвижници, и най-главното, да раздам подобно на военен трофей - техният опит, което е особено важно сред всеобщата суматоха, загубата на ориентация и невежеството, господстващи за съжаление в наши дни. Признавам, че в отеческите жития и предания няма нищо, което да поражда въпроси и недоумения, така че никой вече не може да добави нищо ново. Напротив, само се потвърждават отеческите завети. Но отеческото житие, което можем да наблюдаваме на практика, а не с помощта на преразказ за отминали дела, е способно да породи в бъдещите подвижници особено дръзновение. Защото едно е писменият разказ за отдавнашни събития, случили се преди много столетия, и съвсем друго - разказът за неотдавнашни събития, засвидетелстван от живеещи сега хора и

от още запазили се предмети. И макар устройството на нашия деятелен живот да се определя от уставите и предписанията на светите отци, много неща в тях остават днес необясними, много неща изглеждат на нашето поколение прекомерни или недостижими, а други биват разглеждани като излишни или неприемливи. А живият пример притежава пълна убедителност. Обаче нека никой не смята себе си за способен да опише живота на духовен човек, дори ако той дълго време го е виждал, слушал или познавал. Човекът, чиято душа изгаря от божествена любов, чиято мисъл е просветена от божествено озарение, чиято тяло непрестанно носи знаците на всяческото себеотрицание и се потапя в страданието, което изисква от нас строгата съвест, така че потоците сълзи са станали за него *хляб денем и нощем* (Пс. 41:4), - такъв човек надхвърля естествените закони и правила и е невъзможно да бъде оценяван въз основа на обичайните човешки критерии. Неслучайно апостол Павел посочва, че *духовният изследва всичко, а него никой не изследва* (1 Кор. 2:15).

\*

Колкото повече по човеколюбието на Христа се увеличавали Божията благодат и духовното знание, както и божествените явления толкова по-жестоки ставали изкушенията. “Решихме - казваше ни старецът - да живеем повече в своята колиба и да се подвизаваме в затвор, което винаги ми се е искало. Ето защо решихме, че и ние трябва, подобно на другите отци да се запасим с малко жито. По онова време провизиите обикновено се закупуваха през лятото за цялата година. Скитските корабчета всяко лято доставяха отвън различни храни от първа необходимост и отците, като научаваха за това, се спускаха към брега, където всеки взимаше това, от което се нуждаеше. В манастирите такъв порядък не съществуваше, тъй като те имаха свои метоси, откъдето можеха да си доставят провизии в течение на цялата година. И така, ние заедно с отец Арсений също се отправихме към Разбойническото пристанище<sup>1</sup> на скита “Керася”, което беше разположено най-близо до скита “Свети Василий”, за да си купим малко жито. Като взехме в чувалите по двадесет и пет оки, тоест, по тридесет и два килограма, ние, както това е обичайно тук, ги привързахме всеки на гърба си и тръгнахме обратно. Понеже бяхме привикнали да не нарушаваме устава си, ние и в този ден се придържахме към обичайния пост, т.е. да ядем в деветия час по византийски, след вечернята. Когато започнахме стръмното изкачване, слънцето стоеше почти в самия зенит и ми се стори трудно да продължа пътя. Тялото ми беше толкова изтощено и безсилно, че аз с мъка се придвижвах и без товар. Беше ли възможно с такава тежест да преодолеем толкова стръмно изкачване, страдайки от глад и жажда? “Арсений - казах му, - ще оставя товара тук. Нямам сили да го нося.” Но аз се съмнявах дали ще мога да се изкача и без багаж, тъй като чувствах свършена изнемошлялост. Спрях се за кратко и се просълзах. “Ти, Господи, всичко знаеш и всичко можеш”, - казах аз и веднага почувствах в душата си утешение. Отново завързах чувала на гърба си и казах на отец Арсений да вървим по-нататък. Той ме погледна с учудване и ние тръгнахме в мълчание. В продължение на целия път, до самата ни колиба, чувствах, че някой зад гърба ми придържа товара, така че самият аз не носех нищо.”

Такива неща ни разказваше старецът, когато изпадахме в малодушие. И наистина, колко ни ободряваше! Ще приведа и друг пример за себеотрицанието на стареца за насърчение на подвизаващите се. Той може да се стори невероятен на тези, които не познават действието на божествената ревност, която авва Исаак нарича “опиянение” за вкусилите от това вино. Причастници на това опиянение са станали, както пише апостол Павел, всички светии и затова са изтърпели тежките изпитания. Но това се отнася особено за светите мъченици, които, опивайки се от виното на Божията любов, са понесли ужасните мъчения и дяволските изобретения, само изброяването на които поражда трепет. Само благодарение на въздействието на това свято опиянение, немощното в други случаи естество на човешкото тяло, с мъка понасящо даже не много силен слънчев пек, е могло да изтърпи изгарящия огън. Аз вече не говоря за осакатяванията и другите изтезания, измислени от дяволския ум, за да направят смъртта по-мъчителна. А когато престанали гоненията, по време на които сонмове мъченици, опиянени от Божията любов с готовност принасяли в жертва своите телесни членове заради изповядването на вярата, те били заменени от безкръвното мъченичество на скритите мъченици и изповедници - монасите, които почувствали у себе си същия огън, който чувствали и древните мъченици. Безшумно и мълчаливо излизали те изсред хората и се отделяли, като не само че не се допирали до нечисто (виж 2 Кор. 6:17), но не проявявали снизхождение и към най-естествените и

---

<sup>1</sup>Във времената на късното средновековие то служело на пиратските кораби, извършващи нападения над атонските манастири, откъдето е получило названието си.

не съдържащи грях потребности и нужди. В уединение единствено с призовалия ги Бог те се предавали на борба с древната змия, разрушавайки и унищожавайки едно след друго нейните укрепления. Със своя обичай да подчиняват всеки разум *в послушание към Христа* (сравни с 2 Кор. 10:5 - слав.) те в пълна мярка са понасяли “мъченичеството на съвестта”, благодарение на което всичко са търпели и всичко са пренебрегвали. Търпейки лишения, скърби, гонения, намирайки подслон в колиби, *пещери и земни пропасти* (Евр. 11:37, 38), а също - и под открито небе, много пъти брулени от вятъра, странници и нямащи нищо свое, негрижещи се даже за най-обикновените естествени потребности, те са имали само една цел - да възлюбят Бога *от всичкото си сърце* (Лук. 10:27). Божественото опиянение ги поддържало и *славословията към Бога винаги били в устата им* (Пс. 149:6).

С пълно себеотрицание, самото чуване за което кара съвременният човек да се отвърне, те са понасяли кръста на всяческото изповедничество, за да запазят нерушими двата завета - на кръщението и на пострижението - и дръзновено да влязат заедно със своя Възлюбен *най-вътре, зад завесата* (Евр. 6:19), където Той влезе пръв, като по този начин ни дари надеждно и вечно избавление. А щом е така, то кой може да пише за тези истински подвижници, надвишили пределите, достъпни за нашето зрение?

\*

Връщайки се към своя разказ, искам да разкажа следния случай от живота на стареца. В залеза на живота си той, винаги отличавалял се със строгост към самия себе си, приемаше да му помагаме в някои неща. Веднъж, след като силно се изпоти, той се съгласи да изтрия потта от гърба му. Тогава забелязах върху тялото му следи от зараснали белези на рани, и знаейки, че той никога през живота си не се е разболявал нито е бил нараняван, с учудване го попитах, какви са тези кръгли белези, подобни на смукала на октопод. Тогава старецът ни разказа следното. Когато живеел в скита “Свети Василий” и се подвизавал усилено, той никога не сменял бельото си, особено блузите си. И тъй като организмът му не бил привикнал към пот и въобще - към пренебрегване на личната хигиена, целият му гръб се покрил с пъпки, които много го боляли. “Обаче аз не им обръщах внимание - продължи той - и ако те твърде много ме сърбяха, аз ги чешех, като търках гърба си в стената. Те обаче съвсем се възпалиха, пораснаха и се напълниха с гной. Веднъж ни бяха дали пълна торба със сухари в Иверския манастир и аз тръгнах от там към нашето жилище. По пътя пъпките явно се спускаха, защото почувствах, че блузата прилепна към тялото ми. Но аз и сега не обърнах внимание на това, изцяло оставяйки се на Бога и на нашата Владичица. Постепенно те заздравяха сами, когато ризата изгни и се отдели от тялото и падна.”

Ние бяхме ужасени, а той ни каза с усмивка: “Борбата против себелюбието е тежка, но тук всичко се извършва от Божията благодат. Ако човек не се отнася строго към себе си, особено в началото, малодушието и себелюбието ще му отрежат крилата. А ако човек не се потопи в морето на изкушенията само с едната вяра и без каквито и да било предпазни мерки, той не ще види явното Божие застъпничество и тогава не ще се придвижи нито крачка напред. Както пишат светите отци (старецът винаги подразбираше авва Исаак, чиято книга беше негов неразделен другар), ако умът не види явната Божия помощ, която се нарича “опит на Божието явление”, той не ще придобие себеотрицание. Тогава походите към себелюбие го прелъстяват и той се люшва напред-назад, докато накрая не стигне до компромиси. Ето защо, не бъдете малодушни, особено сега в началото, ако искате да приканите към себе си Божествената благодат. Тя обикновено утешава твърдите във вярата, и тези, които се хвърлят в морето на себеотрицанието заради Божествената заповед и любов. А когато умът най-накрая се убеди в това, че вярващите ги съпътства помощ, тогава придобива друг вид вяра, която се различава от първоначалната, характерна за всеки християнин, но е, както казват отците, съзерцателна вяра. Това е първият стадий, на който човек започва да се различава от болшинството. Тогава, стига само насмешките на невежите и лениви хора да не го накарат да направи компромис, той ще продължи по скръбния и тесен път (виж Мат. 7:13, 14) на изповедниците, останали скрити и незнайни за мнозина. И блажен е такъв човек, ако има и някой способен да го води, да го укрепява и да го уверява, че по Божията благодат той се движи към преуспяване.” “Аз, - продължи старецът - нямах никого, който да ме разбере, и много страдах от маловерието, което е плод на духовното невежество, а при това се сблъсках с ругатните и насмешките на тези, с които постоянно се налагаше да се срещам.”

---

## 9.

# Различни изпитания и сетивното явяване на нашата Владичица Богородица

Апостол Павел съобщава на църковното изпълнение за своите изкушения и скръб, толкова тежки, че *не се надявахме и живи да останем* (2 Кор. 1:8). Той подчертава: *бяхме отегчени твърде много и във от силите си*. На това съответстват и светоотеческите тълкувания и деяния, където се описват силата и многобройността на изкушенията, които се крият по пътя на желаещите да се спасят. Разбира се, в Писанието съществуват и други места, отнасящи се до същия предмет, и може да се каже, че основното условие за спасение е именно търпението на многото скърби. Обаче тяхната тайна и смисъл най-добре разкрива за нас апостол Павел - първовърховният от светиите, великанът на Църквата, верният образ на Христа. Ако този Павел, който постоянно ни призовава да му подражаваме и който по словото Господне, с точност е изпълнил *всичко заповядано* нам (Лук. 17:10), казва, че изкушенията, изпращани за усъвършенстване и спасение, могат да доведат до отчаяние от този живот, то не е трудно да си представим през какво горнило на изпитанията са преминали древните и новите отци, които са се стремили да живеят по същото правило.

Когато малодушествахме заради някоя малка трудност или някакъв друг нищожен предлог и малодушно представяхме това като сериозно и трудно преодолимо препятствие, старецът поклащаше глава и ни повтаряше онова, което преподобна Мария Египетска казала на авва Зосима: “Да ни покрие Бог, авва, от мрежите на лукавия.” Това ни даваше повод да го помолим да ни разкаже нещо подходящо за случая от собствения си жизнен опит.

“Три неща съставляват човека: душата, тялото и обстановката, тоест вътрешното и външното състояние, и заобикалящият свят. И във всичките тези три съставки врагът се настанява и укрепва, въоръжен до зъби. Той използва всекиповод и обстоятелство от мислите и постъпките на човека да го мъчи и да изпита вярата му. Дяволската бран не щади нито един член или част от тялото, нито душевното състояние, но в зависимост от обстоятелствата или напада, или се противопоставя на нашите решения. Обаче главната цел на врага се състои в това да порази нашата вяра и по този начин да опозори човека като предател и отстъпник. Ако това му се удаде, сатаната нанася смъртоносна рана, тъй като отсича волята и ревността, тоест самата глава, и по този начин без труд завладява цялото тяло. Всичко се извършва заради вярата, но и се крепи само на нея. Ако е поразена вярата, то се разклаща и всичко останало, а линията на фронта се огъва.”

Когато помолихме стареца да ни обясни, защо той така набляга на вярата и поставя всичко останало в зависимост от нея, той рече: “Преди да говоря за себе си, ще се позова на Писанието: *Повярва Авраам на Бога и това му се вмени за оправдание* (Рим. 4:3; Иак. 2:23; Гал. 3:6). И какво, нима Авраам само повярвал и повече нищо не направил? Колко изпитания е имало в живота му съгласно книгата “Битие”, които изглеждат невероятни. И нито едно от тях не било толкова благоугодно на Бога, както неговата вяра! А нали е казано: *повярва*, и, както помните, апостол Павел специално подчертава това. Разбира се, всички изпитания са били послед-ствия от вярата. И Авраам се отрекъл от всичко и всичко пожертвал, за да запази вярата ненакърнена. Именно тази вяра ръководела всички негови действия. Ние вярваме в Христа - не само в Неговото боголепно величие и в останалите догмати на нашата вяра, но и в Неговите божествени заповеди. Обаче заповедите сами по себе си нямат никаква ценност, ако не биват изпълнявани в името на Този, Който ги е дал. Нима в света не е имало, няма и не ще има справедливи деяния? Но кой е спечелил нещо от тях, ако те не са били извършвани в името Божие и само заради Него? И така, не изпълнението на заповедите, а вярата в Бога, заради Когото човек взема решение и действа, заслужава почит и награда. Ако Бог не се нуждае от нашите блага (виж: Пс. 15:2), ако спасението не се дава за някакви заслуги, но като благодат (виж: Ефес. 2:5) и дар, тогава кое от човешките деяния може да бъде взето под внимание, освен вярата? И така, апостол Павел справедливо приписал оправдаването на всички свети на вярата (Рим. 5:1), а не на делата



9. Различни изпитания и  
сетивното явяване на нашата  
Владичица Богородица

им, които сами били извършени чрез вяра. Изхождайки от вярата, ние се покоряваме на волята на Христа и по пътя на послушанието към Него пазим *жестоките пътища* (Пс. 16:4 - слав.) съгласно Давид. Обаче Господ ни казва: *Кога изпълните всичко вам заповядано, казвайте: ние сме слуги негодни, защото извършихме, що бяхме длъжни да извършим* (Лук. 17:10). Това Той ни показва, че причината за спасението се заключава не в количеството или качеството на делата, които са просто дълг, но всичко се измерва чрез вярата. Нея хвали Господ, когато казва: *Хубаво, добри и верни рабе!* (Мат. 25:21). А авва Марк в 22-а глава на своя "Духовен закон"<sup>1</sup> посочва, че Господ ще въздаде всекому в точно съответствие с неговата вяра или неверие.

Както казах, ние поставяме началото чрез вярата и основавайки се на нея, вървим по своето духовно поприще. А дяволът, сражавайки се и въставайки против нас, се опитва да ни представи пред съда като неверни, да ни лиши от обещанието, съдържащо се в думите: *Хубаво, верни рабе!* - и да ни докара до участва на раздвоения и подложения *на еднаква участ с неверните* (Лук. 12:46 - слав.). Вярата се явява ключ на тайнствата и именно нея изисквал Господ като залог от всички, които желаели Неговите дарове. Обръщайки се с общ призив към всички хора, Той изисквал вяра, макар вярата да води след себе си и законоположението, и послушанието. А когато някой искал от Него особен дар, Той отговарял: *Ако можеш да повярваш, признавайки, че всичко е възможно за вярацията* (Марк. 9:23). Ако някой получавал незабавно просимото, от което се нуждаел, Господ хвалел такива, като казвал: *Дерзай, чедо! Твоята вяра те спаси* (Мат. 9:22). А ако идвали хора, утвърдени в горещата вяра в Неговото боголепно величие, Той с удивление ги посочвал: *нищо в Израелия намерих толкова голяма вяра* (Мат. 8:10). И на друго място се казва: *И като видя Иисус вярата им, каза на разслабения...* (Мат. 9:2). И въобще, цялото Свещено Откровение свидетелства за това, че именно вярата се явява това средство, чрез което се дават Божествените дарове и се обясняват тайните.

Умножаването на Божествената благодат и застъпничество съгласно всички свидетелства на светите отци непременно влече след себе си и по-силни изкушения. Тук се отнася мъдрото изречение: *Възложи своя грях върху себе си и очаквай изкушения до последния си дъх.*" *Отвън - нападения, отвътре - страхове* (2 Кор. 7:5) - такова е непрекъснатото състояние на борещия се. Нямаше такова житейско обстоятелство, което да не стана за мен кръст. Тялото ми, което беше съкрушено от злостраданията на продължителната плътска бран, започна лесно да се поддава на болести и умора. Към това трябва да се добавят и хората с техните навици и изисквания, които изявяваха желание да живеят заедно с нас, но създаваха трудности, предизвикващи духовна умора и причиняващи изменение на устава. Те пречеа особено на моето безмълвие и молитва. Разбира се, аз не отстъпах в нищо от това, но тази бран силно ме гнетеше. Единственото утешение оставаха вярата и молитвата, но и те по неизказания Божий промисъл отслабват, когато човек претърпява изменения. Тогава настъпва пределът, към който се отнасят думите на апостол Павел: *тъй че не се надявахме и живи да останем* (2 Кор. 1:8).

И ето в такова състояние, потънал в скръб от своите тегоби, аз се затворих в килията си и седнах на скамейката, за да съсредоточа, доколкото е възможно, ума си в молитвата и така да получа подкрепа. Не зная колко дълго продължиха усилията ми и колко дълго с голямо смирение призовавах Божията милост. Внезапно почувствах в себе си утешение и както това винаги става в такова състояние, се изпълних със светлина, а сърцето ми се преизпълни с Божествена любов. Аз бях в изстъпление и се намирах сред ослепителна светлина, а пред мен се простираше огромна равнина, подобна на море, на която никъде не се виждаше краят. Аз сякаш се движех на изток, но не стъпах по земята и не усещах никаква тежест или ограниченост на силите си. Забелязах, че бях облечен с моите бедни дрехи. Движех се с голяма бързина и се удивлявах, как става това, след като не прилагам усилия, какво означава всичко това и къде отивам. После започнах да размишлявам, как ще се върна обратно, след като не зная нищо за това къде съм дошъл, и къде се намирам. Сякаш се спрях и се огледах наоколо с недоумение, но без страх и тогава чух гласове на известно разстояние пред себе си. Тръгнах натам и побързах да намеря говорещите, за да ми обяснят какво става. Веднага се озовах пред някаква вдлъбнатина в земята, накъдето водеха слизащи надолу стълби, напомнящи подлезите, каквито има в големите градове. Щом се приближих до мястото, където ясно се виждаше входът, видях да излиза оттам един военачалник, който явно притежаваше голяма власт. Той погледна право към мен и се обърна дружески, като близък познат: "Добре дошъл, отец Иосиф. Ела да се поклониш. Чаках те." Смутих се и чувствах срам, понеже бях облечен със своето старо, изпокъсано и непрано расо. Но той се приближи

<sup>1</sup>Свети Марк Подвижник. "Двеста глави за духовния закон".

9. Различни изпитания и  
сетивното явяване на нашата  
Владичица Богородица

към мен, хвана ме за ръка и се спусна с мен по разкошна стълба, която, изглежда, беше вита. Отдолу се носеше пеене. Когато спускането, което ми се стори кратко, свърши, видях огромна зала. Това беше по-скоро притвор на храм, тъй като там имаше великолепни стасидии<sup>2</sup>. В тях седяха сияещи юноши, сходни помежду си по възраст и по всички черти и пееха химна, чут от мен преди това. Като видях всичко това, аз се спрях и не можех нищо да правя. Само се удивлявах на това величие и на пресладките звуци на псалмопението. Когато слязохме там моят водач ме остави и отиде напред, на изток, където, изглежда, се намираще самият храм. Юношите ме приканваха в една от стасидиите и се отнасяха към мен с такова дружелюбие, че ми се струваше, че те ме познават и винаги са били мои сърдечни приятели. Междувременно от главния храм се чуваше друг химн и беше ясно, че той бе посветен на нашата Господарка Богородица. Аз желаех само да ми позволят да седна там някъде на пода и да се възхищавам на това великолепие. Тогава вратите се отвориха и отново влезе военачалникът, който ме беше довел на това място. Той радостно ме повика: "Ела, отец Иосиф, ела. Да вървим да се поклоним." Не можех да помръдна от мястото си от смущение, но той ме хвана за ръка. Минахме покрай светлите юноши и стигнахме до входа. Щом той отвори вратите и ме въведе в това невъобразимо великолепие, това безпределно величие - не зная, дали то беше храм, небе или престолът Божий, - аз замрях на място. Всичките ми сетива, цялото ми зрение, цялото ми същество се изпълниха с онази слава и с онази наистина нетварна светлина, превъзхождаща всяка белота и финост.

Тогава право пред себе си видях изумителния иконостас на този великолепен храм, откъдето излизаха цялата слава и цялото величие, подобно на това, както от слънцето излиза светлината. Различих двете големи икони от двете страни на царските двери. На едната от тях беше нашият Господ Исус Христос, а на другата - Неговата Пречиста Майка, Която, седейки на престол, държеше на колене нашия Предвечен Господ в образа на Младенец. Когато аз, погълнат от това съзерцание, успях да се вгледам по-добре, то Те ми се струваха вече не икони, а живи, и Пресветият Младенец възсия така, че всички предишни звуци замлъкнаха, защото около Него пееха славни военачалници. Тогава моят водач ми кимна да пристъпя и да се поклоня, като ме обърна към нашата Владичица Богородица, Утешението на всички християни. Не зная дали се помръднах от мястото си. Стоях обърнат към Нея, възхищавайки се на Нейната слава и величие, когато моят водач, който, както се виждаше, имаше голямо дръзновение, с умолителен зов и с много чист глас, който помня и сега, се обърна към нашата Господарка: "Владетелко на света, яви славата Си на Твоя раб, за да не го погълне скръбта!"

И тогава - но как аз, нищожният и най-недостойният от всички хора да кажа за това? Нейният Пречист образ засия като слънце, и аз, доколкото ми позволи смъртното ми естество, видях ясно - вече не като на икона, а жива и в цял ръст - Господарката и Царицата на вселената, държаща в обятията Си нашия Господ Исус Христос, Спасителя на света, изпълнен с благодат и величие. И щом видях донякъде тази боголепна слава на нашата Владичица, вече не можех да стоя на нозете си и като паднах на пода, почнах да плача, шепнейки: "Владичице, Владичице моя, не ме оставяй." Тогава чух как Нейният блажен медоречив и превъзхождащ всяко утешение глас се обръща към моя водач: "Сега го върни на мястото му. Нека се подвизава и да се уповава на Мене." Тогава почувствах, че сякаш нещо ме бодна в рамото и като се опитах да стана, се озовах там, където седях и се молех в началото. Лицето ми беше залято със сълзи. Оттогава изпитвам към нашата Владичица такава любов и благоговение, че самото ѝ име ме изпълва с духовна радост. Думите ѝ: "Нека се уповава на Мене" - занаяпред станаха мое постоянно утешение."

★

Макар подвижниците да живеели повече, отколкото преди, в своята колиба, случвало се през лятото да отиват на различни уединени места и да се подвизават в пустинята в подходяща за безмълвие обстановка. Веднъж те се отправили към килията на светителя Григорий Палама<sup>3</sup>, разположена над Великата Лавра, където има неголяма църква и се пази предание, че самият светия някога, намирайки се в пределите на манастира, е живял тук и се отдавал на безмълвие. Когато достигнали своята цел, било вече следобед. Те се канели да останат там поне седмица, тъй като старецът много обичал това място. Когато отдъхнали и вечерта започнали своето бдение, молейки се, както винаги, поединично, бесовете почнали да вдигат шум, а после и да крещят: "Ти ни изгори, ти ни изгори. Махайте се, махайте се оттук!" Тези викове се съпровождали

<sup>2</sup>Стасидии - дървени седалища с високи подлакътници, на които човек може да се подпира, стоейки по време на служба.

<sup>3</sup>В тази килия се е подвизавал св. Григорий, когато живеел в Света Гора - б. пр.

9. Различни изпитания и  
сетивното явяване на нашата  
Владичица Богородица

от груби и злобни ругатни. Този път ги чул и отец Арсений, който изпаднал в ужас. Той притичал до стареца и го попитал: “Защо викаш така, отче? А и кои са те?” Старецът го успокоил и казал: “Това са изкушения. Аз не само ги чувам, но и ги виждам. Бъди спокоен и те ще си тръгнат. На тях не им харесва това, което правим.” На другия ден от манастира изпратили горския пазач, който предупредил монасите, че те трябва незабавно да напуснат това място. Отец Арсений с обичайното си простодушие се обърнал към стареца: “Но откъде са узнали в Лаврата, че ние сме тук? И защо ни заповядват да си ходим, когато ние никого не безпокоим?” Той отговорил: “Арсений, ние не вредим на Лаврата, но навредихме на тези, които крещяха тук тази нощ. Видях, че те, като престанаха да крещят, се спуснаха в манастирския двор и предизвикаха там бъркотия. Затова подозирах отнапред, че ни чака някакво изкушение. Добре е все пак, че то е толкова незначително.”

Подвижниците отново се върнали в своята колиба и доколкото можели, се предавали на безгрижие и молитва. По това време старецът решил да се отдаде на пълен затвор, а отец Арсений му прислужвал. Отец Иосиф изобщо не излизал от килията си и, разбира се, не ходел даже на литургии. На празниците само отец Арсений отивал на тези места, където обикновено се събирали отците.

Веднъж отец Арсений по случай някакъв празник се отправил към една съседна колиба, за да се причасти, а старецът безмълвствал в самота, в съответствие с установеното от него правило. “През цялата вечер - разказа ни той - имах постоянно един помисъл, че другите отци ще се причастят, а аз заради греховете си съм недостоеен за тази благодат. Както седях така и доколкото е възможно държах молитвата, в един момент изведнъж се спрях и съсредоточих мислите си. В мен отново заговори същият помисъл и едно силно желание за Хляба на Живота. Започнах със скръб, сякаш оплаквах мъртвец, да произнасям една молитва, която представляваше по-скоро самоосъждане, когато внезапно почувствах нечие присъствие. Отворих очи (аз винаги се молах на тъмно, но освен това бях свикнал да държа затворени и очите си) и видях пред себе си пресветъл Ангел - такъв, каквито изобразява Ангелите нашата Църква. Наоколо всичко се изпълни със светлина - светлина от другия свят. Ангелът държеше в ръка някакъв изящен светъл съд, който се побираше в неговата длан. Той го отвори внимателно, приближи се на нужното разстояние и с голямо благоговение и внимание вложи в устата ми частица от Тялото на Владиката. След това ме погледна със скромна усмивка, затвори съда и през покрива се издигна натам, откъдето беше дошъл. В течение на целия този ден умът ми беше пленен от това видение, а сърцето ми се изпълни с любов към Христа, като не помнех нищо земно.”

★

Макар, както казахме, отците сега да не се местели така често, както преди, и да оставали за по-дълго в своята колиба, те все пак не забравяли за любимия си връх Атон особено след завършването на своя зимен затвор. След Пасха те извършвали първото си посещение на върха. След това по-често ходели в своята любима църквица на Света Богородица<sup>4</sup>, където прекарвали по-често през първите години.

Веднъж след Пасха подвижниците отново се отправили към върха. Не мога да посоча с точност датата на това събитие, но във всеки случай те ни казваха, че на върха тук-там все още имало сняг, а пък овразите от северната страна на Атон изцяло били запълнени с него. В торбата им имало неголяма бакърена тенджерка, руски кожуси им заменяли расото и постелята, а нощували, където се случи. Когато наблизо нямало вода, разтапяли в тенджерката сняг и така утолявали жаждата си. Понякога варели треви или луковици, които намирали по тези краища. Там, на височина над две хиляди метра, почти винаги духа силен вятър, но те намирали места на завет и по този начин се предпазвали. Случвало се да остават в църквицата на връх Атон, ако била в добро състояние. Тъй като тази църквица често бива разрушавана от гръмотевици, на Великата Лавра обикновено ѝ се налага да се грижи за нейното възстановяване.

Когато подвижниците се изкачили вече на голяма височина - разказваше старецът, - времето било хубаво, така че те направо се изкачили на върха. Църквицата се намирала в добро състояние, а до нея имало неголяма цистерна за дъждовна вода. “Когато влязохме в храма, за да се поклоним, открихме на светия престол три току-що откъснати яркочервени ябълки и ги взехме. Вече ги изядохме и чак тогава препростият отец Арсений ми зададе въпроса: “Отче, а кой е донесъл тук ябълки по това време, и откъде са се взели сега, когато ябълките едва са започнали да цъфтят?” Аз и досега не съм забравил техния вкус, защото не

<sup>4</sup>Църквата на Света Богородица се намира на около 500 метра под връх Атон - б. пр.

9. Различни изпитания и  
сетивното явяване на нашата  
Владичица Богородица

си спомням да съм ял друг път такива вкусни ябълки.” Трябва да се вземе предвид, че в онези времена - до 1935 година, не са съществували съвременните средства за съхранение и транспорт на зеленчуци и плодове. Ето защо е невъзможно да се предположи, че някой ги е сложил там. Странични хора тогава не са посещавали Атон, както в наши дни, а отци и благочестиви поклонници са се качвали на върха в средата на лятото, защото чак тогава климатичните условия позволяват това. Двамата останали на върха, докато можели да понасят студа, а после за почивка се спуснали в църквата “Света Богородица”, където останали за по-продължително време.

По-нататък ще приведа различни примери на търпение и вяра, за които ни е разказвал приснопаметният старец и които скромната ми памет е запазила. Обаче сега ще стане дума за един случай, който е послужил за утешение, изпращано в отговор на нашето търпение и готовност да предоставим на Христа онова, което ни вълнува. “Веднъж - разказа ни старецът, - по времето, когато постоянно пребивавахме в своята колиба, при нас пожелаха да се заселят и други монаси, които създаваха безредие. Не виждах никакъв изход от това положение и почнах търпеливо да се моля, обаче изпитвах голяма тежест. Истина е, че ние не избирахме учениците си, но по правилото на любовта приемахме тези, които искаха да бъдат с нас, тъй като, както казваха, ги интересуваше уж безмълвието и духовният живот. За съжаление, на практика всичко излезе наопаки. Тези хора най-малко от всичко бяха послушни и любители на безмълвието. Те по-скоро пречеха на продължаването на нашите трудове, отколкото сами да се стремят да получат полза. Когато човек заедно с леността влачи след себе си и старите навици, положението става тежко и практически безизходно. И така, молейки се съсредоточено и просейки Божията милост, аз изведнъж почувствах просветление. Сетивата ми, както и пространството на тясната ми килия се измениха и аз видях как отгоре слиза нашият Господ Иисус Христос, разпънат на кръст, имащ естествените телесни размери на Своята Богочовешка Ипостас! Той застана пред мен заедно със Своя Кръст, кротко ме погледна и произнесе: “Погледни какво изтърпях заради вас. А вие така лесно ли се уморявате?” Едва чул тези думи, аз паднах ничком пред Него и извиках през сълзи: “Господи, помогни на нас, грешните, и не ни оставяй!” Докато лежах на земята и плачех, Той отново се издигна натам, откъдето дойде, оставяйки благоуханието и утешението на Своята божествена любов. След това съблазните се прекратиха, а тези, които не можеха да останат с нас, малко, по малко сами си отидоха.”

В своята колиба на “Свети Василий” подвижниците построили и неголяма църквица, като я посветили на Рождеството на свети Иоан Предтеча. Като взели решение да не странстват по различни места, но повече да си стоят в колибата, те започнали да се занимават с ръкоделие, което тогава било обичайно за подвижниците. Старецът притежаваше отлични способности в дърворезбата и би могъл да постигне големи успехи в този занаят, за което ние сами можехме да съдим по останалите от него немногобройни, но много сполучливи изделия. Обаче той не се вдаваше в сложни и фини работи, тъй като те силно го обременяваха и отвличаха ума му от устремността към Бога. Ето защо старецът изработваше само малки кръстове, от едната страна на които беше изобразен Разпнатият Господ, а от другата - нашата Владичица Богородица. Отец Арсений приготвяше дървения материал, а старецът се занимаваше само с резбата. Когато впоследствие го попитахме, защо той не се занимава и с други видове резба, обичайни за останалите отци, той каза: “Порано това изкуство процъфтяваше сред атонските подвижници и беше достигнало до голямо съвършенство. А целта на нашите прости изделия се състоеше само в това да осигурим жизнените си потребности. Ако бяхме поискали да се захванем и с по-сложни произведения, щяхме да си създадем допълнителни грижи. И при това, интересът на хората към художественото творчество щеше да стане допълнително препятствие за нашето безмълвие. Това впоследствие би довело до разсейване на ума, който би се отвлякъл от помненето на Бога. Когато монахът работи и това му пречи да държи ума си в Бога, той не бива да продължава, защото това означава, че монашеският му живот търпи вреда.” Старецът, който притежаваше практически опит във вътрешния живот и знаеше по какъв начин врагът улавя и прелъстява човека, заставяйки го да забрави първоначалната си цел, предпочиташе да превиши рамката на разумната предпазливост, достатъчна според мнението на обикновените хора. И желаейки да ни укрепим, казваше: “Христос е причислил суетните грижи към същата категория, към която спадат и пианството, и блудството (ср. с Лук. 21:34). И така, разсъдете: ние, както се казва, можем да умираме от глад, а да бъдем удостоени със същата участ, която ще сполети и блудниците! Защото тези три неща еднакво пораждат сърдечно закоравяване и ожесточение, а следователно, и нашето падение.”

Приснопаметният старец имаше навика да сравнява излишните житейски грижи с разпространената по онези времена туберкулоза - опасна, пагубна и смъртоносна болест. Когато се опитвахме да подобрим

9. Различни изпитания и  
сетивното явяване на нашата  
Владичица Богородица

---

някоя вещ, като я направим по-удобна и практична, той често ни правеше забележка: “Не се заразявайте от туберкулозата на житейските грижи, деца!”

Намирайки се в скита “Свети Василий”, старците приели в съжителство трима братя: отец Ефрем (бъдещ иеромонах, оглавил движението на старостилците във Волос), отец Иоан от Албания (той останал на предишното място и тогава, когато старците се преселили в Малката “Света Анна”) и отец Атанасий, роден брат на стареца Иосиф. Обаче, освен постоянните братя, често ги посещавали и мнозина други монаси, а някои от тези последните, които също се интересували от безмълвието и молитвата, се задържали за по-продължително време. Към тях принадлежеше и приснопаметният отец Герасим Менайас. Когато вече беше болен и доживяваше последните си дни, ние го посетихме в манастира “Свети Павел”. Като узна, че пред него е братството на стареца Иосиф, този почтен старец се вдигна от леглото си и докато аз се канех да му сторя поклон, той ме стисна в обятията си и се просълзи. След като се успокои, той развълнувано ми каза: “Никога няма да забравя своя живот близо до стареца и считам, че това бяха най-добрите дни от монашеския ми живот. За съжаление телесните болести не ми позволиха да продължа по-нататък това, което остана за мен подобно на носталгичен сън!” Ето какво ни каза всеблагоговейният старец. Откакто подвижниците започнали да живеят постоянно в колибата си, старецът станал известен и много отци идвали при него за съвет.

---

# 10.

## От скита “Свети Василий” - в Малката “Света Анна”

“За пустинниците, окриляни  
от божествена любов животът е блажен”  
--(Степенна, глас 5-и).

Този, чието сърце е пронизано от стрелите на тази любов, не може да го свърже или пороби никое обстоятелство или причина. “Да си тръгваме оттук, Арсений, да си тръгваме! Нашето безгрижие и безмълвие силно намаляха. Да отидем на друго място, където ще се подвизаваме в неизвестност, за да не могат хората лесно да ни намерят и да ни лишат от това, което губим заради тях и което те не могат да видят!”

От думите на стари отци от скита “Света Анна” подвижниците узнали за пещерите, разположени в Малката “Света Анна”. Те се намирали откъм морето, под колибата на приснопамятния отец Сава, духовника. По тези места по-рано живеели неколцина руски монаси и оттогава били запазени две неголеми цистерни<sup>1</sup>. След като изследвали добре това място и като го намерили действително подходящо за себе си - уединено и скрито от очите на мнозинството, старците взели на гръб бедните си дрехи и някоя и друга книга и се заселили тук. По това време било зима, януари 1938 година.

Началото било много тежко и безутешно. Тук всичко не достигало, в това число - и най-необходимите неща. Но най-голямото изпитание станал въпросът с литургията, тъй като старецът вече изобщо не можел да ходи пеша, още повече - по неравен път. Многого трудове, суровите подвизи, продължителните пости и въобще, всичко онова, което неговата подвижническа ревност не му позволявала да намали ни най-малко, изтощили и обуздали тялото му, така че сега той едва-едва се придвижвал без странична помощ. Цялата тежест на работата взел върху себе си отец Арсений, който за щастие по природа се отличаваше с непретенциозност и издръжливост. Бързо, доколкото било възможно, той подготвил новото жилище.

Като начало подвижниците построили ограда с неголяма входна врата и определили за себе си, че през първата половина на деня ще работят и ще приемат посетители, а след обяд ще се уединяват, след като затворят входа. След това те на бърза ръка съградили в една пещера малка църква в чест на свети Иоан Предтеча, където можело един-два пъти седмично да имат литургия. Изчистили двете цистерни, ремонтирали ги и поставили върху скалите улуци, за да събират вода. След това от дървета, пръти и глина построили една по-голяма колиба, разделена на три малки килии. Доколкото позволявало мястото, постарали се да я издигнат навън, за да може да използват вътрешната част, обърната към пещерата в скалата, като неголям склад.

Описанието на първоначалното състояние и на външните особености на мястото може на някого да му се стори излишно, но щом като засегнах този предмет, то при всички случаи съм длъжен да кажа няколко думи за него. Освен това ми се струва, че обстановката, в която живее човек, може да даде представа за някои черти на неговия характер. Защото изборът на място за живеене, както и всички други постъпки, се извършва в съответствие с нашето разположение и цели. Разбира се, първата причина за тази строгост на избора били божествената ревност на стареца и неговото трудолюбие. Другата причина, която наложила теснотата и ограничеността на пространството, била недостъпността на мястото. Това представлява отвесна стръмнина, на която от върха на висока и стръмна скала до самото море нямало повече нито една издатина, достатъчно широка, за да може там да се разположи или да се построи нещо от необходимите съоръжения. Чести свличания (и падащи камъни) ги принуждавали да се крият в пещерите и на други безопасни места. Трите

---

<sup>1</sup>В безводните места на Света Гора, където няма естествени източници на питейна вода, използват цистерни за събиране на дъждовна вода, която се използва за всякакви нужди.

10. От скита “Свети Василий”  
- в Малката “Света Анна”

---

килии, на които била разделена колибата, били предназначени за стареца, за отец Арсений и за иеромонаха, който идвал да служи литургия. Тези килии били много малки, така че във всяка от тях с труд би могъл да се побере един човек с ограничени потребности. Площта им била метър и осемдесет на метър и половина, а вместо врата имало един прозорец.

Богатството на нестяжателността, което изпълвало вътрешния човек с усещане за Бога, ограничило до минимум различните потребности. Умът, потопен в тишината на безмълвието, избягва, доколкото е възможно, грижата за множество неща и предмети. Ето защо не видях почти нищо в колибата, когато през лятото на 1947 година дойдох тук, желаейки да се заселя заедно с тях.

Любовта към безмълвния и безгрижен живот, а също - и към произхождащите от него плодове на Духа, многократно са заставяли нашите отци временно да забравят за закона за взаимната помощ и любовта към ближния, за да не загубят своята обърнатост към Бога, пребивавайки насаме с Него. Казаното от нас е известно само на тези, които притежават личен практически опит и са способни да разберат ревнителите на този подвижнически живот.

Ето защо старците ми отговориха отрицателно, когато ги помолих да ме приемат и да ми позволят да монашестввам заедно с тях. “Нито мястото позволява това, дете мое, нито пък в нашия устав има място за други” - беше техният отговор. Аз обаче не загубих решимост и още по-старателно умолявах старците, докато не изтръгнах от тях обещание да се помолят и да направят това, което Бог ги просвети. Когато на следващия ден след тревожно очакване чух, че старецът е съгласен да ме приеме, за мен, недостойния, се отвори нова страница от моя смирен живот. Оттогава няха никакви недоумения или съмнения, но с пълнота на вярата и с убеденост намерих това, за което тъгувах и на което се надявах, това, което беше моя отдавнашна мечта. Изводът, направен от мен от всички прочетени творения на светите отци и от устните съвети на старците в първоначалното ми място на покаяние<sup>2</sup>, се състоеше в това, че преуспяването в духовния живот и спасението изцяло зависи от духовното ръководство на опитен старец. Не знаей дали изводът ми не бе преувеличен в нещо, но във всеки случай, тази убеденост ме бе завладяла с такава сила, че за мен беше напълно невъзможно да я заменя с някаква друга гледна точка или да се задоволя с друг, непълноценен вид монашески живот. Затова и казвам, че се отвори нова страница от моя живот.

Трудовете, лишенията, суровостта на обстановката, неустроеността (защото поне два пъти седмично няха своя килия), необикновените трудности, които тук бяха по-скоро правило, отсъствието на дрехи (не си бях взел топли дрехи) и въобще всичко, което съставляваше редът на живота и всички условия на съществуване, беше много сурово и безутешно. Но всичко това не предизвикваше у мен никакви съмнения, а само радост, която се съпровождаше от скрит страх, да не би собственото ми поведение да подтикне случайно старците да ме отпратят.

Работехме за своите нужди до обяд, а след това прекратявахме работата и извършвахме, - всеки самостоятелно - вечерната по броеница или пък малко четяхме. После се събирахме на обяд или по-скоро, на вечеря. След това получавахме благословение от стареца и отивахме да спим в килиите си. След почивката ние приготвяхме всичко необходимо за следващия ден и се разотивахме по килиите за молитва и бдение до полунощ. Ако трябваше да се извършва литургия, тя започваше след полунощ, а в противен случай я заменяше духовно четене. На нас, младите, в това време се разрешаваше да посещаваме стареца, за да изповядваме помислите си и да чуем съветите му.

Старецът ни се отличаваше с дълбок ум, разсъдителност и опит. Той нямаше нужда да задава въпроси, за да разбере, за какво става въпрос, и да даде отговор. И аз недоумявах, откъде той знае толкова подробно какво има в моята душа, което самият аз се затруднявах да изразя. Започвайки още от първия ден на моето пребиваване там, старецът подробно ми разясни смисъла на духовния живот. Особено голямо внимание той отделяше на благодатта, която се явява главният предмет, за който трябва да се грижим, тъй като без нея човек няма сили да направи нищо. Постепенно схващах смисъла на думите му, но не познавах на практика начина и вида на тази енергия<sup>3</sup>.

---

<sup>2</sup>Авторът на житието е станал монах в родината си - Кипър, а на Света Гора идва по-късно - б. пр.

<sup>3</sup>Т.е. на благодатта - б. пр.

Вече живеях постоянно с тях, когато старецът напусна своята килия и се отдалечи на известно разстояние, приблизително на двеста метра, където му построих друга килия. И той живееше там в уединение. След като завършихме бдението си, ние след полунощ посещавахме стареца, който никога не приемаше по-рано от това време. Един ден, следобед, когато направих пред него поклон, канейки се, както обикновено, да отида в килията си, той ми стисна ръката и усмихвайки се, рече: “Тази нощ ще ти пратя едно пакетче. Внимавай да не го загубиш.” Аз не разбрах какво имаше предвид и не се замислих над думите му. След почивката, както винаги, пристъпих към бдение и се канех да започна молитвата, задържайки, доколкото е възможно, ума съгласно съвета на стареца. За “колетчето” съвсем бях забравил.

Не зная, как съм започнал, но зная, че още щом започнах молитвата и произнесох няколко пъти името Христово, сърцето ми се изпълни с любов към Бога. Внезапно тя се увеличи дотолкова, че аз вече не се молах, а бях изумен и поразен от преизобилието на тази любов. Исках да прегърна и да разцелувам всички хора и цялото творение, но в същото време изпитвах такова смирение, че чувствах себе си най-низш от всички създания. Но пълнотата на моята любов и нейният пламък бяха устремени към Христа, чувствах, Неговото присъствие, само не можех да Го видя, за да падна ничком пред пречистите Му нозе и да попитам по какъв начин Той разпалва сърцата, оставайки невидим и скрит. И в тази минута ясно чувствах, че това е благодатта на Светия Дух и това е Небесното Царство, за което нашият Господ казва, че то е вътре в нас (виж Лук. 17:21), и повтарях: “Нека винаги да бъде така, Господи, и повече нищо не ми трябва.” Това продължи достатъчно дълго, а после малко, по малко се върнах към предишното състояние. С нетърпение очаквах нужното време, за да отида при стареца и да го попитам какво беше това нещо и как се случи.

Беше приблизително около 20 август, пълнолуние, когато аз на бегом отидох при стареца и го намерих извън килията да се разхожда из малкото си дворче. Щом ме видя, той започна да се усмихва и преди да направя поклон, каза: “Виждаш ли, колко е сладък Христос? Узна ли сега на практика, какво е това, за което настойчиво питаше? Така че, потруди се, за да направиш тази благодат своя и да не би небрежността да ти я отнеме.” Тогава паднах в нозете му и със сълзи казах: “Видях, дядо. Аз, най-недостойният от всички създания, видях благодатта и любовта Христова и сега разбрах дръзновението на отците и силата на молитвите.” И когато му разказах с всички подробности какво се случи с мен, и го помолих да ми обясни как стана това, той от чувство на смирение не поиска да ми обясни и затова рече: “Бог се умилостиви над теб и те помилва, като ти яви предварително Своята благодат, за да не се съмняваш в думите на отците и да не бъдеш малодушен.” Тогава разбрах смисъла на обичая с пълна вяра да молим другите да се молят за нас: “Моли се и за мене, отче. Помоли се за мен, отче. Помени ме, отче, в молитвата си.”

Разбира се, съществуват много начини, с помощта на които ние, християните, търсим съдействието на праведниците, така че всеки получава отговор, съответстващ на неговите нужди. Но когато един духовен човек разбере потребността на някоя душа, чието състояние му е открито, и каже с повелителен тон: “Иди и внимавай, за да получиш това, което ще ти пратя и което ти е необходимо”, когато той знае, какво именно изпраща, и това, че дарът е приет - всичко това преминава границите на естественото и принадлежи към явленията, които са “сврѣх естеството”.

Това не беше вече първият случай, когато молитвите на стареца ми донасяха утешение. Нека никой не ми казва, че за учениците е естествено да чувстват благословието на своя старец. Макар това действително да е така и да са блажени тези, които се доверяват на духовните си отци, чиито молитви наистина ги покриват, в нашия случай обаче се случи нещо друго, по-високо и значително. Едно е, когато ученикът благодарение на своята вяра и благоговение тайнствено черпи помощта на благодатта в отделни случаи, така че да се спасява от опасности и трудности, да намира изход от сложни обстоятелства и въобще получава някакво тайнствено благословение, пазещо го във всички дела. Това се случва почти с всеки, който проявява поне елементарно послушание, даже без знанието на самия старец, който, щом чуе съответния разказ на своя ученик, истински се удивлява на Божието благословение. Но съвсем друго е, когато самият старец по собствена инициатива като имащ власт да изпраща благодат и благословение на своя ученик или на някого друго както и когато поиска. Това е свойствено само на истински духовните хора, които по думите на апостол Павел изследват *всичко, а тях никой не може да изследва* (1 Кор. 2:15). *Вятърът - казва Господ - духа, дето иска, но не знаеш, отде иде и накъде отива; тъй бива с всекиго* (Иоан. 3:8), който има дух и ум *Христов* (1 Кор. 2:16).



10. От скита “Свети Василий”  
- в Малката “Света Анна”

---

Това не беше първият случай, когато приснопаметният старец ме поддържаше и утешаваше. Мнозина помнят колко тежък беше следвоенният живот. Скитските монаси, каквито бяхме и ние, изпитваха затруднения във всичко, което се отнасяше до най-необходимите за живот неща. Обичайното ръкоделие не се търсеше, а и за пари не всичко можеше да се достави. Така че можехме да преживеем само чрез труда на собствените си ръце и затова преминавахме от място на място. Събирахме маслини или лешници за манастирите, получавайки за това заплата в натура, или пък работехме по лозята и градините или друга подобна работа. Така продължи, докато не се стабилизира обстановката, и ние можехме отново да се захванем със своето ръкоделие. През този период и аз напусках нашата пустиня и ходех да припечеля нещо по манастирите заедно с други братя, ученици на други старци. Случваше се да не успеем за дълго да се приберем в килиите си, и в резултат аз оставах далеч от своя старец. За мен това беше малко тежко, защото току-що се бях запознал със стареца, и все още не бях обучен в основите на духовния живот и не бях привикнал към светогорския дух. Много се уморявах. Всеки път обаче, когато се чувствах много уморен, така че търпението ми се огъваше или пък имах силно недоумение, аз получавах писъмце от стареца, изпратено по пощата от скита в Дафни. Там винаги се съдържаше описание на моето състояние с посочване на това, откъде и как са възникнали трудностите, които ме безпокояха. Поразително е, че още преди да успея да го разпечатам, в душата ми настъпваше изменение. Всичко скръбно изчезваше, а аз се изпълвах с духовна радост, така че вече не се безпокоях за нищо от тези неща, които ме бяха притеснявали и измъчвали! Друг път това ставаше и без всякакво писмо, а само с едно чувство, че старецът по някакъв свръхестествен начин присъства тук. Всеки път чувствах това с яснота, която не допускаше никакво съмнение.

Възможно е, думите ми да се сторят непонятни или да изглеждат като преувеличение за тези, които са незапознати с това, за което говоря. Но от моя страна би било пропуск, угаждайки на мнозинството, да скривам пълнотата на истината и с това да принизявам действителността за това как мислят и действат Божиите хора. Старецът знаеше вътрешното състояние на всекиго от нас и подробно обясняваше защо и как възниква едно или друго явление, било то помисли или действие на страстите, или пък проява на благодатта, и можеше да посочи пътя към изцеление и избавление. Изпълнен с Божия благодат и просвещение, той без никакви усилия или хитрувания, от преизобилието на своето сърце, споделяше съкровището на своя опит, и то по прост и убедителен начин. Всекиго наставляваше поотделно в зависимост от това какво му беше необходимо. Тези от съветите и поученията, които ученикът нямаше сили да вмести, старецът допълваше с молитвата си. Негов ненарушим обичай беше да не предприема нищо без молитва и потвърждение Свише на правилността на тази стъпка, поради което ние, когато го питахме за нещо от това, което предстоеше да свършим, не получавахме незабавен отговор.

Както в скита “Свети Василий”, така и тук, в пещерите, ние се сблъскахме със затруднения не само поради местните условия, но и поради стеснеността на своя начин на живот, тъй като старецът с особено старание избягваше всякаква излишна снизходителност и удобство. Постоянно правило на нашия живот беше ограничаване с това, което беше леко, временно, направено на бърза ръка, достъпно и въобще - с всичко такова, което изискваше малка грижа и прости средства. Старецът наблюдаваше на спазването на установения ред, придавайки на това особено значение, и поради това беше строг по отношение на нашите уста. Когато ние по някакъв повод се позовавахме на възможността за снизходителност по отношение на неспособните да *възприемат*<sup>4</sup> нашата цел, той даваше точен отговор, изхождайки както от личния си опит, така и от светоотеческите разсъждения, старателно обмислени от него и приложени в живота. По природа кротък, мирен и състрадателен по отношение на ближните, към самия себе си той беше непреклонен и суров в невероятна степен. С това се обясняваше и неговата настойчивост в запазването на първоначалната ревност до самия край на живота.

Суровите подвизи в младежките години, постоянните лишения, които налагаше на себе си, а също и другите трудности, предизвикани от суровостта на обстановката, в която той предпочиташе да живее, и отказът от най-нищожни и елементарни средства, които биха могли да донесат облекчение, - всичко това до такава степен влоши състоянието на здравето му, че той изглеждаше много стар и отпаднал. Особено бяха пострадали нозете му, така че той почти не можеше да стои или да ходи, освен - на неголеми разстояния и с почивки. Цялото му тяло отече и той казваше, че е болен от левкемия. Когато му се случваше да пореже ръката си (особено по-нагоре от лакътя), вместо кръв, течеше вода. Даже и малко умора затрудняваше

---

<sup>4</sup>Сравни с: *Който може възприе, нека възприеме* (Мат. 19:12).

10. От скита “Свети Василий”  
- в Малката “Света Анна”

---

дишането му. Всеки ден спазваше начина си на хранене, към който беше привикнал първоначално, и не го нарушаваше, каквото и да се случи. Старецът не можеше и да помисли да се докосне до храна в неустановен за това час. При това ние виждахме колко се затрудняваше, когато тялото му отпадна и не можеше да заспи в обичайното време.

По-късно, когато към нас се присъедини и моят събрат Ефрем<sup>5</sup>, а след това - и Харалампий<sup>6</sup>, аз престанах да работя по чужди места и се заех с ръкоделието си. По това време ние се опитахме да създадем малко домакинство, защото, ако кажа, в какво състояние заварих отците, когато за пръв път дойдох в килията, днешното поколение няма да ми повярва. Всяко лишение в нашето домакинство ставаше по-поносимо благодарение на свойствения за стареца дух на самоограничаване, който ние по възможност се стараехме да следваме. Обаче по въпроса за покрива над главата не можеше да има никакви отстъпки, тъй като готово жилище за нас нямаше и трябваше да го строим самостоятелно. Не се решавам да описвам големината на тази трудност, защото се опасявам, да не би отново да ми се наложи да се занимавам с нещо подобно! Само Бог знае при какви условия и с помощта на колко и какви усилия ние построихме своето, макар и непретенциозно, жилище. Такива трудове и в такива тежки условия може да понесе само първоначалната юношеска ревност на тези, на които Божията благодат е затворила очите, опиянявайки сърцата със стремежа към Бога, така че те са станали сякаш глухи и неми по думите на Псалмопевица (виж Пс. 37:14).

Освен установените от Църквата пости, старците спазваха и собствени правила, които увеличаваха мярката на тяхното подвижничество. В пещерите, където живеехме и ние, те продължаваха да се придържат към този навик, без да позволяват обаче на нас, младите монаси, да следваме техния пример. Харалампий още не беше дошъл при нас, когато ние заедно с моя по-млад събрат по всякакъв начин молехме стареца да разреши и на нас да подражаваме на тяхното правило. Започна Великата Четиридесетница и уставът ни изискваше пълно мълчание, освен в събота и неделя, а така също - и строг пост, видът на който се менеше от година на година. Тогавашната ни норма се състоеше от седемдесет и пет грама брашно, което всеки разтваряше в консервена кутия с малко вода и вареше, добавяйки малко сол. Това ставаше след вечерната, в деветия час по византийски, тоест, три часа преди залез-слънце. В съботните и неделните дни имаше обща трапеза с готвено ядене, но хляб можеше да се взема отново в ограничено количество, а не кой колкото искаше. Това правило се спазваше в продължение на цялата Четиридесетница. Като убедихме стареца да даде съгласието си и ние да следваме същия устав, ние направо летяхме от радост и почнахме да постим по такъв начин от сряда на първата седмица на поста. Всичко беше добре почти до петата седмица, когато изтощението и слабостта станаха твърде осезаеми. Към края на тази седмица веднъж не можахме да станем сутринта в обичайното време, макар отец Арсений да ни почука на прозореца. Старецът му задал въпрос, защо не ни вижда, както в другите дни, и той отговорил, че сме болни и не сме в състояние да станем. “Не, Арсений - отговорил старецът, - не бъди наивен. Нищо им няма. Дай им малко хляб и те веднага ще дойдат на себе си. Повече нищо не им е нужно.” И действително, щом приехме това “лекарство”, веднага се почувствахме добре! Така се научихме да си знаем мярката и да не се захващаме с това, което превишава силите ни.

Никога не ще забравя тези дни, които бяха наистина златното време на моя жалък живот! Как тъгувам по тези небесни дни и как бих искал, ако беше възможно, отново да преживея тези тихи и безметежни мигове! В този тих и безметежен живот нашите млади, невинни души трептяха в лоното на истинската отеческата любов и попечителство. Благодарение на грижата на стареца плодовете на безмълвието и изпитването от нас чувство на безопасност ни даваха свидетелство и увереност в по-нататъшното безпрепятствено и успешно продължаване на нашите подвизи. Защото, едно е, да се стремиш и да полагаш усилия, изхождайки от добро разположение и почерпени от книгите познания, и съвсем друго - да се намираш така близо до майстор и преподавател, който в определен смисъл насочва всичките ти движения.

Особено удивително за приснопаметния старец беше това, че той, без да притежава никакви външни способности, които предоставя човешкото знание, умееше с лекота да постига яснота във всичко, което искаше да обясни. В пълна мяра му беше понятен смисълът на Свещеното Писание и на светоотеческите творения, както това става явно и от неговите немногобройни писма, издадени от моите братя от Филотеевия

---

<sup>5</sup>По-късно игумен на Филотейския манастир - б. пр.

<sup>6</sup>По-късно игумен на манастира “Дионисиу” - б. пр.

манастир под заглавие “Изложение на монашеския опит”<sup>7</sup>. Когато на човек му се наложи да разреши нечие недоумение или да отговори на някакъв въпрос в най-общи и основни черти, той, разбира се, говори истината, обаче речта му е слабоубедителна поради недостатъчната определеност на мислите. Но в случая със стареца тълкувателят беше в състояние детайлно да разясни не само това, за което го питаха, но и това, което интересуващото се лице не е могло самостоятелно да забележи поради своята неопитност. Тогава учителят поставяше пръста му в *раните на звездите* (Иоан. 20:25) и чрез живи примери разясняваше всички тъмни мисли или изрази. Даже в този случай, когато ученикът изпитваше трудности поради маловерие, старецът, изгонвайки всякакви съмнения и в името на благодатта, споделяше собственото преизобилие и довеждаше новака до пълно разбиране. И тогава ние радостно възкликвахме: “Елате, *намерихме Желания, за Когото писа Моисей в Закона, и говориха пророците* (Иоан. 1:45).”

Нито строгостта на устава, нито невъзможността за удовлетворяване на елементарни потребности, нито суровостта и безутешността на мястото, нито носенето на тежести за осигуряването на живота на шест или седем човека отслабиха нашата воля, която Божията благодат милостиво укрепваше по молитвите на старците. Но тленното естество отслабна и се изпълниха Господните слова: *духът е бодър, а плътта - немошна* (Мат. 26:41). Стомашните кръвоизливи и кръвохраченето станаха вече забележими, но горещата воля и усещането на благодатта, съпътстваща добрия подвиг, покриваха тези немощи, черпейки поддръжка най-вече от примера на стареца, който гледаше на всички неща през призмата на вярата, а не на разсъдъка. Грижата на стареца, непрестанно изживяното чувство за Божията благост, постоянният тайнствен покров на благодатта и всякогашното усещане за безопасност във всички отношения, проявили се в това малко изпитание в моя живот, ме заставиха да повярвам и да провъзглася на всеослушание, че успехът на монашеския живот зависи основно от поддръжката на духовния наставник. *Който има уши да слуша, нека слуша!* (Мат. 11:15). Разбира се, това наше съждение не претендира за всеобщност, нито е някакво ново откровение, а е само потвърждение на линията на отеческото предание. Блажен е послушникът, който *забележи (спази - слав. ) това и ще разбере милостта Господня* (Пс. 106:43).

Благодарение на настойчивостта си ние, както казах, подобрихме донякъде своята жизнена среда и въобще живота, но много неща все още не достигаха. Това, което особено не ни достигаше, за да се устроим по-добре, беше здравето, а особено старецът съвсем отслабна и изпитваше затруднение при всяко движение, така че целият му живот беше едно изпитание. Той обичаше да работи и въобще не спираше да се труди в часовете, когато уставът позволяваше. По това време нашето ръкоделие беше изработването на различни кръстчета, които той резбоваше с бързина и лекота, а ние приготвяхме дървения материал. Старецът живееше сам в колибката си, построена от нас на известно разстояние от нашето собствено жилище, и ние отивахме при него по обяд, а после се усамотявахме на свой ред.

Мястото беше глухо и тихо, обаче беше зле защитено от колебанията на времето. По-точно, там беше по-студено, така че ние убедихме стареца да разреши да му направим печка за отопление. И ето аз, недостойният, измерих и приготвих материали, възнамерявайки да направя печка от ламарина, а отвътре да я измажа с глина. След като обещах на стареца от вечерта, аз се приготвих на следващия ден да се заловя за работа и от сутринта, като взех със себе си инструменти и материали, се отправих към жилището му, за да направя печката и после да я поставя вътре. Както винаги, направих поклон и започнах своята работа при добро време (работех под открито небе). Но докато измеря и нарежа ламарината, времето внезапно се развали. След това започнах да се сблъсквам с непонятни затруднения, с каквато и работа да се захванех. Духаше някакъв странен вятър, който не беше насочен в никоя посока, но само издигаше над мен и хвърляше в лицето ми всичко, което беше на това място: листове ламарина, дъски, късчета хартия и пясък. Инструментите незнайно защо се изтръгнаха от ръцете ми и се търкулваха надалече, макар че местността изобщо не беше наклонена. Пироните се из-кривяваха от най-малкия натиск, свределите се чупеха, а ламарините, измерени и изрязани с пълна точност, изведнъж се оказваха неподходящи по размер. Отначало нищо не подозирах и се стараех да приведа нещата в ред и да продължа. Скоро обаче стана съвсем очевидно, че нещо става. За кратко се спрях, защото всичките ми пръсти бяха буквално подбити, а някакво странно душевно смущение ме изпълни с гняв, възмущение, нетърпение. “Чудно нещо - казах аз. - Нещо тук не е наред.” Междувременно времето съвсем се развали и това ме принуди да прекъсна работата си и да отида при стареца. Моята работа трябваше да заеме два, най-много, три часа, но минаха вече повече

---

<sup>7</sup>Български превод: “Старецът Иосиф Исихаст. Писма”.

от шест часа, а нищо още не бях свършил. Тогава си спомних думите, които чух сутринта от стареца, но не взех под внимание: "Да видим, ще се получи ли при теб днес нещо." Аз не придадох значение на казаното, тъй като добре познавах тази работа, и помислих, че той каза това може би, за да ме смири. Много ми се искаше да завърша всичко и по-бързо, и по-успешно, за да успокоя стареца. При това изпитвах и скрита радост, че той ни позволи да поставим печка и ми предстои да направя това без каквато и да е странична помощ!

И така, приближих се, почуках на вратата и старецът ми отвори. Като ме видя смутен, се засмя. "Дядо - попитах аз, - каква е тази работа? И защо ти сутринта ми каза, сякаш виждайки предварително: "Ще се получи ли?" Та ти знаеш, че тази работа за мен беше играчка." "А ти как мислиш, какво беше това?" - попита на свой ред той с усмивка. "Искушение, - казах аз. - Сатанинско действие." "И наистина е така - отговори той. - Чуй, що за тайна се прояви върху теб. Вечерта, когато завърших молитвата и се канех да почивам, видях сатаната, който заплашваше да създаде изкушения и препятствия за изпълнението на моето решение. И тогава се обърнах към Христа: "Не му пречи, Господи, за да мога да покажа своята любов към Теб. Заради това ще търпя студ, колкото допуснеш." И всичко това се случи, дете мое, за да нямам сега това отопление, което вие искате да направите."

Когато аз, свидетелят на станалото, чух тези подробности и узнах за тайните на съкровения Промисъл, в които се проявява духовният закон, бях поразен и мълчаливо повтарях: "Велик си Ти, Господи, и чудни са Твоите дела, и няма думи достатъчни да възпеем Твоите чудеса!" Това събитие ми помогна да постигна силата на думите на старците, които съгласно авва Пимен и авва Доротей, крият в себе си силата и действието на благодатта, служещи като доказателство за високото им духовно състояние и опит. И тези два светилника, както и болшинството други старци от "отеческата иерархия", основавали своите мнения и доказателства не толкова на Свещеното Писание, колкото на светоотеческите текстове, които всъщност, явявайки се отеческо предание, представляват обяснение на същото Писание.

Въпреки строгостта на правилата, към които старецът се придържаше в нашия живот, той не позволяваше на любовта си към ближния да отслабне и я проявяваше на дело по отношение на слабите и бедните, било то отци или миряни. Спомням си, как той почти постоянно се грижеше за някои немощни старци, особено от Каруля, като често им изпращаше всичко необходимо и особено готвена храна. Състраданието, първият плод на боголюбивата душа, и вярата, нейната надеждна опора, бяха причината за това, че той почти нищо не оставяше в нашите скромни колиби, така че ние, като нямащи силна действена вяра, с труд понасяхме това. Всичко, което имахме, той раздаваше на нуждаещите се, а на нас, както се казва, оставяше надеждите. И при все това, именно така той ни помагаше по-скоро да предадем себе си на промисъла на вярата - нещо, което силно ни поддържаше в продължение на целия ни по-нататъшен живот.

Когато се връщяхме след някое послушание, и разказвахме за едно или друго изкушение или нещастие, за което сме чули или видели да се случи с някой човек, старецът плачеше. А ако това ставаше по време на ядене, той оставяше храната. Ако пък някой ни оказваше пряко или косвено благодеяние, той никога не забравяше това, но търсеше случай да се отплати за него, ако е възможно, с нещо по-голямо. Но своя пълен завършек благодарността и състраданието му намираха в молитвата. По цели часове старецът със сълзи се молеше за света, съучаствайки дейно във всеобщата човешка болка и особено - на познатите, които просеха да се помоли за тях. Понякога, като забелязвах, че е разтревожен, го питах, какво има, и старецът с болка отговаряше, че еди-кой си от нашите познати страда и се нуждае от помощ.

Когато някой път от любопитство го питахме за този закон на взаимното влияние, как се осъществява тайнственото общуване на душата с човек, намиращ се далеч, старецът, виждайки нашето любопитство, избягваше прекия отговор. Друг път обаче, когато същият въпрос засягаше собствената ни духовна подкрепа, той ни разясняваше това в достатъчните за нашата ниска духовна мяра понятия. Заедно с нас живееше Атанасий, роден брат на стареца, на когото се налагаше повече от другите да ходи по разни места поради нуждите на братството ни. За да избегне ненужните контакти и срещи с различни хора, а заедно с това - и за да се скрие от дневната жега (защото почти винаги се налагаше да носи със себе си тежки товари), той тръгваше на път или много рано сутрин, или, по-често, следобед, така че времето, с което разполагаше, не беше много, и се връщаше през нощта. Така се случваше почти винаги, особено през лятото. И аз бях удивен, когато старецът веднъж го очакваше с голяма заинтересованост, дотогава, докато не дойде, и искаше подробно да разбере какво носи и въобще - цялото му състояние.

10. От скита “Свети Василий”  
- в Малката “Света Анна”

---

Когато се предостави случай, аз проявих особена настойчивост, желяйки да узная по какъв начин старецът се оказва осведомен за всичко. Той ми отговори така: “По-добре би било да се помоля за теб, за да можеш по-скоро сам да почувстваш, отколкото просто да узнаеш как става това. Но щом настояваш, чуй. Стоях до прозореца си на колене и казвах молитвата. В един момент, както държах ума си в действието на молитвата (а Божията благодат действа чрез божественото просвещение), светлината се увеличи и умът ми започна да се разширява дотолкова, че всичко стана за мен осветено, и видях целия ни край, от Катунакя и манастирите до Дафни, а също и това, което се намираше зад мен. За мен не остана нищо невидимо или неизвестно. Тази светлина не беше като естествената светлина на слънцето или като изкуствената създадена от хората, но изглеждаше изумително бяла и невеществена, така че се намираше не само отвън като естествената светлина, позволяваща на тези, които имат зрение, да виждат нещата около себе си. Тази светлина пребивава и в самия човек, усеща се от него като собственото дишане, изпълва го като храна и въздух, освобождава го от естествената му тежест и го преобразява дотолкова, че човек вече не знае, дали има тяло или тегло или някакво друго ограничение.” “Тогава - продължи старецът - видях как Атанасий, натоварен с тежък чувал, върви към нас по пътя от манастира “Свети Павел” и започнах да го следя, докато той не дойде тук. Виждах всичките му движения: виждах как той присядаше да откъдне или сваляше на земята товара си; видях извора на света Анна до мелницата, където той се спря, за да пие вода; виждах го чак дотогава, докато той стигна нашата врата, взе ключа, отключи я, влезе, приближи се до мен и направи поклон. Но защо това те поразява? Когато умът на човека е очистен и просветлен, той и сам по себе си, без помощта на Божествената благодат, притежава собствена светлина и поради това, както казват светите отци, вижда по-далеч и по-добре от бесовете. Тогава той получава допълнително и просвещението на Божията благодат, която може да пребивава в него постоянно, така че грабва ума му в съзерцание и видения, както и когато тя знае. Но и самият човек, ако поиска да види или да узнае нещо важно за него, може да се помоли за това в молитва, и благодатта да изпълни прощението му, понеже той се е молил за това. Впрочем, струва ми се, че благоговейните хора избягват това, освен ако няма голяма нужда. Във всеки случай, Господ *изпълня желанието на ония, които Му се боят, и ще чуе молитвата им* (Пс. 144:19 - слав.).

\*

Старецът много често подчертаваше значението на бдението като най-действеното средство в духовния живот, необходимо и на трите степени на подвига. На първия, очистителния етап на своето начинание монахът претворява в живота всички видове на така нареченото деятелно благочестие. И така, когато начинаещият се подвизава в телесни трудове, бдението служи като най-благодетелното средство за укротяване на страстите и за предотвратяване на съгрешенията чрез действие. Това особено се отнася за протиестествените движения на плътта, които често се усилват поради естествената телесна сила, преизобилстваща обикновено в силните хора. Никой друг подвижнически способ не дава такива плодове, както лишаването от сън. “Наистина - казваше ни приснопаметният старец - бдението умъртвява плътта.”

Бдението е необходимо и при втория етап, така нареченото просвещение, когато иерихонските стени вече са разрушени по благодатта и милостта Христова. Преходът към този стадий означава, че законът за необходимостта<sup>8</sup> е удържал връх, а тиранията на похотта и на съюзните ѝ страсти е премахната завинаги. С други думи, сетивата са придобили благоустройство и са покорни на ума, и вече не посягат на нищо без неговото съгласие. Човекът разумно се е отстранил от надолнището на протиеестествения живот и както казват богоносните отци, в този случай може да се счита, че той е победил естеството. И тук бдението се смята за необходимо, тъй като чрез него боголюбивият ум посредством неизречени въздишки и молитви от дълбините на своето смирение ще възприема по благодатта на Живототворящия и Всесветия Дух просвещаващи посещения и утешения.

Но и тези, които по благодатта и милостта на Всеблагия наш Владика Иисус Христос и на Препоблагословената Му Майка са съумели да минат тази свещена среда на пътя и преходна степен и са стъпили на третото стъпало на пътя към безкрайното съвършенство - на покоя и любовта (за съжаление такива хора винаги са малко), такива хора изобщо не оставят благословеното бдение. При тях то се осъществява без труд и, нещо повече, става тяхна неотменима принадлежност поради господстващия в тях дух на непрестанната молитва.

---

<sup>8</sup>Тоест законът за изпълнението на Божиите заповеди.

Основното качество на Христоносната душа е не само безстрастието на действията, колкото непрестанната молитва. Духовният човек не престава да се моли и именно затова той по тайнствен начин според мярката на своята сила или желание, Бог знае, придобива вътрешно разположение да помага на другите. Понякога Божият промисъл назначава такъв човек за член или ръководител на монашеско общество и на това място той може да окаже голяма и разностранна помощ. Случва се и така, той да живее в простота, оставайки неизвестен почти на никого, понеже сам е пожелал това и Бог му е дал според желанието му. Тогава този подвижник обръща вниманието си към цялата съвкупност от вярващи, към Църквата като цяло и се моли за тях денем и нощем, и носи общочовешката болка, скърби заедно със скърбящите и *страда заедно с народа Божий* (Евр. 11:25) съгласно закона на любовта! Блажени са обществото и поколението, които са богати на такива “атласи”<sup>9</sup>, стоящи по-скоро между небето и земята, отколкото на земята.

\*

Както аз, така и моят обичан и единодушен брат Ефрем, по-млад по възраст и при това получил по-изтънчено образование от мен, необразования селянин, в периода на пребиваването ни в Малката “Света Анна” бяхме особено борени от съня - не само, разбира се, по силата на естествени причини, но и поради насилие от страна на изкусителя, изкушаващ най-вече желаещите да се подвизават. По това време ние се намирахме в цветуща и прекрасна възраст, когато за увеличаване на нашата ревност помагахме както заобикалящата обстановка и уставът на килията, така и примерът на старците, които не отстъпваха пред никаква умора, макар болестите постоянно да мъчеха стареца. Когато сънят особено ме нападаше, въпреки всички прийоми на борба аз питах стареца, случвало ли се е някога нещо подобно с него и как е постъпвал в такава ситуация. Тогава старецът ми каза: “Страхувам се да говоря за това, понеже се боя, да не би онези мигове да се върнат отново. Защото тази борба беше не само сурова, но и продължителна - през цялата ми младост. Когато бях много млад и още не се бях срещнал с отец Арсений, а именно когато живеех в пещерата на свети Атанасий, аз по всякакъв начин принуждавах себе си към бдение и една седмица прекарах съвсем без сън. Нощем стоях на крака или се разхождах и така принуждавах естеството, за да му противостоя. Накрая сънят се стовари върху мен с такава сила, че паднах на мястото, където стоях и изглежда, леко си ударих главата. Повърхността там беше наклонена и неравна и имаше в изобилие големи камъни, но аз, падайки, не осъзнах нищо от това. След падането, изглежда, съм спал достатъчно дълго време и чак когато дойдох на себе си, разбрах какво е станало. Но и след това, когато вече установихме своя вътрешен ред и започнахме да се подвизаваме, сънят силно ме нападаше. И тъй като аз особено се грижех за бдението, тази борба много ме уморяваше, и особено - през зимата, когато не можех да излизам за малко извън килията си, за да се поразходя. Тази дрямка в нощните часове за молитва е свързана, разбира се, с естествени причини, но също и с борба от страна на изкусителя. Обаче най-тежка форма тази страст приема тогава, когато благодатта се скрие от човека, а небрежността и помрачението го обхванат и от никъде не се вижда утешителна светлина. Тогава подвижникът преминава през истинско изпитание и “ако Господ не би бил с нас, никой от нас не би могъл да надвие вражеската бран”, и наистина “побеждаващите от тук биват възнесени” (Степенна, глас б-и). Веднъж, намирайки се в подобно състояние, когато тялото ми беше отслабнало, което, естествено, спомага на дрямката, аз силно страдах и се борех, за да не отстъпя на слабостта, но в края на краищата стигнах до последния предел. Тогава за миг се спрях, просълзих се от скръб и казах: “Господи, нима това може да разхлаби даже волята на човека?” И веднага в душата ми се чу някакъв сладък глас: “Няма ли да изтърпиш това от любов към Мен?” И само за миг над мен сякаш се разнесе мрачен и тежък облак и аз станах като малко дете. Тогава паднах ничком и възкликнах със сълзи и духовна радост: “Ще търпя, Господи, заради Теб! Помогни на моето безсилие.” Оттогава този бич дълго време не ме безпокоеше и подвизите ми бяха насочени в друга посока.”

Още едно нещо, към което старецът старателно ни приучваше, беше внимателното и пестеливо отношение изобщо към всички наши вещи. Като привеждаше места от светоотеческите съчинения, а също - и от Писанието, той ни показваше, колко необходимо е това, за да продължи Божието благословение да пребивава над нас, и ние съвсем ясно чувствахме справедливостта на думите му. Нашата малка църквица беше посветена на Рождеството на Иоан Предтеча, което се празнува на 24 юни, и той беше считан за наш покровител. Когато нещо паднеше на земята - било то бобено зърно или нещо друго, дори и най-

---

<sup>9</sup>Според древногръцката митология Атлас бил титан, който крепял на плещите си небесния свод и не му давал да падне на земята - б. пр.

нищожното - старецът се навеждаше, за да вдигне падналото, макар за неговото болно и полупарализирано тяло това да беше голямо изпитание. При това той казваше: “Не пренебрегвайте и най-малкото, защото заради такова разточителство жилището ни може да се лиши от благословение. Много пъти съм бил удостоен да видя свети Иоан Предтеча, който, благодарение на нашата внимателност и пестеливост, подхвърляше в нашите килии немалко необходими за нас вещи.” Когато вземахме нещо от някой съд, старецът изискваше задължително да извършим над тази вещь кръстното знамение както в началото, така и в края на използването ѝ. А ако забравяхме за това, той ни се караше и изискваше да поправим грешката. И действително, всичко, с което се поддържаше нашето съществуване, ни беше доставяно по-скоро по особено благословение, отколкото в качеството на резултат от човешки грижи. Защото старецът раздаваше милостиня по такъв начин, че при нас никога нищо не оставаше в достатъчно количество. В това се убеждавахме много пъти и оттогава привикнахме да се доверяваме с по-дълбока вяра на Бога и на нашата Владичица, които се грижеха за нас много повече, отколкото всякакви различни човешки усилия.

В тази връзка старецът ни разказа и за едно събитие, случило се някога в Катуня, което е много показателно по отношение на пестеливостта и разточителността. Старецът, за когото ще стане дума, бил много добродетелен и принадлежал към числото на хората, утвърдени във вярата, на тези, които наистина *всичките си грижи* са възложили на Господа (виж 1 Петр. 5:7), така че Бог действително се грижи за всичките им потребности. И така, по Божие внушение живеещите в околностите, а понякога - и в по-отдалечени места братя, обикновено носели на този благословен старец, предал се на молитви и духовно съзерцание, необходимата му храна. Веднъж (по незначителните Божии съдби) вниманието и опитът на стареца били подложени на изпитание: донесли му повече храна, отколкото му било необходимо, така че той не проявил строгата пестеливост, а захвърлил излишъците като ненужни в ъгъла. Там те започнали да гният. Но за учудване, следващия път не му доставили храна в обичайното време, както това се случвало винаги. Старецът чакал, недоумявайки на какво се дължи този пропуск: защото той бил уверен, че Бог не ще го пренебрегне. Когато всякакви запаси на търпение и въздържание били изчерпани, той започнал да се безпокои и внимателно да изследва помислите си, за да открие в какво е съгрешил, поради което е възпрепятствал да бъде изпълнено нелъжливото обещание на Божествения промисъл. Разсъждавайки така, старецът почувствал, че причината най-вероятно трябва да се състои в това, че той пренебрегнал излишъците и ги изхвърлил. Тогава той се погрижил да събере каквото било възможно, да почисти остатъците и да започне да ги яде, когато добрият обичай на предишния Отечески Промисъл отново придобил сила, като същевременно го наставлявал да ползва пестеливо пратеното, *за да не пропадне нищо* (виж Иоан. 6:12). По този начин старецът “чрез страданията се научил” (виж Евр. 5:8) да събира излишъците, както това направили апостолите след насищането на петте хиляди души.

Наравно с пестеливостта старецът спазваше и скромност, като избягваше всичко, което не го изискваше самата необходимост. Всичко, което ни заобикаляше, и изобщо всичките ни вещи трябваше да бъдат евтини и лишени от всякаква ценност, така че в случай на преминаване на друго място те да не се окажат толкова необходими, че да се наложи да ги вземаме със себе си и да изискат полагането на съответни усилия. Но старецът принуждаваше и самия себе си да живее в такава бедност и се задоволяваше с толкова сиромашки вещи, че описанието им би било невероятно. Ще кажа само, че след кончината му ние не намерихме абсолютно нищо, което да би могло да бъде наследено от друго, за да бъде използвано от него. Единствено от чувство на благоговение и в качеството на благословение някой можеше да остави за себе си някоя от неговите вещи за спомен. Старецът много вярваше в нестяжанието, при това - не толкова - като на подвиг на самоотричане и бедност, колкото като на средство за достигане на безмълвно житие, много помагачо на вътрешното съсредоточаване и на молитвата.

Обаче с течение на времето силите на стареца все повече се изтощаваха. Тялото му вече стана жилище на болести, а признаците на преумора от подвижническите трудове присъстваха постоянно. По това време вече имахме собствен свещеник - другият ни брат Харалампий<sup>10</sup>, и ежедневно се извършваше литургия. Това също изморяваше стареца, който и не помисляше да отсъства от нея, макар неговата колиба да се намирала на значително разстояние от храма. Особено уморително беше през лятото, когато нашият устав изискваше всеки ден да извършваме всенощно бдение. Както вече казах, полагаше ни се всяка вечер да бодърстваме до полунощ, след което започваше литургията. Но лятно време това беше много уморително,

---

<sup>10</sup>Впоследствие игумен на манастира “Дионисиу” - б. пр.

10. От скита “Свети Василий”  
- в Малката “Света Анна”

---

тъй като литургията трябваше всеки път да започва в шестия час на нощта. Завършвахме службата, изнурени от бдението и от лятната жега, а време за почивка не оставаше, тъй като започваше да се разсъмва много рано. Всичко това в съчетание с носенето на тежки вещи, което беше неизбежно, както и поради другите лишения, към които ни задължаваше тогава тамошното положение, разклати и нашето здраве. Това особено безпокоеше стареца и именно в това се състоеше главната причина, заставила го да се замисли за преселване на друго място.



---

# 11.

## Преселване в Нови скит

“Слушай, Арсений - рече старецът в един от юнските дни на 1951 година, - струва ми се, че дойде краят на нашето пребиваване тук. Децата се разболяха. Кой за кого ще се грижи сега: те за нас или ние за тях?” И действително, дори аз започнах да се огъвам, макар да бях от селски произход, привикнал на суров живот. Чувствах непрекъсната болка в гърдите, имах стомашни кръвоизливи и храчех кръв и въобще, почти постоянно се чувствах зле. Най-младият от нас, Ефрем, беше по-слаб и затова също се числеше “в запаса”.

Старецът ни повика и ни съобщи мнението си и решението си да се преместим някъде по-ниско и по-близо до морето, към което ни принуждаваха потребностите на живота ни. Обаче главната причина беше, както вече обясних, нашата немощ. Ето защо аз се удивих на разсъдителността на стареца, който предпочете да принесе в жертва собственото безмълвие и покой, за да прояви снизхождение към нашата немощ, докато към самия себе си винаги беше много строг.

По настояването на отец Теофилакт, също пожелал да живее заедно с нас, изборът ни падна на Нови скит. И така, решихме да се заселим временно в Нови скит, в килията “Свети Безсребреници”. Отидохме там, тъй като отец Теофилакт много искаше това, обаче ни безпокоеше теснотата на мястото, а също - прекалено близкото съседство с околните килии. При това, нашето внимание и особено вниманието на самия старец, незабавно бяха привлечени от пустинните килии в околностите на скита, които по онова време бяха необитаеми. След като получихме разрешение от манастира “Свети Павел”, в чието владение се намираха те, ние заехме всички уединени килии в околността, започвайки от кулата. Малки и пустинни, те много повече се нравеха на стареца именно поради своята уединеност, благодарение на което можеше да се избегне събирането на мнозина заедно. Във всяка колиба живеехме по един или по двама и се събирахме всички заедно само в определени часове или пък за извършване на литургия.

Да се разказва за преселването в Нови скит от пещерите на Малката “Света Анна” е лесно, но на практика това беше твърде уморително, при това - не толкова поради пренасянето на вещи (при нас те бяха крайно малко), колкото по причина на плачевното състояние, в което се намираха тогава килиите в Нови скит. Беше следвоенният период, когато страната страдеше от гражданска война. Във връзка с това тогавашното правителство заповяда на пастирите от съседните области да се укрият с цел безопасност на Атонския полуостров и така да запазят стадата от разграбване. Обаче укрилите се там “добри гости” не пропусаха случай да разграбят, разорят или да доведат до негодност всичко, което беше възможно. Не зная, били ли са някога официално оценени щетите, причинени на Света Гора от това стихийно бедствие на нашето време. За щастие при нас те се задържаха за кратко и затова причиниха само ограничена вреда: насякоха за дърва подовете, столовете, вратите, прозорците и въобще всичко дървено, което можеше да намерят, в това число - стенните етажерки или подпорки, като повредиха по този начин мазилката и стените. Така че, можете да си представите, какъв труд беше необходим, за да приведем в състояние, годно за обитаване, местата, по които сякаш току-що е преминала война.

Старият навик на стареца да няма нищо в своя собственост тогава ни причини повече несгоди, отколкото когато и да било, тъй като нямахме нито вещи, нито пари, за да ги придобием и бяхме стеснени и ограничени във всичко. Но придобитият навик към подобна обстановка направи всичко това търпимо. След като се установихме как да е на новото място, насъщна потребност стана построяването на малък храм, тъй като старецът не можеше да се придвижва на далечни разстояния, но не можеше и да живее без причастяване със Светите Тайни. По желание на стареца беше решено и този храм да бъде посветен на Иоан Предтеча - нашия постоянен покровител. Скоро у нас отново се появи собствена църквица, която се намираше недалеч от жилището на стареца и оттогава започна нашият нов живот.

Осъзнавайки, че старецът пожертва своето безмълвие преди всичко заради нас, ние обърнахме цялото си внимание към обстановката на живот на новото място. Постарахме се по възможност да създадем условия, които да благоприятстват спазването на предишния ни устав и начин на живот, така че промяната на мястото да изглежда незабележима. Бояхме се, че старецът няма да намери тук покой, тъй като мястото беше по-

посещавано и достъпно в сравнение с предишното. Но истината е, че от страна на обитателите на скита не срещнахме никакви препятствия, тъй като и околните благочестиви отци, и манастирът, на който се подчинявахме, се отнасяха с уважение към нашия начин на живот. По този начин скоро можахме, както и по-рано, да следваме обикнатия от нас ред. А намаляването на потребността от пренасянето на тежести и от други трудове, което беше особено осезаемо в сравнение с предишния ни живот на място, отдалечено от източници за снабдяване, не закъсня да се отрази на нас, младите монаси. Възстановихме здравето си и можехме да отделяме повече време за духовните занимания, които така бяхме обикнали в младежката си ревност.

За приснопаметния старец обаче последствията от извънмерната умора и понесените страдания ставаха все по-очевидни. От ден на ден силите му чезнеха и започнахме с болка да забелязваме желанието му да се освободи от тялото, което той винаги е желаел и очаквал. Най-нищожното движение предизвикваше у него задух, всяко усилие влечеше след себе си изнемога и други симптоми, естествени за немощния и разбит организъм. Отдавнашният навик на стареца да не облекчава подвижническия си начин на живот не му позволяваше да отстъпва и се виждаше с каква страшна борба се съпровождаха опитите му да принуждава себе си. Старецът винаги следваше гласа на вярата, а не на разсъдъка, и буквално изпълняваше думите на апостола: *за мене животът е Христос, а смъртта - придобивка* (Фил. 1:21).

Настойчивостта на стареца в спазването на изискванията на личния му устав и допълнителните усилия, свързани с пренасянето ни на новото място, съвсем го сломиха. Накрая, две сериозни заболявания, последвали едно след друго, сложиха предела на земния му живот. В навечерието на новата 1958 година на шията му се наду огромен цирей. “Това е новогодишен подарък, деца - каза ни той. - Чувствам изтръпване по цялото тяло.” Когато на следващата сутрин дойдохме при стареца, това място беше отекло и възпалено, а самият него го тресеше. Старецът беше силно отпаднал, но не можахме да го убедим да приеме някаква помощ. В следващите два-три дни състоянието му силно се влоши, цялото му тяло беше заразено. Защото, както узнахме впоследствие, този цирей е бил карбункул, което се явява сериозно заболяване.

Събрахме се всички заедно и помолихме стареца да ни разреши да се грижим за него, но той отговори, че старанията ни са напразни, тъй като той винаги е жадувал “да си замине”, и ето, часът му най-сетне е настъпил. Ние настоявахме и тогава старецът ни предостави да постъпваме по наше усмотрение. Обърнахме се за помощ към скитските отци и благочестивият брат Макарий от килията на отец Кирил предложи да прибегнем към инжекции с антибиотици. Човешките усилия задържаха смъртоносното развитие на болестта, но излекуването се проточи дълго и пътят към него беше мъчителен. На стареца, вече напълно изтощен, му трябваше почти цяла година, за да дойде на себе си, и веднага след това при него се прояви сърдечна недостатъчност, а заедно с нея дойде и завършекът на земния му живот.

Външните симптоми на първата болест на стареца - болката и другите признаци - бяха явни, така че, като узнахме за тях, можехме да го заставим да приеме помощ. Но когато се появиха симптомите на втората болест, беше вече твърде късно и ние не съумяхме да му помогнем почти с нищо, макар и този път да го убеждавахме да ни позволи да се грижим за него. “Не се трудете напразно - рече той. - Настъпи моят час и вие само ме безпокоите. Впрочем, щом настоявате, правете каквото искате.” Изпратихме писма до светски лекари, духовни чеда на стареца, като изброихме симптомите на болестта, и те ни изпратиха лекарства. После още веднъж поканихме лекари отвън и те правеха всичко, което бяха в състояние да направят, но Бог го взе от нас. Действително, беше дошло времето за това, старецът в съответствие с горещото си желание да остави този свят.

Веднъж, когато задухът особено го мъчеше поради неговата болест, аз чух, как той тихо говори, намирайки се в своята вътрешна килия. Влязох, за да видя, с кого и за какво разговаря. Знаех, че в този час там не можеше да бъде никой друг. И видях, че старецът държи в обятията си иконата на нашата Владичица Богородица. Той я целуваше и разговаряше с нея и аз чух следното: “Владичице, Владичице моя, не ме оставяй. Аз целувам образа Ти, а Ти ме погали жива!” Лицето му беше залято със сълзи. “Ти говориш с нашата Господарка, дядо? - попитах го аз. - Каж ми, какво ѝ каза?” И старецът повтори една история, която ми беше разказвал и по-рано, но аз я бях забравил.

“Веднъж нашата Владичица много ме утеши чрез тази икона сред моите изкушения. За това си спомням сега и ѝ се моля. В Малката “Света Анна”, преди да дойдете вие, в един момент силно се увеличиха изкушенията

и скърбите, така че Тя беше единственото ми утешение. Тогава отивах в нашата църквица, на иконостаса на която беше тази икона. Там се молех пред нея и просех за помощ. Защото Самата Владичица ми бе обещала, че мога да се уповавам на Нея. Когато сред изкушенията изчезва явното присъствие на благодатта, тогава безпокойството на човека расте и той се моли с особен страх. “Побързай като Щедра и се притечи като Милостива да ни дойдеш на помощ, защото можеш, ако пожелаеш - зовях аз, - и къде ще намерим друго застъпничество, ако не при Теб, Добросърдечна, целителка на душите и телата?” Веднъж като се бях съсредоточил и плачех, пред същата тази икона, почувствах, както това се е случвало и по-рано, нейното присъствие. В тази църква беше тясно (разстоянието от иконостаса до стасидията, където стоях, едва достигаше един метър), и видях как иконата просия и след това Нейният Божествен образ прие естествените размери на човешко тяло. Това вече беше не икона, а Самата Владичица: жива, сияеща, слънцеподобна и съчетаваща, както винаги, в Своя облик чертите на майчинството и девството. Аз, смиреният, Я видях, доколкото позволяваше смъртното ми естество, и благоговейно се наведох, като не бях в състояние да я гледам повече, защото Нейният Всесвят Младенец - нашият Пресладък Иисус - Който се намираше в обятията ѝ, сияеше по-ярко от слънцето в Своето боголепно величие, изпълвайки моето нищожество с любов към Него, така че аз съвършено забравих самия себе си и само се изумявах. Тогава чух как Нейният благоуханен и по-сладък от мед глас се обръща към мен: “Не ти ли казах да възложиш цялото си упование на Мен? А защо униваеш? Ето, вземи Христа!” И Тя простря към мен блажените Си ръце, така че Пречистият Младенец се приближи до мен толкова, че можех да Го достигна! Поразен, не смеех да помръдна, и тогава Преблагият Иисус протегна ръчичката Си и три пъти ме погали по лицето и по главата! Душата ми се изпълни с неизмерима любов и светлина, така че вече няха сили да стоя на нозете си. Паднах ничком и с любов и сълзи започнах да целувам мястото, където беше стояла Всецарицата, защото Тя отново се върна в Своята икона, като ми остави Своето утешение и благоухание. Мястото, където беше стояла Тя, още дълго благоухаеше, постоянно напомняйки ми за Нейното блажено обещание! Ето за какво си спомням сега, уверявайки Я, че не съм забравил за него. А сега то означава не нещо друго, а обещание да ме вземе от този живот в Царството на Нейния възлюбен Син!”

И действително, неговата особена любов към нашата Владичица и вярата му в Нейната Майчина грижа бяха толкова очевидни, че ги издаваха даже самите движения на стареца, когато се случваше да чуе името ѝ, да погледне към Нейна икона или да чуе как някой пее песен в Нейна чест. Многобройни са явяванията, с които Тя го е утешавала, и изобщо Нейният особен промисъл и грижа за атонското монашество изцяло бяха покорили душата на стареца. Затова всякакви наши опити да опишем вярата и любовта му към нашата Владичица биха били безсилни.

\*

Би било пропуск от наша страна да не споменем и за друга отличителна черта на приснопаметния старец, а именно - колко голяма беше неговата любов и състрадание към ближния. Той особено обичаше бедните и нещастните, а още повече - страдащите от душевни недъзи. Ето защо те постоянно идваха при него.

Последните дни на стареца бяха за него особено мъчителни, тъй като напредващата сърдечна недостатъчност затрудняваше дишането и той много страдеше. За нас обаче това беше пример за истинско търпение. Когато ние, чувствайки, колко му е тежко, се опитвахме да облекчим страданията му, той ни утешаваше, позовавайки се на подходящи примери, и особено на такива, които се отнасяха за суетността на света. Той казваше: “Наближава денят на моето заминаване. В това състояние аз все едно за нищо не ставам, нито мога да се подвизавам.” Приснопаметният старец и в най-малка степен не забравяше за своята цел и по всевъзможни начини, по всякакъв повод, търсеше възможност за подвижничество и за получаване на духовна полза. Тъй като не беше в състояние да се помръдне и дори да легне поради болестта си, той седеше на едно сковано от нас кресло и непрестанно оплакваше суетността на живота. Очакваше освобождаването си от този живот като най-щастлив жребий и когато задухът не го мъчеше, шепнешком произнасяше заупокойни тропари. “Арсений - весело казваше той, - кога ще тръгнем на път? Ти, изглежда, не се молиш, и ето, ние се бавим.” В продължение на почти четиридесет дни, последните в живота му, старецът не хапна нищо, само ежедневно се причастяваше и хапваше малко диня.

Старецът така се грижеше за своето заминаване, че човек би могъл да си помисли, че той наистина трябва всеки момент да тръгне на път и чака превозното средство. Ние, не надявайки се вече на нищо, се опитвахме

с всякакви средства, научни или практически, поне да облекчим страданията му, тъй като задухът от време на време силно го мъчеше. Старецът обаче ни казваше: “Не се трудете, деца. Няма да остана тук. Колко време чаках този час! Само се молете, нищо да не попречи на моята надежда. Докато човек е жив, не може да бъде безгрижен.”

На 14 август 1959 година той усърдно се готвеше и с нетърпение очакваше следващия ден, на който се празнува Успението на Божията Майка. Той нещо чакаше. Заедно с това и състоянието му се влоши. Малко преди това бяха го посетили негови приятели миряни и когато му пожелаха оздравяване, той отговори: “Не, не! Скоро заминавам. Когато след три дни чуете, че звънят камбани, знайте, че вашият приятел си е заминал. Мисля, че на празника на Пресвета Богородица.”

На следващия ден, на празника на нашата Владичица Богородица, старецът присъстваше на литургията, със затруднение произнесе “Трисвятое” и вече за последен път се причасти с думите: “В запас за вечния живот.” Гледаше постоянно към иконата на нашата Владичица, Която така обичаше, и сякаш искаше от Нея нещо, за което именно Тя знаеше. И мирните сълзи на стареца бяха свидетелство за съкровената молба на душата му, обърната към Нея - Тази, Която толкова пъти го е утешавала, заставяйки го да храни твърда надежда на Нейното милосърдие.

Но нима пресладката наша Владичица не се обръща по тайнствен начин и към всички нас, обитателите на Нейната Божествена градина, призовавайки ни да се уповаваме на Нея? Нима Нейната жива и очевидна грижа, проявяваща се в нашия ежедневен живот, не служи като постоянно напомняне за това, че Нейната Майчина любов винаги пребивава с нас? Пресладка Владичице наша, истинска котва на нашата надежда! Къде другаде ние, смирените, бихме могли да намерим подкрепа в тези лукави дни, когато всичко е извратено, ако не в Твоята неизменна грижа и в Твоето Майчино дръзновение към Твоя Син? Колко точен е тропарът на канона на Иоан Евхаитски към нашата Владичица (Теотокарион<sup>1</sup>, глас 6-и, неделя, песен 9-а), известен навярно на всеки светогорец: “Както слугата вдига външните си очи към ръцете на своя господар, Всевъзпявана, така и аз вдигам външните и вътрешните си очи към Теб, моята Владичица и Господарка и Живот, за да ме дариш с Твоите щедрости!”

С такава вяра и топлота приснопаметният старец бе започнал пътя си и с такава надежда отправяше своята последна молба към Покровителката и Пазителката на свещения Атон, който ще продължава до свършека на света благородната си мисия, приета от него преди повече от хиляда години.

Нашата Владичица в пълна мяра изпълни Своето обещание, съединено с думите: “Уповавай се на Мен” - и му изпрати последния Си дар, като прие душата му в деня на Своето свято Успение!

Седейки на стола си и продължавайки да се бори със задуха, старецът благослови всички нас и задържа при себе си, както винаги, само отец Арсений. Когато същият в един момент поиска да разтрие нозете на стареца, за да му достави малко облекчение, той не му позволил да стори това и рекъл: “Остави, отец Арсений. Всичко е свършено. Аз заминавам.” Той стиснал ръката на своя неразделен сподвижник, сякаш поздравявайки го за последен път, леко повдигнал очи и мирно предал блажената си душа.

Когато се събрахме около стареца, него вече го нямаше с нас. След като отпразнува с нас Божественото Преставяне на нашата Владичица Богородица, той си тръгна, за да отпразнува този радостен ден и на Небесата. Това се случи в петък, рано сутринта, скоро след изгрева на слънцето. На следващия ден, когато се извършваше погребението му (по негова молба той беше погребан на мястото на кончината си) там се събраха всички скитски отци. Старецът обичаше всички и сам се ползваше с всеобща любов.

\*

В последните дни преди кончината си старецът бе казал на един от братята, който в деня на погребението отсъстваше и не можеше да бъде с нас: “Когато си замина, ще те посетя там, където ще се намираш.” И

---

<sup>1</sup>Теотокарион - сборник канони в чест на Божията Майка, за всеки ден от седмицата на всичките осем гласа. В славянската църковна традиция се чете на повечерието - б. пр.

действително, както ни разказа впоследствие този брат, точно на четиридесетия ден след смъртта старецът го посетил в килията му, като я изпълнил цялата с благоухание

Освен това, една благочестива старица, близка позната на стареца, която живееше в Солун, ни събщи, че на 15 август, тоест в самия ден на кончината на стареца, той я посетил явно и когато тя с недоумение попитала: “Как се озова тук, отче? Да не би да си починал?”, той отговорил: “Да и дойдох да те поздравя.”

Има, разбира се, и много други случаи, подобни на тези. Старецът нееднократно се явяваше след смъртта си и донасяше утешение на много хора. Обаче аз премълчавам за това, за да могат те да разкажат за всичко самостоятелно. А при това и самият старец не придаваше значение на подобни случаи.

---

# ЧАСТ ВТОРА

---

---

# УЧЕНИЕ

---

# 1.

## За освещаването и безстрастието

Вече споменах, колко трудно е да се описват образите на духовни хора. Налага се да повтора това и сега, като добавя, че опитът да се проникне в дълбочината и широчината на техните просветени мисли и духоносно житие е извънредно дръзновено дело. Обаче този опит ще се срещне с още по-големи затруднения, ако предприемащият го сам бъде непосветен и невладеещ духовното дело. Ето защо, ще възложим цялата си грижа на Господа (виж 1 Петр. 5:7), та Той по богатството на Своята благодат (Рим. 2:4) да вложи в сърцата на любезните читатели познание за това, *що е ширина и дължина, дълбочина и височина* (Ефес. 3:18) на духовния небосвод, където влизат и пребивават *водените от Духа Божий* (Рим. 8:14), които стават синове Божии. *Защото на всички ония, които Го приеха, - на вярващите в Неговото име, - даде възможност да станат чедра Божии* (Иоан. 1:12).

На духовния небосвод губят сила човешките правила на общоприетата логика. Ето защо апостол Павел освобождава духовните мъже от закона, като казва, че *законът е установен не за праведник* (1 Тим. 1:9). Но на пътя на подвижничеството, където се извършва изграждането на духовния човек, се срещат и недостатъци. Ние, призоваваните от незнание към знание, тоест към вяра и покаяние, влизаме в областта на обучението и преуспяването и колкото се предвижваме напред, толкова намаляваме празнотата на предишните недостатъци. Виждаме отчасти, преуспяваме отчасти, усъвършенстваме се отчасти, и всичко това става по Божията милост и благодат. Следствие на това преуспяване, което по природата си е частично, е естествено да се проявяват недостатъци, причината за които лежи не в отклоняването на правилното произволение на човека или в отклоняването му “наляво.” По-скоро, тук се случва нещо сходно със слънцето, лъчите на което не могат да осветят гърба на човека, докато то не достигне зенита, когато цялото тяло на човека ще бъде обляно със светлина. Това означава, че подвижникът още не е достигнал пълнотата на благодатта и затова у него има все още неосветени места и следователно недостатъци. Впрочем, пълнотата и съвършенството безусловно се явяват за него цел на целия му живот.

Почти пълното отсъствие на практически опит в духовния живот ражда в душата на съвременния човек множество въпроси, които постоянно ми се налага да чувам в хода на всекидневните ми срещи и разговори. Освещаването, тоест достигането на съвършенство в Бога, почти винаги се тълкува погрешно от хората, стоящи далеч от истинския опит. Ще си позволя със страх и благоговение да приведа някои от отнасящите се тук размисли на отци, които могат да обяснят смисъла и значението на освещаването съгласно духа на светоотеческото предание. Привеждайки и пояснявайки схващанията на някои от най-великите ни отци, ние ще кажем относно понятието “освещаване”, откъде започва, къде довежда и как се достига, за да получим с тяхна помощ известна ориентация.

Всеки до някаква степен е способен да вкуси освещаването, тъй като подвигът и пътят към съвършеното освещаване последователно преминава през определени степени. Всеки човек може и трябва да достигне някоя от тези степени - повечеа или по-малко висока. Пътят, водещ към освещаване и съвършенство в Христа, е покаянието, тъй като *всички ние съгрехихме и сме лишени от славата Божия* (Рим. 3:23). Колкото по-нагоре се изкачва човек по стълбата на покаянието, толкова по-голяма степен на освещаване достига. Пределът на истинското покаяние се състои именно в това, човек да придобие изгубената Божия благодат, от която той или се е лишил в резултат на греха, или не е имал, живеейки далеч от вярата и богопознанието. Придобиването на благодатта не е нещо частично, а е съвършенството на синоположението, което Христос чрез Църквата дарява на верните. А верните могат, ако поискат, да стигнат до възможното съвършенство, което светите отци подразделят на три състояния: на очистване, на просвещаване и на съвършенство. Третото състояние се нарича съвършенство, безстрастие, божествено знание или любов към Бога. Нарича се и “съботствуване”, и упокоение, при което човек почива от делата на покаянието, подобно на това, както Бог в седмия ден починал от Своите дела.

Великият Максим Изповедник назовава три основни състояния, които са обичайни за монасите и въобще за приближаващите се до освещаването. Първото от тях се състои в това, човек “да не съгрешава с



## 1. За освещаването и безстрастието

---

действие.” Това е попрището на очистването, където подвижникът след законно подвизаване преодолява противоестественото състояние. Второто се състои в това, “страстните помисли да не се задържат в душата.” Това е състоянието на просвещаване, главната особеност на което е възприемчивостта към Божественото просвещение, така че умът може да избличава страстните помисли. Третото състояние, наречено съвършенство, се състои в това “безстрастно да се съзерцават в мислите образите на жените и обиждащите.” Тук се достига близост на душата до свободата, тъй като страстните мисли, дори и да са налице, нямат сили да увлекат душата към съгласие със себе си. По същество тази е и главната цел на духовния живот. Правилна употреба на мислите следва след правилната употреба на вещите, премахвайки по този начин цялостното зло. Защото, както казват светите отци, ако някой не съгреши първо с мисъл, то никога не ще съгреши и с действие.

Вярата, страхът Божий и произхождащите от тях ревност и точно изпълняване на заповедите умъртвяват страстната част на душата, която по този начин изцяло се обръща към Бога, тъй като по думите на Апостола смъртното се поглъща от живота (виж 2 Кор. 5:4). Тогава сетивата действат само в рамките на закона на необходимостта, покоряват се на въздържанието и пораждат по този начин скръб и усещане на собствената греховност.

Макар съвършенството и да се разпростира до споменатите висоти, но човек може да стане причастен на безстрастието и отчасти. Човекът, преминал през тези три състояния, макар и да не е станал изцяло съвършен, обаче е познал закона на свободата, дори и частично, и е придобил опита на освещаването. Той е способен с точност да опише и двете състояния: на благодатта и на прелестта, на добродетелта и на греха, на борбата и на поражението, и въобще - тайните на невидимата борба.

На друго място преподобни Максим Изповедник различава четири степени на безстрастието. “Първото безстрастие се нарича телесното движение, чуждо на греховното действие. Второто - съвършеното отхвърляне от душата на страстните помисли. Третото - съвършената неподвижност на волята към страстите. Четвъртото - съвършеното освобождаване на мисълта от всички чувствени мечтания”<sup>1</sup>. Но и на апостол Павел, който разглежда самия себе си ту като съвършен, ту като несъвършен, познава два вида съвършенство. Той казва: *не защото вече достигнах, или че се усъвършенствах*, и веднага след това: *Които сме съвършени, това да мислим* (Фил. 3:12, 15).

Струва ми се, че за по-доброто разбиране на такива понятия, като “освещаване” и “безстрастие”, могат да ни помогнат и посочените по-долу места от “Добротолюбие”-то. По думите на великия Максим Изповедник “освещаването е съвършена неподвижност и умъртвяване на чувственото пожелание”, а безстрастието е “мирно състояние на душата, при което тя става неподвижна към злото.” Съгласно авва Таласий “съвършено безстрастие има този, който няма пристрастие нито към нещата, нито към спомена за тях”<sup>2</sup>. Диадох, епископ Фотикийски, твърди, че “безстрастие е не това - да не бъдем нападани от бесовете, а това - когато те ни нападнат, да оставаме непобедими”<sup>3</sup>, и на друго място определя: “Чистота означава не само това, че човек повече не извършва зло, а че той успешно унищожава злото чрез грижата за доброто.” По думите на авва Исаак Сирий: “безстрастието се състои не в това - да не усещаме страстите, а в това - да не ги приемаме в себе си. Защото вследствие на много и различни добродетели, явни и скрити, които придобил човек, страстите са изнемогнали в него и не могат лесно да възстанат срещу душата, а умът няма нужда непрестанно да бъде внимателен по отношение на тях.” Също и Марк Подвижник казва: “Умът, извършващ - по Божията благодат делата на добродетелта и приближил се до знанието, не изпитва голямо въздействие от страна на лошата и неразумна част на душата, защото неговото знание го издига нагоре и го отчуждава от всичко, което е в света.” А Ефрем Сирий отбелязва, че “безстрастните, ненаситно устремяващи се към крайната цел, превръщат съвършенството в несъвършенство, защото за вечните блага няма край”.

Приведените определения, към които може да се добавят и други, показват достижимото за хората съвършенство, което по същество остава несъвършено, тъй като съгласно думите на Апостола “тук отчасти виждаме и отчасти знаем”, и само в бъдещето, *кога дойде съвършеното, тогава това “донеиде” ще излезне* (1 Кор. 13:10).

---

<sup>1</sup>Св. Максим Изповедник. “Умозрителни и деятелни глави”, глава 188/ “Добротолюбие”. Т. 3.

<sup>2</sup>Авва Таласий за любовта, въздържанието и духовния живот до презвитер Павел. Гл. 3; 42/ “Добротолюбие”. Т. 3.

<sup>3</sup>Блажени Диадох, епископ на Фотики, “Подвижническо слово”. Гл. 98/ “Добротолюбие”. Т. 3.

## 1. За освещаването и безстрастието

---

Казаното дотук е дълг на всички хора като разумни същества, изпълнението на който се изисква от собствената им природа. Нарушаването на тези определения принизява разумното естество до неразумно и противоестествено състояние. Това, човек да не греши и да живее праведно, е природен закон, следователно - дълг, задължение. А законите на благодатта се простират оттук нататък, т.е. те са продължение на преждеописаното състояние<sup>4</sup>, но не биват налагани на всички хора, тъй като това дело не е лесно и рядко се среща, особено в условията на обществен живот. Когато попитали нашия Господ за това, какво е нужно да правят, за да се спасят, Той отначало им предложил да спазват заповедите, както и великият Предтеча - проповедникът на покаянието. Само на търсещите по-високо съвършенство Той заповядал да се отрекат от всичко и да вървят след Него (виж Мат. 19:21).

Древните праведници, които се намирали в това първоначално състояние на спазване на заповедите, получили името непорочни и безупречни. Апостол Павел често ги нарича "светии". Така, във Второто послание до Коринтяни той пише до всички светии, намиращи се в Ахаия (виж 2 Кор. 1:1), а в посланието до Римляните говори за служене на светиите, които пребивават в Иерусалим (виж Рим. 15:26). А евангелист Лука съобщава, че родителите на Предтечата *и двамата бяха праведни пред Бога, постъпвайки безпорочно по всички заповеди и наредби Господни* (Лук. 1:6).

Но Идването на Бог-Слово и приемането от Неговото боголепно величие на нашето естество издигна човека до пълнотата на съвършенството, до първоначалното му предназначение. "Образът и подобие" като основа на личността бяха вече предадени на човека в наследство. Оттогава благородните личности, боговидните желания, богообразните мисли надминаха, уподобявайки се на нашия Господ Иисус, закона на дълга, *закона на заповедите* (Еф. 2:15), и влязоха в областта на любовта. По този начин те получиха от първоизточника благодат и сила, за да вършат дела, *по-големи от тези* (Иоан. 14:12), под Неговото ръководство и наставничество. Благородното съперничество за правото да влязат *най-вътре, зад завесата* (Евр. 6:19), както влезе там Пресладкият Иисус, предметът на тяхната любов, стана и е най-главната им грижа. След като се отдалечиха от причините и поводите, увличащи към себе си падналото ни естество, те продължават този несравним с нищо друго подвиг. Както казва свети Исаак Сирий, "те се скитаха по пустини, планини, пещери и земни пропасти, бидейки благочинни сред безчиннието." Поставяйки в основата всеобхватното себеотрицание, тези боголюбиви небесни пътници се отричат не само от света и от това, което е в него, но и от собствените си души. По този начин те, съблечени от всичко свое, "което е отвътре, отвън и наоколо", изцяло се предават на Господнята благодат и на законно подвижничество под ръководството на наставници по Бога. На това поприще, което продължава до края на живота им, те запазват кръстовете си препасани *и светилниците запалени* (Лук. 12:35), както е казал Господ, и очакват "силата свише" и "обещанието на Небесния Отец" (виж Лук. 24:49). *Освети ги чрез Твоята истина; Твоето слово е истина* (Иоан. 17:17). *Аз съм в тях, и Ти в мене; (...) та любовта, с която си Ме възлюбил, в тях да бъде, и Аз в тях* (Иоан. 17:23, 26).

---

<sup>4</sup>Т.е. на живеенето безгрешно и праведно - б. пр.

---

## 2.

# За познанието на Божиата воля

Нашият живот близо до стареца носеше чертите по-скоро на детство, отколкото на зряло състояние. Нашето внимание беше устремено основно към монашеското предание и ние, доколкото беше възможно, принуждавахме себе си към изпълняването на задълженията, предписани от устава. Това, което в действителност не ни достигаше, беше способността да разпознаваме духовните състояния, свойствена за имащите опит и дар на разсъждение, и поради това от нас се изплъзваше - в своята дълбочина, ширина и височина - духовното величие на стареца. Но може би това, че учениците откриват своя наставник, когато той им бъде отнет (сравни с Лук. 5:35), е обичайно и неизбежно явление? Старецът неуморно се стремеше да ни предаде всичко възможно от духовното и усилията му не бяха безрезултатни, тъй като *на мъдрия очите са в главата му* (Екл. 2:14). Но наистина *всичко си има време, време има за всяка работа* (Екл. 3:1).

Вече в зряла възраст, когато старецът го нямаше редом с нас, ние разбирахме дълбочината на неговите думи и дела, докато по времето, когато той още беше жив, те изглеждаха на нашата неопитност като непостижима загадка. Ние с всичките си нищожни сили се стараехме да проявяваме послушание и да не огорчаваме стареца, обаче много рядко разбирахме смисъла и главната цел на духовния закон, в който с толкова голяма ревност ни наставляваше старецът. Няма да се връщам отново към подробности от неговата биография, но ще направя някои пояснения, отнасящи се за духовния закон, който всъщност управлява хората.

Виждахме, че старецът никога нищо не предприема, без преди това да се е помолил. Когато му задавахме някакъв въпрос за бъдещето или относно следващия ден, той казваше, че ще ни отговори утре, и целта му беше този отговор да бъде предшестван от молитва.

Нашите желания бяха съсредоточени върху познанието на Божиата воля - по какъв начин човек може да я разпознае? А той ни казваше: "Деца, нима се захващате да питате за това, което е в основата на всичко?" Ние настоявахме на своето с още по-голямо любопитство: "Но, дядо, нима Божиата воля не се познава като цяло чрез Писанието и въобще чрез Божественото Откровение? А нали ние сме монаси и всичко в нашия живот се прави по установен образец. Така че, какво друго може да предизвика у нас недоумение?" На това старецът отговори така: "Да ви даде Бог да разбирате всичко" (сравни с 2 Тим. 2:7). Преподобни Нил Калабрийски се е молел, да му бъде дадено "да мисли и да говори съгласно Божествената воля." Общо взето, добрите дела и изпълняването на всички останали заповеди съответстват на Божиата воля, обаче конкретните детайли, които я определят, остават неизвестни. *Защото, кой е познал ума на Господа?* (Рим. 11:34). И още: *Твоите съдби са велика бездна* (Пс. 35:7). Божиата воля бива различна в зависимост не само от времето, но и от мястото, хората, предметите, а така също и от количеството, начините на действие и обстоятелствата. И нима само от това? Самият човек, сменяйки вътрешното си разположение, с това изменя силно и Божието решение. Така че не е достатъчно да знаем общия израз на Божиата воля, но е нужно да знаем и конкретното - положително или отрицателно - решение на въпроса, за който става дума. Само тогава успехът е осигурен. Главната цел на Божиата воля е изявяването и изразяването на Божиата любов, тъй като именно преизобилието на Неговата любов управлява всички наши стъпки. Ако ние, по думите на апостол Павел, *живеем ли, или умираме - Господни сме* (Рим. 14:8), то следователно по същия начин стои въпросът и с търсената воля. Колкото и да ни се струва, че тя е наша собствена воля или воля на някого от заобикалящите ни хора, центърът на тежестта ѝ е Божествената Личност, чрез Чиято сила *ние живеем, и се движим, и съществуваме* (Деян. 17:28). Помните ли Господнята молитва в Гетсиманската градина: *ако е възможно, нека Ме отминат, (...), обаче не както Аз искам, а както Ти* (Мат. 26:39)? Всяка проява на послушание спрямо покланяемата Божия воля, ако в основата ѝ не лежи любов към Него, рискува да си остане обикновено човешко усилие, или по-добре да кажем, безсилие! Ако ние, по думите на апостол Павел, сме длъжни да подчиняваме всеки помисъл в послушание към Христа (сравни с 2 Кор. 10:5 - слав.), тъй като не принадлежим на себе си (виж 1 Кор. 6:19), то какъв отговор ще възникне в съвестта на желаещия да бъде послушен човек, ако Божиата воля не бъде известна във всеки отделен случай? А и произтичащото от това Божие благословение и благодат, към които се стремим, се явяват само при съвършено послушание.

И така, ако желаете да узнаете Божията воля, то напълно се откажете от своята собствена, а също така - и от всякакви други мисли и планове, и с голямо смирение искайте в молитвата си познанието на Неговата воля. И правете това, което сеобрази в сърцето или ви легне на сърцето, и това ще бъде по Бога. А имащите по-голямо дръзновение и навик да се молят за това, още по-ясно чуват в душата си Божественото известие и стават по-внимателни към живота си, грижейки се за това, да не вършат нищо без Божествено известие.

Има и друг начин за познаване на Божията воля, който обикновено се използва в Църквата. Това е съветът на духовни отци или на духовници. Великото благословение на послушанието, което благодетелно осенява тези, които го почитат, става за тях средство за познаване на неизвестни за тях неща, покров и сила за изпълнението на съвета-заповед, тъй като Бог се открива на послушните като добър Отец. Съвършенството на послушанието, съдържащо в себе си пълнотата на добродетелите, уподобява послушниците на Сина Божий, Който беше *послушен дори до смърт, и то смърт кръстна* (Фил. 2:8). И както на нашия Иисус беше дадена *всяка власт* (Мат. 28:18) и цялото благоволение на Отца, така и на послушниците се дава известие за Божията воля и благодат, съдействаща на успешното ѝ и пълно изпълнение.

Онези, които питат духовни хора, за да узнаят Божията воля, трябва да знаят следната подробност. Божията воля не се открива по магически начин и не е относителна. Тя не може да бъде вкарана в тесните рамки на човешката логика. Всеблагият Бог снизхожда до човешкото безсилие и дава известие на човека, обаче само при условие, че той, първо, безусловно Му вярва, и второ, се смирява, пламенно жадувайки да познае Божията воля и бидейки готов да я изпълни. В този случай той с вяра и признателност приема първите думи на духовния отец, към когото се е обърнал за съвет. Но ако тези условия, състоящи се във вяра, послушание и смирение, не съпътстват човека (признак за което е това, че той започва да противоречи, да пита повторно или най-лошото, обръща се към други духовници), то Божията воля се скрива от него, подобно на слънцето от преминаващ облак. Този предмет е тънък и изисква голямо внимание. Авва Марк казва: "Човекът дава съвет на ближния си според мярата на своите знания; а Бог действа в слушащия според мярата на неговата вяра." Задължителното условие при търсенето на Божията воля се състои в това, търсецът да се окаже готов да приеме нейното откриване. Защото, както вече отбелязах, Божията воля, стояща по-високо от всичко, не се съдържа магически в някакви състояния, места или средства, но се открива само на тези, които са достойни за това Божествено снизхождане."

Сега и аз си спомням, какво ставаше с нас, когато молехме стареца да ни съобщи Божията воля. Опитът веднага ни научи без прекословие да приемаме безусловно първото му слово. Действително, всичко се получаваше по най-добър начин, даже ако от човешка гледна точка изглеждаше, че работите не вървят добре. Знаехме, че ако бихме се опитали по някакъв начин да противоречим, изтъквайки благовидни предлози в подкрепа на собствените си съждения, старецът би отстъпил с думите: "Правете, както знаете." Обаче тайнствената сила и покров на успеха отсъстваха от нас. Следователно "първите думи" на духовния отец, приемани с вяра и послушание, изразяваха Божията воля. А в по-общия си вид този въпрос е неясен и сложен, тъй като, както е известно, Божията воля не винаги е известна даже и на съвършените особено когато човек желае да получи отговор в течение на ограничен период от време. От друга страна, затруднение може да произтича от състоянието на човека, който търси отговор, ако той в недостатъчна степен се е освободил от страстните наклонности и желания, така че действа и взема решения под тяхно влияние. В подобни случаи е необходимо търпение.

Аз, пишещият тези редове, сам чух от духовен и във всичко достоен за доверие човек, че той молил Бога да му открие Своята воля във връзка с един въпрос от личния му живот и получил търсеното известие след четиридесет и две години! Тогава аз, нехайният, се ужасих и се възхитих на желязното му търпение.

Главният ни извод се състои в това, че разпознаването на Божията воля е един от най-тънките и заплетени въпроси в нашия живот. Това се отнася особено за тези, които се опитват да я узнаят посредством молитва. Макар Божията воля и да става явна, съгласно Господните слова: "Искайте, търсете, хлопайте, и ще ви се даде" (виж Мат.7:7), обаче това трябва да бъде предшествано от търпение, изпитания, изкушения и опит, за да изчезнат страстите и собствената воля на човека, от които извънредната чувствителност на Божествената благодат се отвръща. Във всеки случай, било с труд, било с търпение, сигурно е това, че е необходимо постоянство в молитвата, която е единственото средство за общуването ни с Бога, чрез което и можем да узнаем Неговата Божествена воля.

---

## 3.

# За реда и безпорядъка

Между другите задължения, на които старецът ни обучаваше от първите дни на живота ни под негово ръководство, беше и спазването на реда и благочинието. А безпорядъка той описваше в най-мрачни тонове и често ни напомняше изречението на преподобни Ефрем Сирин: “Нямашите ръководство падат като листа.” Това, както ни казваше старецът, се отнася именно за липсата на установен ред. Освен това, той имаше навика да привежда различни случаи от живота на съвременните старци, особено - на стареца Теофилакт, който живеел в уединената килия “Свети Артемий” и се отличавал с добродетелите и с духовните си дарби.

Старецът Теофилакт, бидейки подвижник и безмълвник, прекарал целия си живот в строг пост: не ядъл даже растително масло. Когато приел при себе си ученик, бъдещия отец Арсений, той му казал лаконично: “Слушай, чедо мое. Ако останеш при мен, бих желал да имаш определен ред в живота си. Защото без това не ще станеш монах. Огледай се наоколо и погледни вещите, които ти показвам. Ето там е стомната, там е чайникът, там са легените, тук са сухарите и всичко останало, което виждаш. Искам те винаги да се намират на тези места. Ако случайно сгрешис, първия път ще ти напомня правилното място на вещта, но втори път не ще търпя това. А ако ти и за трети път продължиш да създаваш безредие, то ще те помоля да си вземеш нещата и да си тръгнеш, за да не безпокоиш поне мен, ако сам не искаш да получиш полза.” Приснопаметният старец ни разказваше, че отец Теофилакт, пребъдвал в трезвение и че умът му често бил грабван в съзерцание, благодарение на своята духовна чистота и на високото му духовно състояние. “Веднъж - спомни си той - чух за това, че го хванали бесовете и го повлекли вън от килията. Това се случило през зимата, при това валял сняг. Те влачели стареца гол по снега цяла нощ чак до сутринта и накрая го върнали невредим в жилището му. Същия ден други отци донесли останки от дрехите му, които намерили там, където ги захвърлили лукавите духове. Навярно те сторили това, за да отвлекат ума му от съзерцанието, както те много пъти са постъпвали и с древните отци.”

Казват, че една нощ до килията на стареца Теофилакт дошла сърна и почукала на вратата. Когато старецът ѝ отворил, тя показала крака си, който бил счупен. Старецът превързал крака и наредил на сърната да се върне след осем дни, което и се случило в същия час на нощта. Старецът отново превързал крака на сърната и отново ѝ казал да дойде след осем дни. Следващият път старецът видял, че кракът е вече здрав и заповядал на сърната повече да не идва. Тя действително се подчинила на думата му!

Една от най-важните отличителни черти на тези благословени подвижници била строгостта на реда в живота им. С това се отличаваше и нашият старец, който изискваше същото и от нас. Казваше ни, че характерът и личността на човека се изграждат преди всичко благодарение на неизменното следване на приведен в ред и правилен начин на живот. Когато човек вземе решение да не нарушава реда, придобива решителност и мъжество, които са твърде важни и необходими в нашия живот, щом като подвижничеството ни е битка, и при това - жестока. Змеят, който *като рикац лъв обикаля и търси кого да глътне* (1 Петр. 5:8), а не просто да навреди отчасти, трябва да бъде посрещнат само с мъжество и решителност.

Има и друга причина, също толкова належаща, която прави реда необходим - изменчивостта на непостоянния човешки характер, възникнала в резултат на падението на Адам. Общата греховност, която носи в себе си всеки от нас, също притъпява дръзновението и решителността. Също така и неопитността, незнанието, неизвестността на формата, в която се води невидимата борба, и нейното неравенство, естествено, още повече намаляват дръзновението. Никой друг зависещ от човека фактор не способства за успеха в такава степен, както нашата твърда и неизменна решимост и обмисленият ред на живот.

Отличителна черта на житията на светите отци е тяхната настойчивост в спазването на реда и устава, които се явяват най-важните елементи на личния им опит. Нашият старец обичаше особено много книгата на свети Исаак Сирин, която за него беше постоянен наръчник. От нея той ни цитираше наизуст цели глави, особено тези, в които се говори за ролята на чина и устава в монашеския живот, започвайки от деятелното благочестие, служещо като въвеждащо стъпало, та чак до съзерцанието и достъпното за човека

съвършенство. Спомням си, колко често се позоваваше на 7-о слово “За чина и устава на новоначалните, и за това, какво подобава на тях.”<sup>1</sup> Най-важното от това слово, което помня и досега, е следното: “И където и да се намираш, считай себе си за най-малък от всички и за слуга на братята си.”

Изначалното насочване на стареца към безмълвието и уединения живот бе наложило като цяло по-голяма строгост в начина на живот. Разбира се, това е свойствено за всички безмълвстващи, при които и мястото, и начинът на живот, и средствата за него се отличават от общежителния начин на живот, който болшинството монаси следват. Даже и в древността такива хора, както пишат светите отци, на пръв поглед изглеждали строги. В резултат на това характерът им се лишава от мекота в общуването и това става по-скоро неосъзнато поради уединението и липсата на общуване на тези подвижници. Спомням си, че за нещо подобно става дума в житието на авва Паламон<sup>2</sup>, при когото дошъл като послушник великият по добродетел Пахомий, впоследствие основател на общежителното монашество.

И ние понякога задавахме на стареца въпроси относно строгостта на собствения ни ред и в отговор той ни посочваше примери от житията на древните отци. Те никак не пренебрегвали дълга на любовта към ближния, обаче по-високо от него поставяли любовта към Бога и по-старателното следване на безмълвния начин на живот. Тъй като и ние бяхме насочили стъпките си към същата цел, той често се позоваваше на думите на авва Исаак, че задължителното условие за преуспяване на монаха се състои в това, “да се затвори на едно място и винаги да пости.”

Аз обаче отделях по-голямо внимание на друга страна на благочинието, която, макар и да изглежда въвеждаща, но имаше голямо значение за началния етап на моя път. Става дума за това, как ни помагаше строгото спазване на устава, който се стараехме да следваме независимо от това, къде се намирахме. Ако не нарушавахме в нищо устава, то нито ревността, нито пламъкът, нито молитвата, нито въобще въодушевлението ни отслабваше. Но ако случайно престъпвахме в нещо обичайните си правила, било то относно начина на хранене или мълчанието, или въобще - пазенето на себе си, тогава всичко се разстройваше и едва с цената на големи усилия запазвахме обичайния ред на живота си. След страданията, които ни се наложи да претърпим, това стана за нас добър урок.

Случвало се е, в поведението си поради детска наивност да премина границите на позволеното. Веднъж казах на стареца: “По характер ти съвсем не си строг, а си твърде състрадателен към своите събратя. А защо изглеждаш толкова суров по отношение на предписанията на нашия устав, така че всички се съблазняват поради това?” Той се усмихна и отговори: “Не мислех, че ще имаш такава дързост да попиташ за това. Но слушай. Опитът ме застави да постъпвам така, защото иначе не бих могъл да продължа това, към което ме упъти Бог. Апостол Павел казва: *Ако доброволно върша това, имам награда; ако ли недоброволно, изпълнявам само поверена мен служба* (1 Кор. 9:17). Приснопаметният старец не искаше да говори за това, обаче твърдо вярваше, че отдаването му на безмълвен начин на живот беше дело не на случая, а на висше предопределение.

Той ни каза: “Изискването на хората, да ги приемаме без каквито и да било ограничения, съответства на общия път на всички отци, който по Божията благодат мнозина следват на това свято място, защото на Света Гора всеки лесно ще намери желания прием, където му е угодно. Обаче нашето общо с вас задължение е да преминаваме своето служение в по-безмълвна обстановка според преданието на древните пустинни отци, което не на всички е известно и не за всички е изпълнимо. Безмълвствайки по време на пребиваването си на Атон, светителят Григорий Палама бягал, криел се, изкопавал пещери в земята и с всички средства се стремил към уединение. И кого е приемал тогава и с кого се е срещал? И това е безспорно доказателство, че редът в живота е най-главното средство за духовно преуспяване. Това е и целта на законите и на заповедите, които от най-древни времена са били дадени от Бога или от хората. Нарушаването на цялостността на характера след падението на прародителите изисквало законодателство за поддържане на равновесието на изпадналите в дисхармония душевно-телесни сили. А кога стават ненужни законът, заповедите и уставът? Отговорът е следният: когато човекът с помощта на Божествената благодат отново възстанови своята

---

<sup>1</sup>В българското издание - 9-о слово. Виж: “Свети Исаак Сирий, “Подвижнически слова”, Света Гора, 2002 г.

<sup>2</sup>Преподобни Паламон Тиваидски - отшелник, наставник на преподобни Пахомий Велики. († около 330 г). Паметта му се празнува на 12 август.

личност, така че *това смъртното се облече в безсмъртие* (1 Кор. 15:54) по думите на апостол Павел, и бъде, така да се каже, погълнато от живота (виж 2 Кор. 5:4). Тогава наистина *законът е установен не за праведник* (1 Тим. 1:9).

---

## 4.

# За изкушенията и духовния закон

Отеческото изречение: “Дай кръв, за да приемеш дух”, - беше, може да се каже, постоянният девиз на приснопаметния старец. Такъв решителен и мъжествен човек като него не можеше да остави в живота си място за въпроси или съмнения. Впрочем, и горещата му вяра допълваше това прекрасно съчетание, което винаги довежда до положителни резултати. Решителността и смелостта са главните отличителни черти на свободата на човека, свидетелстващи за неговата воля и вяра в Бога - единственото, което се изисква от разумното естество. Те предизвикват и довеждат действието на благодатта, “лекуваща немощното и допълваща недостигащото”<sup>1</sup>.

По Божията благодат и благодарение на посочените качества за стареца нищо не изглеждаше невъзможно, обаче тези, които не можеха да достигнат това състояние, погрешно тълкуваха изискванията му като недостатъчни или прекомерни. За всичко, което изглеждаше сложно или трудно, старецът имаше готов отговор: “А къде е Бог?” За него това означаваше, че Бог непременно ще даде разрешение. Тази позиция беше за него основен принцип и тя се основаваше не само на дълбоката му вяра (на “съзерцателната вяра”, както я наричат светите отци), но и на покровителството на духовния закон, от който изцяло зависеше животът му. И изобщо, каквото и да се случеше, той съдеше за него въз основа на духовния закон. Но особено ярко се проявяваше това по отношение на въпросите, които се отнасяха лично до нас.

В началото на пребиваването ни близо до стареца ние обикновено го посещавахме често, за да получим съвет или наставление. Независимо дали му казахме за вълнуващите ни въпроси или не, той до най-малките подробности ни обясняваше смисъла на случилото се, като започваше от резултатите, разглеждаше предшестващите ги събития и състояния и стигаше чак до самия прилог на греховния помисъл. Старецът с такава точност разясняваше “откъде”, “защо” и “колко”, че бивахме поразени, като виждахме, как действа в него *законът на духа на живота* (Рим. 8:2 - слав.). Веднъж, когато направих някаква грешка (какво ли не се случва поради неопитност!), той ми наложи епитимия, като ми заповяда да извървя дълъг и безцелен път. Тъй като знаех, че старецът нищо не прави без причина, не зададох въпроси, но той сам ми каза: “Ако не добавим към покаянието и известна доза трудолюбие, не ще удовлетворим съда на духовния закон и може да бъдем подложени на изкушение с неизвестен изход от него.” Може да се каже, че духовният закон беше основата и критерият за оценка на целия кръг на действията ни, на всичките ни занимания и проблеми, както общи, така и частни. Авва Марк казва: “Истинското познание се състои в търпението на скърбите и в това - да не обвиняваме хората за собствените си нещастия”<sup>2</sup>.

Освен това, старецът често споменаваше за значението на изкушенията, имайки предвид както съвкупността от всякакви беди, от които бива изкушавано цялото човечество, така и събитията, случващи се с отделните хора. Основавайки се на духовния закон, в който се състои смисълът на общия Божий промисъл, той разглеждаше неприятните събития като инструмент, служещ за нашето поправяне, и ги наричаше изкушения. Впрочем, макар старецът добре да знаеше значението на донасяната от изкушенията полза и често да повтаряше светоотеческото изречение: “Премахни изкушенията и никой не ще се спаси”, а също - и думите на Писанието: *не е възможно да не дойдат съблазни* (Лук. 17:1), той щателно изброяваше причините и поводите за тях и ни учеше да ги избягваме, доколкото е възможно. Централно място в неговия опит заемаше този, както той го наричаше, двоен дълг: от една страна - разумно да се противопоставяме на причините и поводите за изкушения, за да предотвратяваме тяхното възникване, а от друга - тъй като те все пак имат място - да ги приемаме с вяра и надежда за ползата, която ще последва от тях. “Неочаквано случващите се с нас изкушения промислително ни обучават на трудолюбие и ни привличат към покаяние, даже въпреки нашата воля.” Освен това, сполетяващите хората скърби са рожби на собствените им пороци”<sup>3</sup>. Привеждайки

---

<sup>1</sup>Виж. Архиерейски требник Молитва при хиротония.

<sup>2</sup>Свети Марк Подвижник. “До тези, които мислят да се оправдаят с дела”/ “Добротолюбие”. Т. 1. Гл. 56.

<sup>3</sup>Свети Марк Подвижник. “До тези, които мислят да се оправдаят с дела”/ “Добротолюбие”. Т. 1. Гл. 8-9.



тези думи, приснопаметният старец се позоваваше на учителя на духовния закон, както той наричаше авва Марк Подвижник.

В деятелната страна на живота в Христа се крие предълбока тайна. Две титанични влечения, съединени в човека, предизвикват в него силно и постоянно раздвояване, като всяко от тях бясно се старае да го увлече към своята страна, за да го завладее. Два противоположни един на друг вида любов, обърнати към противоположни полюси, са движещата сила на тези две влечения: любовта към Бога и любовта към този свят. Човекът, бидейки тяхна жертва, не винаги е в състояние разумно да определи на кое да отдаде предпочитание, което и го довежда до изменения. Средствата, поводите и причините, които помагат на хората, заплели се в тези влечения, да се пробудят, се наричат изкушения. Нужно ли е да ги описваме? *Да ги изброявам ли* - казва Псалмопевецът, - *но те са по-многобройни и от пясъка* (Пс. 138:18). Обаче следва поне малко да кажем за опита на стареца, който умееше да анализира изкушенията с изключително тънка разсъдителност.

Изобщо, той смяташе всяко изкушение за полезно (сравни с Иак. 1:2), но отдаваше особено голямо значение на обяснението на изкушенията, причинени от нерадението и самомнението, които наричаше разрушителни. Несъмнено, Бог призовава всички да вървят след Него, обаче не всички откликват на Неговия зов. Откликналите на него непременно биват подлагани на жестоки изкушения, мярката на които Той определя Сам, съответно на дарения им разум. Противоположната страна, замисляща зло против призованите от Бога, е любовта към този свят, *лежащ в зло* (1 Иоан. 5:19), на която ѝ се удава коварно и лицемерно да измами някои хора. А на онези, които не се покоряват на измамата, тя се стреми да задуши волята им посредством явно и неприкрито насилие. Незабележимият натиск на "измененията", предизвикани от този наш най-зъл съсед, не може да не повлияе на изначалното добро разположение на човека.

Многобройните причини, предизвикващи изменения, са щателно изучени от светите отци. Те се подразделят на естествени, произхождащи от нашите естествени потребности, и придобити, предизвикани от страстите и бесовете. Обаче от която и причина да произхождат измененията, същността им се състои в това, че те са насочени срещу нашата воля.

Именно в това непрекъснато люлеене на човека в различни посоки се гнездят изкушенията. Никой от плуващите по бурното море на този живот не остава свободен от борбата с тях. Неопитността, незнанието, безсилието, тежестта на глинената плът, лошото минало, страстите, навиците и заедно с това и дяволът - цялото това зло изменя и нарушава правилното разположение на човека, осквернява добрата му цел. Греховният закон, намиращ се в нашите членове (виж Рим. 7:23), който е проникнал в разума на човека, склонен от младини *към зло* (виж Бит 8:21 - слав.), отнема силата на добрия вървеж, предначертан от Божественото призоваване и от благородството на разположението. В такъв случай не остава друго средство, което да разбуди човека и да го подтикне напред, освен случващите се скърби, които се наричат изкушения.

---

## 5.

# Видове изкушения

Изкушенията носят това название, понеже правят човека изкусен. Действително, в духовната борба те донасят духовно знание на внимателните подвижници. Изкушение е и се нарича всяко противодействие на нашата борба за вяра и благочестие при стремежа ни да се подчиним на Бога. Както посочват светите отци, изкушенията се подразделят на множество видове. Едни са изкушенията, характерни за подвижниците, от които те придобиват печалба и напредък в своя подвиг; други са изкушенията на ленивите и нехайни хора, за да се предпазват те от вредното и опасното за тях; трети - на сънливите и спящите, за да ги подбудят. Други изкушения се дават на намиращите се далече от истинския път и заблудилите се, за да се приближат до Бога; а други - на праведниците и Божиите приятели, за да наследят обещанието. Съществуват и изкушения на съвършените, допускани от Бога, за да ги яви на Църквата заради утвърждаването на верните и като пример за подражание. Има и друг вид изкушения, на които отново биват подлагани съвършените, както това станало с Господ и апостолите, изпълнили закона за общуване със света чрез поемане върху себе си на нашите собствени изкушения.

В този закон "за общуване" вземат участие и духовните отци, които вземат върху себе си бремената и слабостите на своите духовни чеда посредством молитвата и другите подвизи, допълващи чуждия недостиг. Според светите отци съществува и друг способ за участие на човека в чуждите изкушения: обвиняващият участва в изкушенията на обвиняемия, клеветникът - на оклеветения, а обиждащият - в изкушенията на онеправдания, особено ако онеправданията понасят причинената вреда безропотно.

Тук ще стане дума за изкушенията на хората, преуспяващи благодарение на своята внимателност и подвижничество. Тези изкушения съгласно мнението на светите отци са следните: леност, усещане на тежест на тялото, безсилие на членовете, униние, смущение на помислите, страх от телесна немощ, тоест малодушие, помрачаване на помислите, отсъствие на помощ от страна на другите хора, стесненост на материалното положение и така нататък. Когато всичко това по Божие допущение се случва с подвижниците, то поражда у тях усещане за изоставеност. Тогава вярата им започва да се разколебава и като че им бива отнета надеждата, която досега ги е въодушевявала. Все пак благодатта тайнствено ги утешава, за да не променят своя начин на живот, като ги убеждава в това, че изкушението не е възникнало по тяхна вина, щом като всичко свидетелства за това, че те не са оставили доброто си постоянство. След като се сблъскат с това затруднение и изпитат тайнственото утешение на благодатта, те с вяра и усърдие се обръщат към Бога, способен да ги спаси, и падат смирено пред Него, просейки от Него спасение. Това всъщност е и причината, поради която те са били изкусени.

При тези, които изоставят своите задължения или, което е по-печално от всичко, да изпаднат в самомнение и гордост, изкушенията биват други и по-сурови, подобно на това, както тежката болест изисква хирургическа операция и ампутация. Отначало бесовете с наглост и упоритост повдигат срещу тях борба, превишаваща техните сили<sup>1</sup>. Такива хора изпитват помрачение на ума, при което напълно изгубват способността да разсъждават, бивайки погълнати от безумие и нелепи помисли, силна плътска бран, пораждаща противоестествени желаня, безпричинен гняв и суровост по отношение на всичко, което засяга тяхната воля, любов към споровете и готовност да се нахвърлят с упреци върху първия срещнат, хулни помисли против Бога, загуба на сърдечното дръзновение, скрита и явна подигравка на бесовете, невъздържано празнословие и изобщо, желание, насочено към светските и суетните неща. След това - жестоки изкушения, от които е трудно да се избавят, странни и необичайни болестни симптоми и тежки травми, бедност и чувство на необичайна изоставеност и безутешност, невъзможност да извършат делата, с които се захващат, предизвикваща у тях отчаяние и страх, тъй като сърцето се лишава от упование. Всичко това са последствията преди всичко на гордостта и се случват с човека, който се е прелъстил от вяра в самия себе си. И всичко

---

<sup>1</sup>Сравни с: *Бог не ще остави да бъдете изкушени повече от силата ви, а заедно с изкушението ще даде и изход, за да можете да търпите* (1 Кор. 10:13).

това са лекарства, служещи за негово изцеление, които му помагат да дойде на себе си, да се смири и да се освободи от жлъчта на това пагубно извращение.

Както и при благодатта съществуват спомагателни средства, благодарение на които преуспяването се увеличава по време и количество, така и при прелестта има средства, способстващи за нейното усилване. Ако човек по благодатта Христова според мярката на своето разбиране, върви по тесния и прискърбен път (виж Мат. 7:14) на заповедите, то, прибавяйки към своя ход смирение и състрадателно изпълнение на служението на любовта, получава голяма благодат и просвещение. Нещо подобно се случва и по отношение на прелестта: ако човек добави към нея нетърпение и ропот, кръстът му натежава двукратно или повече пъти. Малодушието и отчаянието са най-мъчителните бедствия в невидимата борба, и те биват изпращани на жестоките и несмирениите в качеството на най-сурово наказание, което е предвкусване на вечните мъки и ясно свидетелство за изоставяне от Бога. Тук са нужни молитвите на светиите и чудесна намеса, за да се смекчи сърцето. Необходими са многобройни молитви и сълзи, за да може тази болна душа отново да се съедини с благодатта и по този начин да бъде изцелена. В противен случай е неизбежно отклоняването в прелест, след което следва изстъпление на ума и гибел.

О, блажено смирение и благодарност! Кой е мъдър и ще запази пътищата ти и ще разбере твоите наредби, за да те придобие като неразделно на себе си и да те има за приятел и съжител, та и ти да вървиш пред него и да го следваш във всичките му пътища, докато не го представиш пред твоя Владика и Цар, на Когото си любимо и съпрестолно и Който те откри и на нас! Защото Той казва: *Поучете се от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце, а не само на външен вид, и ще намерите покой за душите си* (Мат. 11:29).

Разбира се, целта ни се състоеше не в това, да повтаряме тези известни от светоотеческите трудове въпроси и тълкувания, но към това ни принуди логиката на изложението, тъй като почти въпреки собствената си воля се оказахме във водовъртежа на изкушенията, жертви на които толкова често ставаме заради своите недостатъци и заради нехайството си.

Приснопаметният старец по свой забележителен начин неуморно ни разясняваше на всички етапи от нашия живот целта на постигащите ни скърби. Постоянно виждахме движението и действието на тези скърби в рамките на духовния закон, който подреждаше целия ни живот с детайлна точност. И действително, каква премъдрост се открива тук за разумните и познаващите духовния живот хора, когато те прокарат пътя на своето плаване в океана на този живот, основавайки се на притеглянето само на този единствен полюс - на духовния закон, на *закона на духа на живота* (Рим. 8:2 - слав.).

---

## 6.

# Законът за измененията в деятелния ни живот

“Защото във всяко разумно естество незабележимо се извършват промени и във всеки човек настъпват изменения през всички часове на живота му.”

Когато при различните изменения, случващи се с нас, ни ужасяваха неочакваните обрати, приснопаметният старец, изхождайки от светоотеческия опит, обясняваше тайната на тези явления и подробно ги описваше. Той често привличаше вниманието ни към темата за измененията и казваше: “При случващите се изменения трябва да бъдете мъжествени и в двете им главни фази. Първо, да бъдете непреклонни, когато те ви връхлитат и предизвикват във вас обрати, и второ, старайте се да разберете причините, които са ги предизвикали.

Както пише свети Макарий Велики, основните причини за измененията са следните четири (не бива да изпускаме от вниманието си и разнообразните преплитания на страстите и сатанинските въздействия, които ги поощряват и пораждат):

- 1) естествени причини, свързани с природните условия, които изменят разположението на човека;
- 2) начинът на хранене, несъответстващ на особеностите на организма, който също изменя разположението;
- 3) угризения на съвестта заради извънмерност или недостатъчност на задълженията, възлагани от избрания устав на живот, и най-вече - поради неуреден начин на живот, при което духовният закон допуска мощно разтърсване, способно да застави човека да се пробуди;
- 4) самият дявол, който по Божие допущение напада преуспяващия поради завист към него.

Такава е природата на измененията, докато конкретните им особености могат да бъдат полезни, ако човек правилно ги използва.

Измененията и изкушенията са неразделно свързани помежду си, тъй като първите се пораждат от вторите, и обратно, при което и едните, и другите водят разумните хора към полза и преуспяване. Дали изкушението служи за причина на изменението или обратно, при всички случаи заключението ще бъде едно - трябва да им се противопоставим с любовдрие и търпение. Авва Марк отбелязва: “Сполетяващите хората скърби са рожби на собствените им пороци. Но ако ги претърпим с молитва, отново ще получим нарастване на благата.”<sup>1</sup>

Към тайнствените изменения се причисляват (особено по отношение на правилно подвизаващите се) и изкушенията, възникващи “отдясно”. Когато човек напълно съзнателно изпълни заповед или извърши друго добро деяние, той непременно трябва да очаква поставянето на печат върху извършеното от него дело. Мнозина безропотно са издържали труда на изпълняването на заповедите, но поради неопитността си не са могли да понесат изкушението на “запечатването” на своя добър подвиг и в резултат са претърпели вреда.

В тази връзка приснопаметният старец, който обръщаше особено внимание на тези тънки моменти, често ни казваше: “Както дните се сменят с нощи, така и успехите - с изпитателни изкушения.”

При изпитанието, което неизбежно следва доброто дело, търпението на човека свидетелства за доброволното му и съзнателно разположение, за това, че той е извършил това дело не случайно, а осъзнато и само заради изпълнението на Божията заповед. Това е едната страна на въпроса. Другата се състои в това,

---

<sup>1</sup>Св. Марк Подвижник. “До тези, които мислят да се оправдаят с дела”, 9.

че в душата му се засилва паметта за Бога, а умно-сърдечното му дело по някакъв начин получава добър прираст. Обратно, този, който малодушно е приел последвалото след делото изкушение, по този начин е загубил дръзновението на твърдата вяра, което е имал по-рано, и поради поражението е допуснал забравата да завладее ума му.

Там, където присъстват любов и въздържание, а така също по думите на приснопаметния старец покаяние и молитва, се унищожават всяко затруднение и съмнение.

В самото начало, когато каещият се започне своя духовен подвиг, измененията особено го обезсилват. Това се случва, тъй като той не очаква и не знае и не предполага, че измененията настъпват, сякаш подчинявайки се на природен закон, особено ако самият той е внимателен и от своя страна не дава повод за тях. Старецът винаги ни казваше: “Възползвайте се по време на добрите изменения и зовете към Бога подобно на Давид, за да си спомни Той за вас, когато вие изпаднете в забравата.” Последствие от измененията е забравянето на Бога, пълното обезсилване на членовете и отсъствие на желание за всяко добро дело. Размишлявайки за това, пророкът е казал: *И до старост и до седини*, когато силата ми намалее, *не ме оставяй, Боже* (Пс. 70:18).

Осен това, старецът ни обясняваше: “Не бива да се заблуждаваме, като мислим, че тези сухи и безрадостни състояния се прогонват чрез общуване с хора, срещи и шеги. Те биват прогонвани само чрез търпение, молитва и надежда. На младите им помага помненето на бъдещето, тоест на смъртта и на вечния живот, и отчасти, размишлението за домостроителството, насочено към спасението на света.”

Когато зададохме на стареца въпрос, претърпявал ли е самият той такива изменения и в каква степен, той отговори: “Ако ви опиша своята борба с тях, не ще издържите разказа ми. Но Божията благост и нашата Господарка Богородица, Която винаги ме е покровителствала, ми дадоха известна твърдост и упоритост, така че аз не отстъпах. В този случай най-добре от всичко помагат и спасяват сълзите. Всичко зависи от Божията благост.”

Друг път той ни каза: “Страхът също поражда изменение, но голяма вреда нанася на начинаещите предубедеността против тях на някой привидно близък на тях, или неговото лошо разположение към тях. Когато близо до теб се намира човек, за когото знаем, че те клевети или те очерня, то, колкото и да се стараеш да избегнеш изменението, то почти сигурно ще настъпи. Но ако простиш на този човек и се помолиш за него, пак ще възстановиш равновесието, нарушено от раната на скръбта.”

В началото на нашия път един от най-утешителните моменти беше това, че старецът подробно ни разясняваше и описваше свойствата на постоянно настъпващите изменения, които, както изглежда, не могат да не се случват в хода на всекидневния ни живот. От гледна точка на първоначалната ревност, или поточно, на “първоначалното благоговение”, както го нарича Йоан Лествичник, промяната в характера изглежда странна. Тя поражда недоволство у неопитните и невежите. Те не разбират по какъв начин тази промяна без каквато и да е причина така е изменила състоянието не само на душевния им свят, но дори и на членовете на тялото. Опитват се да търсят скрити причини в собствения си живот и не могат лесно да ги намерят, тъй като според силите си не са пропуснали нищо. Тогава откъде се е взела промяната? Откъде е сухотата, безразличието, слабостта, неестествената умора във всички членове и повяхването на молитвата? И въпреки това тези неща си имат място!

Падението на прародителите ни е оставило в наследство различни вируси, разпадане на личността, примери на разтление, белези за настъпването на смъртта, както и самата смърт. Сред всички тези видове тление и непостоянство се намират и “измененията и промените”<sup>2</sup>, както ги наричат отците на Църквата. Именно тези изменения предизвикват ненормалните явления, за които стана дума по-горе. Тези вродени състояния на изменчивост на нашето естество са станали за нас неразделни другари и противници. Ако ние не сме нащрек към техните нападения, те ни причинят неизмерима вреда.

По мнение на отците измененията биват също така естествени и придобити, а последните биват два вида, от които вторият е много по-лош от първия. Естествени изменения са тези, които постоянно присъстват в

---

<sup>2</sup>Виж: Преподобни Йоан Лествичник. “Лествица”, Стъпало 26.

## 6. Законът за измененията в деятелния ни живот

---

характера на човека, независимо от това дали той желае или не желае това, дори и ако той се предпазва от тях с всичките си сили. Това, както казахме, е наследствена болест, възникнала след падението на прародителите. Придобитите изменения настъпват по определени причини и поводи. Първият вид, който е по-безобиден, произхожда от естествени влияния, каквито са болестите, начинът на хранене, климатът и лукавите духове. Измененията, принадлежащи към другия вид, възникват по наша лична вина. Когато човек издига против себе си своята съвест, което се случва по много причини, то разположението му се променя независимо от волята му.

В първия случай - на честите естествени изменения - не съществува друг начин на противодействие, освен вярата. Тъй като ние съгласно думите на апостол Павел *ходим с вяра, а не с виждане* (2 Кор. 5:7), то и не търсим чудесни доказателства, не обръщаме внимание на чувствата и проявяваме безразличие към всичко, каквото и да се случва. Не обръщаме внимание на своите усещания сред дневната жегата или нощния студ, а ни интересува само това, усърдно и безропотно да носим тежестта на своя кръст, да изпълним закона на заповедите и своите задължения съгласно казаното: *ходещите ходеха и плачеха, сейки семената си* (Пс. 125:6). Справедливо е трудещите се и обременените (Мат. 11:28) изпълнители на заповедите да бъдат съпътствани от утешение. Но в тази мъглива "долина на плача", където сме наказани на заточение, измененията смущават и нарушават нормалния ред подобно на произхождащите изменения в атмосферните условия. Но тук има друга тайна. Спасителният Божий промисъл е мобилизирал естествените изменения, за да станат те възпитателни средства, служещи за преобразяването и усъвършенстването на Божиите чедра. Когато Бог призовава душата към познание и покорност към Себе Си, Той ѝ дава като дар Своята благодат във вид на ревност, вяра, преданост и други нейни прояви, носещи радост. А когато "договорът" бъде подписан и човек официално приеме воинската служба, тогава Дарителят временно отнема Своята благодат, оставяйки воина сам, за да изпита вярата му: ще продължи ли да се бие и да се труди или ще се върне назад? Именно при тези временни отнемания на благодатта се появяват изменения и по такъв начин тяхното присъствие в живота ни има още едно значение. Слава на човеколюбieto на нашия благ Владика, Който използва заразата на тлението и смъртта за възпитаване и обучаване на Своите чедра!

Обаче във втория случай, когато преобладаващите изменения не са естествени, така че благодатта не се отдалечава сама по себе си, за да ни изпита, но отдалечаването ѝ е предизвикано от собствените ни провинения, е необходимо внимание, за да поправим грешката, преди щетите да се станали още по-големи. В този случай грешката настъпва основно по следните причини: или поради нехайство и пренебрежение към задълженията, или поради самомнение, дало път на гордостта. Тогава са необходими смирение и труд, пост, бдение, продължителна молитва с голямо смирение съгласно псалома: *Погледни моето смирение и труда ми и прости всичките ми грехове* (Пс. 25:18 - слав.), а също: *Смирив се и Господ ме спаси* (Пс. 114:5 - слав.).

Присъствието на благодатта в душата, което е и нашата основна цел, изисква от човека Христово подобно поведение и благородство в буквалния смисъл на думата, щом като ние съгласно апостол Павел сме *Христови* (виж Гал. 5:24). Всяко отклоняване от това разположение се счита за предателство спрямо *доброто изповедание* (1 Тим. 6:12), в резултат на което благодатта се оттегля. Ето защо трябва да бъдем внимателни, за да я запазим в душата си и ако тя по някаква причина ни напусне, нужно е да я призовем отново чрез искрено покаяние.

Спомням си, че веднъж допуснах някаква грешка, предполагам, поради неопитност. Щом изповядах с искрено покаяние тази моя грешка на стареца, за която той и сам знаеше предварително, той ми каза: "Искам, да извършиш един допълнителен труд заради удовлетворяването на благодатта<sup>3</sup>, която ти оскърби със своето невнимание." И така, старецът ме изпрати на далечен път: от нашите каливи в Малката "Света Анна" до Карея. Трябваше да се върна по северната страна на полуострова през Лаврата и Кавсокаливия. Това външно изглеждаше като изпълнение на някакво послушание, но всъщност то беше епитимия, възпитаваща трудолюбieto, което е действено изпълнение на покаянието. Ето как тези духоносни старци умееха да преодоляват несъгласието на хората с Божествената справедливост, понеже вярвах на словата

---

<sup>3</sup>Изразът "удовлетворяване на благодатта" се използва условно. Под него подразбираме изискването на духовния закон: покаяното съкрушение да бъде последвано от някаква епитимия, насочена към възпитаване на действено трудолюбие като противоположност на любовта към наслажденията, възникнала поради престъплението. В това се и състои смисълът на факта, че на каещите им се налага някаква епитимия. - бел. авт.

на Псалмопевица: *Преди моето страдание (Преди да се смиря - слав. ) аз се заблуждавах; а сега пазя Твоето слово* (Пс. 118:71), и: “Тъй като не се смирих сам, *Ти ме смири, та да се науча на Твоите наредби* (Пс. 118:67). След това спасително за мен наказание, благодарение на което възвърнах мястото си в рамките на човеколюбивия Христов промисъл, аз пеех победни песни: *Да ме обърнат боящите се от Теб и знаещите Твоите откровения* (Пс. 118:79 - слав.); *Добре ми е, че пострадах (че ме смири - слав. ), та да се науча на Твоите наредби* (Пс. 118:71).

Всеки епизод от живота ни беше за старците повод за изясняване на всеспасителния Божий промисъл, страница от всемирното управление на творението в рамките на безгранична и бащинска грижа на Управителя Бог и Отец. Стремехът на блажения старец, както споменахме и по-горе, беше насочен към това, да ни “приучи” да виждаме правилно движението и зависимостта на всичко от незаспиващото око на Божествената премъдрост, и справедливост на Този, чрез Когото *всичко стана, и без Него не стана нито едно от онова, което е станало* (Иоан. 1:3). Старецът ни казваше: “Ако осъзнаете това, то без труд ще постигнете една устойчивост, доставяща постоянен мир, тъй като по този начин никога за нищо няма да укорявате и обвинявате, даже и самия сатана. Научете се да смятате самоукоряването за най-важното средство за преуспяване и да гледате право към източника на греха, тъй като според авва Марк “всичко неволно има причината си в произволното (тоест, в свободната воля - б.пр.) и никой не е такъв враг на човека, какъвто той сам за себе си”<sup>4</sup>.

---

<sup>4</sup>Св. Марк Подвижник. “До тези, които мислят да се оправдаят с дела”, 104, “Добротолубие”. Т. 1.

---

## 7.

# Небрежността - постоянна заплаха за вярващия

Небрежността носи със себе си страшна заплаха за нашия живот. Тя много пъти ми е причинявала вреда и аз винаги съм я считал за нашия най-непримирим враг. Стремехът на стареца да ни предпази от този неприятел и богатият му опит за коварните и сложни прийоми, чрез които той омотава и улавя жертвите си, ни принуждава да споменем и за него.

На езика на отците той се нарича униние, а също - небрежност и нерадение. Всички тези думи обозначават едно и също - смърт на душата. Няма да привеждаме тук светоотечески определения на това гибелно зло. Ще кажем само, че то влиза в числото на осемте греховни страсти като една от главните злини. Ще приведем само няколко примера от опита на стареца, които могат да бъдат особено полезни за хората от нашето поколение.

На нашите въпроси за това, коя е главната причина, поради която човек не достига до духовната си цел, старецът отговаряше, че това е небрежността. Веднъж го попитах: "А защо отците казват, че причина за това е тщеславието?" Той отговори: "Да, и то враждува против нас, но не с всички, а само против тези, които е успяло да прелъсти, и при това - малцина, защото тщеславието разпилява вече събраните съкровища, а небрежността не позволява на човека даже и да ги събере. Небрежността е подобна на суша, поради която не може да израсне никакво растение. Тщеславието вреди на принеслите плод, на преуспелите, а небрежността причинява вреда на всички, тъй като пречи и на желяещите да тръгнат по пътя, и тръгналите спира, и на незнаещите не позволява да се научават, на заблудилите се пречи да се обърнат, на падналите не позволява да се изправят. И изобщо, небрежността е гибел за всички, които са пленени от нея.

Прикривайки се зад предлога на естествените потребности и трудностите на подвига, този измамник - унинието - спечелва доверието ни и като добър водач ни отвежда и предава на себелюбието, нашия главен враг. Само мъжествената душа, след като положи за основа вярата и надеждата на Бога, може да отрази неговите посегателства; в противен случай невежиата с мъка се избавя от неговите мрежи. Унинието особено мъчи живеещите в уединение и избягващите спазването на определен ред в живота, а на намиращите се в послушание и на изпълняващите някакво служение то няма сили да навреди.

Източник на унинието са загубата на надежда, малодушието и отдалечаването на благодатта за дълго време. Началото му лежи в снизхождението към своята уж болест или немощ, а негов край е пълното неверие, безсрамие и неблагодарност. При уединените безмълвници унинието започва с пропускане на правилото и с нарушаване на устава на живот и се засилва, ако своевременно не му бъде обърнато внимание. А за тези, които живеят в обществото на много братя, негово начало стават празнословието и осъждането."

За изцеление от унинието старецът ни съветваше да размишляваме на есхатологични теми, обръщайки се към противоположни предмети: въздаянието на праведниците и наказанието на грешниците, Небесното Царство и адските мъчения, и да си спомняме житията на подвижниците. Благодатни средства против унинието са молитвата, сълзите и вярата. Освен това, приснопаметният старец привеждаше много примери от живота на предишни подвижници, които са били увлечени от небрежността и са загубили духовното преуспяване, придобито с голяма ревност и трудолюбие. Старецът казваше: "Според мен и другите страсти, на които се поддават подвижниците, са следствие от небрежността, тъй като тя, разединявайки вниманието, отваря входа на сродните ѝ и свързаните с нея страсти и те поробват човека." За да ни подбуди, той използваше следния призив: "Не бъдете небрежни, деца, за да не попаднете в ръцете на разбойниците." Даже и суетните занимания считаше за проява на небрежност, тъй като смяташе, че и те могат да станат причина за такова пленяване. Защото и при Давид е казано: *Той не ще даде да се поклати ногата ти; няма да задреме Оня, Който те пази* (Пс. 120:3), и още: *Ако не бе Твоят закон утеха за мене, аз бих погинал в неволята си* Пс. 118:92).



---

## 8.

# За молитвата

Изложението би се оказало твърде дълго, ако бихме пожелали да опишем всичко по този въпрос, имащо отношение към нашия старец. Молитвата беше за стареца безкрайно пространство и тя беше главната му отличителна черта. На нея той беше отдаден всецяло: целият си живот, всичките си желания и душевен плам, цялото си старание и стремеж, цялото си същество беше обърнал към добродетелта на молитвата. И как ние, смирените, убогите и немощните да говорим и да разказваме за непристъпни и непостижими тайни, които са ни непознати?

Наблюдавахме отвън деятелния живот на стареца, виждахме колко немилосърдно се отнасяше той към самия себе си. Но кой би могъл да види и да опише вътрешния му свят, неизречените му въздишки и всичко друго, което той денем и нощем принасяше на Бога?

Обосновани доводи можеха да заставят стареца да направи съответни отстъпки във всичко, което засягаше деятелната страна на духовния му живот. Обаче по отношение на чина и устава на молитвата не можеше да има никакви отстъпки. Строгостта и настойчивостта на стареца в божественото дело на молитвата свидетелстваха за висотата и широтата на усърдието му. Очевидни бяха и съответстващите на това усърдие резултати. По мнението на отците на Църквата най-ясният признак за духовността на една човешка душа е непрестанната молитва, но не в резултат на постоянни усилия, а като нейно вътрешно и присъщо състояние. Виждахме, че за нашия духоносен старец молитвата беше главна грижа и главна цел.

Възпитавайки ни, приснопаметният старец неуморно доказваше стойността и богатството на плодовете, принасяни от молитвата. Често подчертаваше: “Строгостта в спазването на заповедите и усърдието в молитвата ще ви отворят вратата на молитвата”, или пък: “Тази грешка ще попречи на молитвата ви.”

В това, че старецът особено се грижеше за упражняването в молитвата, читателят може да се убеди, като се запознае с различните му писма, които публикува нашият възлюбен брат, игуменът на Филотейския манастир. Старецът пише на един млад монах: “Умната молитва е за мен същото, каквото е за всеки човек неговият занаят, тъй като се занимавам с нея повече от тридесет и шест години”, тоест в течение на целия си монашески живот. Лекотата, с която блаженият старец описва тази най-голяма добродетел, говорейки първо за началото на молитвата и привеждайки след това подробно описание на различните ѝ етапи и на молитвените състояния, и достигайки до озарението и грабването на ума, до които тя довежда ревностно занимаващите се с нея, свидетелства за степента на неговото собствено, достигнато по Божия благодат преуспяване и овладяване на тайните и свойствата на молитвата.

В друго писмо, където старецът описва особеностите на молитвата, той, между другото, отбелязва: “А просвещението се сменя с прекратяване на молитвата и с чести съзерцания, грабване на ума, замиране на сетивата, неподвижност и свършен покой на членовете, съединение на Бога с човека в едно.” Старецът постоянно беше в състояние на мир на помислите, на среща с друг въздух<sup>1</sup>, на покой и тишина на членовете, на усещане на лекия ветрец (сравни с 3 Царств. 19:12), на разливащо се благоухание, на пресветлата, превъзхождаща всяка вещественост нетварна Светлина. Той често употребяваше тези изрази в беседа с нас. Освен това негова отличителна черта беше способността с лекота да обясни различните изкушения във всички стадии на подвижничеството, особено на деятелното. Това беше и потвърждение и доказателство за вечната сила на светоотеческото предание, което непрекъснато и без изкривявания се предава от първите векове на християнството до наши дни.

Отеческият характер на истинската молитва на стареца се отпечатваше и в съучастието му във всемирната човешка болка, с която той живееше постоянно. Много пъти сме забелязвали, как старецът тихо потъва в себе си и се виждаше, че не е при нас. Променяше се изразът на лицето му и той тихо и печално въздишаше.

---

<sup>1</sup>Това е израз на стареца Иосиф Исихаст. В “Десетогласна духовна тръба” той пише: “...умът ясно различава предметите и има леки и тънки помисли, летейки над всички помисли за земното и виждайки някакъв друг, мислен въздух” - б. пр.

“Дядо, какво се е случило?” - питахме ние с младежко любопитство. “Някой страда, деца” - казваше той. В това се уверявахме след няколко дни, когато получавахме писмо с описанието на някое нещастие. “Как се получава така, дядо, че тези, които се молят повече, се оказват по-общителни от другите?” Зададохме този въпрос, тъй като виждахме, че такива хора чувстват всекиго като свой близък и действително общуват с него, независимо от това, че самите те се скриват от всички и не са известни почти на никого. Тогава старецът на своя език ни разясни вселенския характер на молитвата, която е най-главният носител на съборността. Посредством молитвата се осъществява най-съвършеното всеединство в Бога, когато всичко намира завършек в единението с Христа и богообщението. Може би, понякога да не му достигаше знание на точните богословски определения, за да изрази своите мисли, когато говореше за известни му от опит неща. Свободата на опита му позволяваше да ни обяснява последователно и подробно всяко понятие, което се отнася към духовния подвиг на живота по Бога въобще и на молитвата в частност.

Той ни казваше: “Началото на пътя към чистата молитва е борбата със страстите. Докато страстите продължават да действат, е невъзможно да имаме напредък в молитвата. В жестоката борба против страстите подвижникът, може да се сражава умело и усърдно, но понякога се случва да бъде ограден от страстите или поради липса на опит в някой конкретен вид на тази борба, или поради немощ. Всичко това, обаче не възпира благодатта на молитвата. Обаче когато нападението на страстите се случва поради небрежност или поради тщеславие, тогава присъствието на благодатта е невъзможно. По-нататък умът според мярката на избавянето си от страстите получава чрез благодатта дръзновение и сила в борбата против помислите и с постоянство пребивава в молитва и въобще в съзерцаване на Бога.

Изложеното до тук старецът считаше за въвеждащ етап, отнасящ се само до деятелната част на подвижничеството. Истинската молитва или по-точно, съзерцанието, той отнасяше като съвършен Божий дар към етапа на очистването на сърцето, подир който следва просвещаването на ума. Дълговременното и непрестанно молитвено сърдечно внимание, макар и да е най-трудният от всички видове подвижничество, поражда в сърцето едно постоянно пребиваващо чувство. Съответно на това и умът, благодарение на непрестанния плач, придобива свойственото за природата си просвещение, ставайки “Христов ум” (виж 1 Кор. 2:16). Тогава това непрестанно и действено усещане на Божието присъствие довежда нищожния и ограничен човек до боголепно състояние. *Аз рекох: вие сте богове, вие сте всички синове на Всевишния* (Пс. 81:6). И вследствие на това човекът като световно всеединство обхваща в себе си ближния и общува с него, “радвайки се с радващите се и плачейки с плачещите” (сравни с Рим. 12:15) според израза на Апостола.

За практическото достигане до истинската молитва особено когато липсва поддръжка от страна на опитен наставник, приснопаметният старец подчертаваше нуждата от безмълвие, пребиваване на едно място, уединение и други подобни неща. Но той не приписваше на тях плодоносния край. Същността на свещената цел той виждаше в личната среща на човека с Бога и в постоянното пребиваване с Него. Той казваше: “Човекът, вървящ към Бога чрез покорност и послушание към Него, и с права вяра в Него достига до среща с Него и постоянно пребиваване в Него. Ето кое е и се нарича богословие.”

Ние, нищите, разказвайки въз основа на това, което сме чули и видели у приснопаметния старец, за висотата и широтата на духовното съвършенство в Христа, сме длъжни да напомним, че всичко това не е така лесно и не може да бъде приложено лековато от всеки човек. Казвам това най-вече във връзка със съвременната “мода” да се говори прекомерно много за умната молитва, нетварната Светлина, обожението и така нататък. Невежи, непосветени и неопитни в християнската, отеческа вяра и живот хора издигат лъжливите си въображения, основавайки се повече на разсъдъчно знание, отколкото на жизнен опит. В действителност християнският духовен живот няма нищо общо нито с магията, нито с йога, нито с други извън- и антихристиянски системи. Християнството се състои не в практикуване на телесни движения и мечтателен интелектуализъм, довеждащи до някакъв резултат, тоест до мечтание или лъжливо усещане, което уж е съзерцание на Бога. Бог не се съзерцава отдалеч, но Той обитава в очистените души и може да бъде възприет чрез Неговите нетварни енергии.

Истинският християнин се основава преди всичко на Христовата заповед: *Възлюби Господа, Бога твоего, от всичкото си сърце, и от всичката си душа, и с всичката си сила, и с всичкия си разум, и ближния си като себе си* (Лук. 10:27). Заедно с това той с всички сили се отвръща от главното зло и неговия баща - дявола, “мразейки ги с пълна омраза” (Пс. 137:22). И се устремява с душа и тяло към практическото осъществяване

на заповедите. Ако човек с голямо смирение и страх пребивава в това изповядване, той се среща с открилия му се Бог, по благодатта на Когото е и успял да извърши всичко това. *Който има заповедите Ми и ги пази, той е, който Ме люби; а който Ме люби, възлюбен ще бъде от Отца Ми; (...) и ще дойдем при него и жилище у него ще направим* (Иоан. 14:21, 23) - е казал Господ. Тъкмо това богообщение изпитват истински вярващите, които органично чувстват действието на Божествената благодат, тъй като Бог, в Когото те вярват и на Когото служат, живее и пребивава в цялото им същество. Защото е казано: *ще се поселя в тях и ще ходя между тях; ще им бъда Бог, а те ще бъдат Мой народ* (2 Кор. 6:16), и също: *и както младоженец се радва на невеста, тъй ще се радва за тебе Бог твой* (Ис. 62:5). Съзнателно направихме това малко отклонение заради невнимаващите и незапознатите с истините на вярата, благодарение на която Божествената благодат посещава правилно вярващия и каещ се човек. Благодатта го издига *от смърт към живот* (Иоан. 5:24; 1 Иоан. 3:14) и му открива всичките си тайни не просто теоретично - като на зрител, а преобразявайки го същностно *от слава в слава, като от Духа Господен* (2 Кор. 3:18).

Исходният пункт на цялото това духовно богатство е покаянието, а главен източник на действието на покаянието е молитвата. Ето какво казва в тази връзка великият подвижник Макарий Египетски в своето "Слово за пазенето на сърцето": "Глава на всяка добродетел и връх на подвизите е пребиваването в молитва, посредством която можем да придобием и останалите добродетели чрез всекидневно моление към Бога." Малко преди това той отбелязва: "Ако не бихме прекъсвали труда на молитвата и надеждата, то не бихме и съгрешавали." А в "Слово за молитвата" той отново посочва: "Упражняването в молитва и слово, изпълнявано по подобаващ начин, извършва повече от всяка добродетел и заповед."

По природата си молитвата притежава неизразимо величие и положението ѝ на свързващо звено между Бога и творенията съдържа в себе си неограничени възможности. Не ще ни стигне времето, за да разкажем (сравни с Евр. 11:32) за изменението на Божествените решения и присъди, за отсрочването на Божествените заплахи, за ускоряването на обещанията, за облекчаването при бедствия, за общото и частното спасение, за което свидетелстват много места от Свещеното Писание. Молитвата е котва на човешката надежда посред общочовешкото бедствие и ако тя замре в човешките уста, от само себе си ще настъпи краят на земния живот, защото тогава наистина *не ще вече да има време* (Откр. 10:6).

Старецът характеризираше молитвата като "езикът на бъдещия век", но нима в сегашния век съществува друг? Колко езици и диалекти използва човечеството! Но нито един от тях не е истински, тъй като не притежава знание за действителната истина. И за какво се използват всички наречия, ако не за изразяване на човешките стремежи и разположения? Но кое друго желание или стремеж е толкова положително, колкото Бог и вечността! И общият израз на тези двете се съдържа в любовта към Бога и към човека, а средството и пътят за нейното достигане е молитвата.

Възможно е някому да се стори преувеличено отношението ни към молитвата, но като знаем важността на тази превелика добродетел като най-доброто средство за духовно усъвършенстване и на отделните хора, и на цялото човечество, ние обръщаме на молитвата особено внимание, тъй като всички ние се стремим към усъвършенстване и преуспяване. В Моисеевата книга "Изход" е описано общото отклоняване на израилевия народ, поради което Божественото правосъдие го обрекло на унищожение, от което по необикновен начин го спасила молитвата. Тази ситуация се повтаряла много пъти в историята на скитанията на израилтяните в пустинята и всеки път ги спасявала молитвата на пророка, даже и тогава, когато започнало поражението, което трябвало да съкруши непокорните (виж: Числ. 25:1-13; Пс. 105:30).

Много примери от историята на човечеството ни убеждават във възможността за спасение от близка гибел с помощта на молитвата на добродетелни хора. Именно тук се проявяват двете основни свойства на разумните същества: молитвата - като свидетелство за съвършенството на съвършените в Бога, и любовта - като същност и природа на това съвършенство.

Старецът ни казваше, че в моления се наистина се разкрива чувството на любов към ближния: "Когато благодатта започне да действа в душата на моления се, тогава неговата любов към Бога се увеличава толкова много, че той повече не е в състояние да издържа силата на това, което чувства. След това тази любов се обръща към света и човека, когато подвижникът обича до такава степен, че би искал да вземе върху себе си цялата човешка болка и всички нещастия, стига само другите да се избавят от това. И въобще, той

състрадава на всяка скръб и нужда, та дори и на безсловесните животни, така че дори плаче при мисълта за страданията им! Такива са свойствата на любовта, но ги задвижва и поражда молитвата. Затова преуспелите в молитвата и не престават да се молят за света. От тях зависи и самото продължаване на живота, колкото и поразително и дръзко да изглежда това твърдение! Знайте, че когато няма да има такива хора, тогава ще настъпи краят на този свят.”

Бог, бидейки самосъществуваща и всеобхватна любов, предава част от Своята всеблагост на Своите творения, както и в каквато мярка Сам пожелае. Впоследствие същото извършват и обожените Негови раби, които чрез молитвата и сами предават на света полученото благо. Следователно, ако любовта може да бъде наречена тяло, то неговата сила и действие ще бъде молитвата. Свидетелството за това е, че с помощта на молитвата изпълнението на заповедта за любовта достига най-големи успехи в световен мащаб, докато толкова много други пътища и начини тук се оказват безполезни.

Авва Варсануфий пише, че трима човека измежду неговите съвременници били в състояние чрез молитва да примирят враждуващи народи и изобщо, да удържат света от разрушение. Другаде виждаме как светиите с молитва отстранявали заплахите от стихийни бедствия, глад и епидемии. Кой друг вид дейност и лично служение би могъл да принесе на цели народи и страни такава полза, както молитвата? И нима разпространеният обичай, при който хората молят другите да се молят за тях, не е сам по себе си свидетелство за превъзходството на молитвата, принасяща най-голям и сигурен успех?

Изхождайки от казаното, не е трудно да разберем, защо молитвата има вселенски характер. Само тя е в състояние да обхване и да събере в едно отдалеченото и да съедини разделеното (сравни с Ефес. 2:13-22). Само тя може да свърже противопоставящите се един на друг членове, така че всеки да гледа на своя ближен като на свой член, с когото досега са живеели в разделение. Въобще, молитвата за страдащите хора служи като проява на любовта, също както и молитвата за просвещаването на заблудилите се и за обръщането им към покаяние и познание на Бога. А молитвата за враговете е върхът на възможното съвършенство на създанията, чието *смъртно* е погълнато *от живота* (сравни с 2 Кор. 5:4). Молещите се за враговете, пребивавайки обожени, отразяват в своя боговиден характер това боголепно свойство - да се молят за това, ако е възможно, да бъдат отлъчени от Христа заради извършилите беззаконие братя (сравни с Рим. 9:3). Такива бяха и последните слова на нашия Господ на Кръста, когато Той се молеше за разпналите Го (виж Лук. 23:34).

---

## 9.

# За разсъждението и прозорливостта

По стълбата на преуспяването на подвизаващата се душа след освобождението от страстите и влизането в областта на божественото просвещение следват разсъждението и прозорливостта, явяващи се обичайни дарби на новия човек. Освен свръхестествения дар на прозорливостта съществува и естествена прозорливост, която способните хора придобиват след голям опит на дълга борба със страстите и бесовете. Благодарение на този опит много старци са способни да предвидят и да опишат събития и състояния, отнасящи се към настоящето или бъдещето на хората, още при първата среща с тях. Способността им от пръв поглед подробно да разкажат за човека и да опишат случили се с него събития, прекрасно изобразявайки сегашното или бъдещото му душевно състояние, е завоевание на предшестващия жизнен опит на старците. Всичко това лежи в пределите на естествената прозорливост, която може да бъде наречена и разсъждение.

Обаче много по-високо стои духовното разсъждение, което изцяло е дарба на благодатта, плод на истинско послушание и на съвършена съвест в Христа. Духовната прозорливост, която започва от предчувствието и постепенно достига до прозрението, предвиждането и пророчеството, е плод и резултат от въздействието на Всесветия Дух. Тези дарове в изобилие се дават на работниците на мисленото лозе, на насилниците на Небесното Царство, които заробват и него, а заедно с това придобиват и водещите към него дарби по Господнето слово: *царството небесно бива насилвано и насилници го грабят* (Мат. 11:12).

Предчувствието нерядко е свойствено по природа на кръвни роднини и изглежда, това е нищожен остатък от свръх-естественото състояние, в което сме пребивавали до падението на прародителите. Случва се, някои майки или любещи се един друг братя да чувстват страданието на най-близките си роднини. Но това обикновено се случва в същия момент, когато те страдат, а не по-рано или по-късно. А свръхестествените сили и свойства на прозорливостта и на следващите след нея дарби пребивават по-високо от естеството, оставайки непостижими за човешките разсъждения и понятия. Разбира се, това, че ние, непосветените и нищожните, се докосваме до подобни състояния, е голяма дързост от наша страна. Обаче познанството ми с учението на стареца относно дадения предмет и опитът от слушане, придобит от мен благодарение на неговите беседи, ме подтикват да приведа тук част от многото, чуто от мен, заради ползата на тези, които се интересуват от това.

Наред с естествената и свръхестествената прозорливост, произхождаща от божествената благодат, съществува и сатанинска прозорливост, произхождаща от прелестта и въздействието на лукавия. Не е трудно да я срещнем, особено у гордите и невнимателни хора. За нещастие на Атон многократно ни се е случвало, особено в миналото, да наблюдаваме такива прелъстени. Дори външният вид на тези хора свидетелстваше за общия смут на душевно-телесното им същество.

По съвършено противоположен начин изглежда духовната прозорливост, боговидна във всички свои прояви: кротост, тишина, безметежност и любов. Защото в любовта се състои цялото действие на прозорливостта, а и в повечето случаи тя бива дарявана на имащите любов към ближния. Човекът, притежаващ този дар, чувства дълбоко своя близък и затова страда заедно с търпящия болка или се радва заедно с преуспяващия (сравни с Рим. 12:15), и радостно общува с него. Той прави това с велико смирение, съжалявайки за самия себе си поради това, че е станал известен на другите хора, тъй като сам пламенно желае мълчание и неизвестност. Тази благодатна прозорливост, съединяваща се в началото с придобитата от опита естествена прозорливост, е разсъждението, което все пак е естествено и се различава от духовното, както казахме по-рано.

За стареца всичко това беше съвършено ясно и той спокойно ни обясняваше същността на всяко от тези свойства до най-малките подробности. Макар ние много пъти да сме се убеждавали в прозорливостта на стареца, която се проявяваше по отношение на нас самите, а така също и по отношение на други хора, които наблюдавахме, самият той не й придаваше такова значение, каквото придаваше на дара на разсъждението. Него старецът превъзнасяше като най-доброто оръжие в непрестанната борба с невидимия враг, особено полезно за нас, монасите. "Сол, деца, необходима е сол" - казваше ни той, подразбирайки разсъждението.

Дори тогава, когато не бяхме близо до стареца, а изпълнявахме послушание далеч от него, ние откривахме в писмата му до нас точно описание на нашето състояние и на всичко онова, което се случваше с нас явно и тайно. Освен това виждахме, че ако някой съгрешаваше във вярата или даже в точното спазване на устава, старецът винаги безпогрешно узнаваше за това. Ако по поведението на стареца се виждаше, че той е огорчен, ние се досещахме, че му е станало известно нещо, за което той ни разказваше по-късно, когато оставахме сами и можеше да му зададем въпрос. Например веднъж старецът рече: "Еди-кой си не е православен." Най-удивителното беше, че за това не подозираше дори самият човек, за когото ставаше дума. Убедихме се в това, когато веднъж заговорихме с него и повеждайки разговора в нужната посока, открихме, че той действително имаше еретически убеждения, без сам да осъзнава това. Освен това, старецът знаеше и за нравствените прегрешенията, включително до нощното оскверняване. Предупреждаваше и свои познати духовни лица за това, което щеше да се случи с тях, както самите те са ни разказвали. Обаче, както вече казах, старецът ценеше всичко това много по-малко, отколкото дара на разсъждението.

Веднъж го попитах: "Дядо, какво ще рече "различаване (разсъждение - слав.) на духовете"? (виж 1 Кор. 12:10). Той ми отговори: "Бих искал първо да го придобиеш. Впрочем, слушай. Това е умение да се разпознават духовните дарби, а също и това - кога именно действа всяка от тях, какво ѝ помага и какво я заплашва, когато тя се проявява, и какво се изисква от човека през времето, когато тази дарба се отдалечи от него, от какво човек трябва да се предпазва и как да постъпва. Притежаващият дара на разсъждението е запознат и с този вид прелест, който се представя за благодат, явявайки се под образа на трудноразпознаваеми лица и ангелоподобни видения. А ако той бъде отнет поради причини, които за съжаление човешкото нищожество не може да избегне, то е много трудно да бъде върнат и за това е нужен суров подвиг. За вас разсъждението е много по-ценно от пророчеството. Прозорливостта и пророчеството принасят полза на Църквата и отчасти я съзидат. А разсъждението съзидва преди всичко самия човек, притежаващ този дар, а след това той може да принесе полза на всички останали, тъй като познава и противоборстващите страни, и врага, и начина на водене на борбата. За нещо подобно наемква апостол Павел, когато казва: *защото не са ни неизвестни неговите замисли* (2 Кор. 2:11). Но и това високо духовно състояние има свои степени, които пак се поверяват на солта на разсъждението. Защото подвижникът често стои на едно място, почивайки на тези чувства, които някое негово действие донася, и поради този застои не се издига по-високо. И де да беше само това! Други се връщат назад, мислейки, че са се срещнали с нещо излишно или несигурно." Бяхме обезкуражени от подробността на обяснението и той, сякаш шегувайки се, завърши: "Главното е това - бъдете смирени и светилникът на разсъждението никога не ще угасне във вас. Защото наистина Бог *на смирени дава благодат*" (Иак. 4:6).

Никога няма да забравя колко настойчиво той насочваше вниманието ни към необходимостта от голяма упоритост и търпение, за да придобием отново благодатта, отнета по наша вина. Той казваше: "Не е чак толкова голям труд, деца, да се придобие Божията благодат, тъй като Всеблагият дава на всички, и *не с мярка дава* (сравни с Иоан. 3:34). Обаче са нужни огромни усилия, за да се придобие отново благодатта, когато тя се е отдалечила заради провинения на човека. Ето защо, мнозина са намерили благодат в началото на пътя, но малцина от лишилите се от благодатта са я придобили отново."

Колко удивителна е тази последователност на даряващия всичко Бог! "В деня, в който грешникът се обърне от заблудението на пътя си, не ще спомена греховете му" (сравни с Иез. 18:20, 21) - казва Господ. Обаче "в деня, в който праведник се отклони от праведността си, не ще си спомня за праведността му и ще поставя спънка пред него" (сравни с Иез. 18:24). Към желаещите да се приближат при Него, оставяйки прелестта си, е снизходителен, но е строг към отдалечилите се от Него поради невниманието си!

Пресветлият дар на разсъждението включва в себе си и правилно разбиране на Писанието и на цялата светоотеческа литература. Съгласно Господнето слово всеки такъв книжник може да изнесе *из своята съкровищница ново и старо* (Мат. 13:52), при което - *не в убедителни думи на човешка мъдрост*, а като научен от Бога (виж 1 Кор. 2:4, 13).

---

# 10.

## За послушанието

Приснопамятният старец придаваше изключително значение на послушанието в рамките на светоотеческото предание и потвърждаваше неговата важност със съответни цитати от Свещеното Писание, които прекрасно подбираше. Често ни припомняше думите: *Послушанието е по-добро от добра жертва, и покорството - по-добро от овнешка тлъстина* (1 Царств. 15:22), а също така - примера с Божия човек, който бил пратен да изобличи отстъпничеството на Иеровоам и на когото била дадена заповед да не яде хляб и да не пие вода на това място. Като се поддаде на измама, той престъпил заповедта и на обратния път бил разкъсан от лъв, като преди това чул следните думи: *Тъй казва Господ: за това, че ти преогорчи Божието слово и не спази заповедта, която ти заповяда Господ, твоят Бог, а се върна и яде хляб и пи вода на това място... тялото ти няма да влезе в гробницата на бащите ти* (виж 3 Царств. 13:21-23).

Старецът ни припомняше също за Божия човек, който, изпълнявайки Божие нареждане, принуждавал свой ближен да го удари по главата. И тъй като последният може би от уважение не се подчинил, то бил осъден като непослушен и бил подложен на сурово наказание: *задето не слушаш Господния глас, ще те умъртви лъв, кога си отидеш от мене. Той си отиде от него, и лъв го срещна и го умъртви* (3 Царств. 20:36).

От Новия Завет на Христовата благодат приснопамятният старец също привеждаше много подходящи примери за значението на послушанието. Освен това, той помнеше голямо множество истории от светоотеческите писания, така че всеки, който беседваше със стареца, можеше да се убеди, че той е проумял тази христоподражателна добродетел в цялата ѝ дълбочина. Както ни казваше старецът, тази добродетел я е осветил и изпълнил Сам Господ, “Новото Творение” (сравни с Гал. 6:15), Който я положил в основата на нашето възсъздаване. “Откъдето е падението, оттам е и възкресението” такава беше една от поговорките на стареца.

Той с такава яснота обясняваше христологическия смисъл на послушанието с характерния си начин на изразяване, че на събеседника му се струваше, че старецът се намира в съзерцание и говори по откровение. В едно от писмата си той казва: “Изповядвам искрено, с цялата си сила, в пълно съзнание, че няма друг път на спасението, който отстои далече от всяка прелест и дяволско действие, както е този.” “След като Пресладкият Иисус - пише старецът - пръв е прокарал пътя и е станал за нас образец, не сме ли длъжни тъкмо поради това да Му подражаваме?” И продължава: “Велико е наистина тайнството на послушанието.”<sup>1</sup> Блаженият старец разглежда послушанието като тайнство поради свръхестествените свойства, които то поражда в подвижниците на това непрестанно и безкръвно мъченичество.

Бих предпочел изобщо да не засягам такъв труден въпрос относно тази христовна добродетел, тъй като тя превъзхожда мярката на убогите ми сили. Нека за нея да кажат другите. А ако ние говорим за нея, за нас би било достатъчно само да приведем словата на светите отци. Обаче особеното внимание на стареца към тази добродетел и значението, което ѝ придаваше той, ме принудиха да кажа тук няколко думи за послушанието въз основа на многото неща, които той ни е говорил за него.

Старецът често казваше: “Послушанието не е като останалите добродетели, които в по-голямата си част зависят от произволения на самия човек или пък произтичат от потребността за борба със съответен порок. Послушанието - това е първото изискване, което Създателят Бог предявява към Своите творения, особено - към разумните.” Старецът беше достигнал до най-дълбоко богословско и антропологическо ниво и разглеждаше покорността и послушанието на разумните същества не просто като заповед, изпълнението на която свидетелства за подчинението на висшата Власт, но като нещо по-същностно, свързано със самите основи на битието. И не грешеше в това. Пагубните последици на непослушанието, от което пострадал не само виновникът за отричането - човекът, но и цялото земно творение, което било “твърде добро” (виж Бит. 1:31), ни убеждават в това, че послушанието е условие и средство за повторното съединяване на творенията

---

<sup>1</sup>Писмо 14.

с техния Творец. Творението притежава хармония и живот само в този случай, когато е постоянно свързано с Твореца и следователно изпитва Неговото влияние. И така, послушанието не е нещо друго, освен закон на зависимост и начин на съществуване на разумните създания, докато непослушанието, обозначаващо разрива на тази зависимост, носи със себе си тление и смърт.

Старецът особено често привеждаше този пример, потвърждавайки думите си също с примера на съвършеното послушание на Бог-Слово, което, както той подчертаваше, винаги го било поразявало.

“И за какво е нужно послушание на Бог-Слово спрямо равночестния Нему Отец - казваше старецът, - ако послушанието не би било тайнство?” Послушанието, било то обикновеното робско деяние на новоначалните или съзерцателното послушание на постигналите свобода съвършени, на “Божиите чедя”, движени от любовта към Бога, винаги остава незаменимо средство за нашата връзка с Бога и за зависимостта ни от Него.

Нощем, когато ние, след като завършвахме уединената си молитва, отивахме при стареца, той беседваше с нас съобразно със състоянието и особено, - с нивото на знания на всекиго. Удивлявах се на това, по какъв начин той, когато исках да узная нещо, изведнъж сам, без да дочака моя въпрос, ми обясняваше този предмет, сякаш знаеше, какво точно ме занимаваше.

Разглеждайки послушанието от антропологична страна, той го поставяше заедно с любовта, като казваше: “Действената любов не бива без послушание. Как можеш да оказваш на другия любов и да му служиш, ако не си се подчинил на неговата воля? Всяка проява на действена любов е служение и следователно послушните принасят двоен дар: действена вяра към даващия заповед и любов, изразена чрез изпълняваното служение.” Разбира се, всичко това са само най-общите черти на послушанието и общото му предназначение, и старецът повече ни говореше за особените му прояви от духовна гледна точка. Той не допускаше някой от нас, които живеехме заедно с него, да не познае на дело лекото бреме на послушанието и да остава в неведение относно това, че всички трудности на сложния духовен закон се изглаждат в рамките на послушанието. Само послушанието прави понятни словата на Господа: *игото Ми е благо, и бремето Ми леко* (Мат. 11:30), и на свети Иоан Богослов: *И Неговите заповеди не са тежки* (1 Иоан. 5:3). Няма да привеждаме безбройните светоотечески изказвания, убеждаващи в това, че истинските послушници лесно постигат успех, че послушанието става за тях покров и избавление от различни изкушения и дори от вражеската борба. Божествената благодат изпраща свише този покров преди всичко на послушните.

Сама по себе си тази блажена добродетел съдържа в себе си: покров на простите и детски души, крепост и вяра на малодушните, просвещение на преуспелите, разсъждение на съвършените. И изобщо, тя за всичко е “добра съветничка”, и “блажен е, който запази пътищата ѝ и усърдно върви по нейните пътища” (сравни с Притч. 8:32). Подобно на това, както на нашия Господ, Началника на послушанието и Първородния от новото творение (сравни с Гал. 6:15), е дадена *всяка власт на небето и на земята* (Мат. 28:18), така и на Неговите подражатели, истинските послушници, ще бъде дадено *ново име* (Откр. 2:17) и *наследие между осветените* (Деян. 26:18). Или по-добре да кажем, Христос ще изповяда името им пред Своя Отец и пред Неговите Ангели (Откр. 3:5).



---

# 11.

## За съзерцанието и за това как съзерцават достойните

*Бог е светлина, и в Него няма никаква тъмнина* (1 Иоан. 1:5). В първата част, където разказваме житието на нашия старец, споменахме накратко за съзерцанието и основавайки се на обясненията на стареца, споменахме за това, какво чувства изпитващият действието на съзерцанието. Тук отново със страх и благоговение ще продължим речта за същия предмет, изпълнявайки задължението, което ние, смирените, сме поели върху себе си.

Всяко истинско съзерцание не е нищо друго, освен божествено действие и следователно една от нетварните енергии. Как, кога и в продължение на колко време ще се проявява то - никога не зависи от човешката воля. Именно тук лежи доказателството за неправотата на прелъстените, които предварително определят времето, мястото и качеството на своите усещания, и особено - на външните. А ако молещият се има чист ум и чисто сърце, то той обикновено по време на молитва без каквото и да е разписание и план бива озаряван от невеществена и нетварна светлина, фина и необикновено светла, която залива целия човек отвътре и отвън. Тази светлина го преобразява и изменя съгласно своята свръхестествена финост, така че той не усеща нито тежест, нито материалност, нито каквито и да е страсти. След това тя грабва ума му, където сама иска, тъй като тогава не действат нито сетивата на молещия се, нито самият ум; той само следва святата светлина, само се удивлява и се изумява, и ако е нужно да получи известие за нещо, само тогава той мислено постига това, и не предварително, а именно в този момент и във връзка с възникналата необходимост. Основното, което човек чувства тогава, е Божията любов. Особено силно се чувства Божието присъствие, което човек сякаш вижда, докосва и като че държи в ръцете си Необхватния.

Старецът ни каза: "Както и да се старае изпитващият това да опише своите усещания, думите му винаги ще бъдат смътни образи. Това ще бъде не самото събитие, а негово описание. Самото това явление не е вътрешно и не е външно. Но какво е то в такъв случай? То е по-високо от разума, свръхсъщностно, непостижимо и човек може да го побере само дотолкова, доколкото самото то прави ума способен за това. И действията му не са еднакви - не само в различните хора, но и във всеки отделен човек, в когото то се е проявявало по-рано. Понякога то изглежда като светлина, понякога става знание, понякога - разрешение на недоумения относно известни или неизвестни неща. Понякога известява посредством вътрешния глас, понякога представя образи на това, което иска да открие. Общото описание, което би могъл да даде човек, се свежда до понятията неизвестност и непостижимост, тъй като известията, които дава съзерцанието, са неизразими и са известни само на изпиталите или на изпитващите ги."

Когато настояхме, старецът да направи някакво сравнение с обичайната светлина на този свят. Той отговори: "Ще ви кажа само следното. Светлината на този свят, по времето, когато слънцето стои най-високо, е мрак в сравнение с тази божествена светлина. Удивително е, по какъв начин се извършва това общуване и съединяване на Безпределната и Нетварна (светлина) с тварните и ограничени хора, които благодарение на нея наистина стават *богове и синове на Всевишния* (виж Пс. 81:6). Само тогава човек чувства и се уверява с цялото си същество, че е образ и подобие на Самия Бог. Всяко пространствено и времево ограничение на тялото изчезва, човекът се оказва извън мястото и пространството и сред нерушим мир усеща себе си подобен на Бога, посредством Неговите енергии усеща, че и самият той е бог в Бога, без да знае как и колко. Той не помни нищо от предишния си опит и предишния си живот и знае само Бога, от Когото е обгърнат, че *Господ е благ* (виж 1 Петр. 2:3). Човекът не недоумява, не се чуди, не изследва, но в пълнота се приобщава към едно безгранично щастие, което му изглежда не чуждо, а свое и естествено. Това усещане не винаги е едно и също. Случва се при някои други съзерцания хората да го виждат и чувстват само отчасти, но това става, за да бъдат насочени към някоя друга цел, която е угодна на Божията благодат заради тяхното утвърждаване или утешение."

## 11. За съзерцанието и за това как съзерцават достойните

---

Истинското съзерцание е такова, че пълнотата му поражда пълна забрава на този тварен свят, явявайки само свръх-естествените тайнства на вечния живот. Това става, както казахме, в часове на молитва, независимо от мястото и времето, от това дали е ден или нощ. Това е изпълнението на Божиите обещания в този живот, давани от Бога и приемани от човека. Човешкото старание и воля не добавят нищо към това, но това се дава от Бога като дар на чистите по сърце, защото те съгласно Господнето слово *ще видят Бога* (Мат. 5:8). Източникът на всички тези блага е покаянието, а пределът - Божията благост, приемаща смирението и молбата на човека. Защото *Той изпълня желанието на ония, които Му се боят, чува техните вопли и ги спасява* (Пс. 144:19).

---

# Послеслов

Както вече бе отбелязано от нас в предговора, за човека е трудна и неизпълнима задача да предприеме нещо, превъзхождащо силите му. Освен това по самата си природа човешкото слово не е в състояние да побере или да изрази живота на Духа. Относителността и неустойчивостта, свойствени на човешкото слово, не може да постигнат неописуемата и непостижима божествена енергия, която не разсъдъчно, а същностно пребивава и действа в ума на богоносците. По този начин на тях им е дадено да знаят тайните и това, в какво се състои познанието на дълбочината и височината, и ширината (виж Ефес. 3:18), за да говорят за тях. Ние пък поради същата причина би следвало да мълчим.

Обаче наред с гореказаното ние сме убедени и в това, че нашите опити според силите си да доближим недосегаемото принасят някаква полза, и особено - в нашето сегашно състояние. Основен признак на това състояние е заплашителното разпространение на безразлично или деформирано отношение към тайнството на съвършенството в Христа, при което същевременно се проявява пренебрежение и към самото свещено атонско предание. Оттук произтича необходимостта от възстановяване в паметта на най-достоверния жизнен опит на благоговейните старци - подвижници, за оправдание на всички тези, които са приемници на техния дух във възлюбените селения на това свещено място.

От малкия си опит на лично общуване със стареца съм убеден, че за мен би било за предпочитане да пребивавам в мълчание като нямащ способност да говоря (сравни с Лук. 1:20). И наистина не казвах нищо. И така, коя е тайнствената причина, която сега изисква от мен противоположното?

Както е известно, отците винаги са предпочитали мълчанието, в което обикновено се облича смирението. Отците не са желаели лявата ръка да знае какво прави дясната, та *твоят Отец, Който вижда в скришно, да ти въздаде наяве* (Мат. 6:3, 4) в бъдещето. Обаче надеждата да принесе на ближния полза, която налага любовта, понякога ме принуждаваше да оставям мълчанието. В това се и състои отговорът на поставения въпрос.

Изнуреното от суетни трудове човечество безучастно пита: “Истинно ли е Евангелието? Истинна ли е религията?” Какво само не чуваме всеки ден! За недоуменията от този род не съществува по-подходящ отговор от описанието на действителния жизнен опит на истински християни, на благоговейни отци, които не “во време оно”, а днес са засвидетелствали своето добро изповядване. Кое именно? Че *вчера, и днес, и вовеки* (Евр. 13:8) Бог-Отец с Христа Исуса и Светия Дух пребивава Същият, с цялата Си истина, благодат, любов и желание да събере хората в лоното Си - всички хора, независимо от времето, мястото и обстоятелствата на живота им. Колко необходимо е това свидетелство при съвременните *личби на времената* (сравни с Мат. 16:3), едва ли е нужно да се обяснява. Оттук следва и втората причина, която ни подбуди да положим усилия за настоящия труд.

Опитахме се да изобразим стареца в цялото му духовно величие, но не успяхме да постигнем това в пълна мяра. Поради това тези скромни бележки неизбежно ще породят у читателите недоумения и въпроси. Светият старец Силуан казва в записките си: “Едно е да вярваш в Бога, и друго - да познаваш Бога.” Академичното образование и философските убеждения позволяват под формата на разнообразни научни изследвания да се представи знанието за истината, но в основата на това е *вярата от слушане* (сравни с Рим. 10:17), а не истината на знанието в Светия Дух, получена чрез богообщението. Желаещите *да се оправдаят* (сравни с Лук. 10:29) не ще намерят в изказванията или поведението на стареца нито богословски определения, нито философски изрази, нито безукорен стил на изразяване.

От юношеска възраст приснопаметният старец желаел обръщане към Бога, за да изпълни първата и главна заповед: *възлюби Господа, Бога твоего* (Мат. 22:37), и да се изпълни с произтичащото от това божествено вдъхновение. Той мъжествено претърпя “мъченичество на съвестта” (виж 2 Кор. 1:12) благодарение на постоянната ревност и желание по Бога и *сълзите му бяха хляб за него денем и нощем* (Пс. 41:4). Не даде *сън на очите си и дрямка на веждите си, докле не намери място за Господа* (Пс. 131:4, 5). Спомням си, как ни каза: “Откакто нося расо, нито веднъж не съм се наситил с хляб, нито със сън.” Разбира се, той не искаше да каже, че в буквален смисъл не се е наситил с храна и сън, но подразбираше постоянната си грижа и

бдителност в пазенето на страха Божий, за да не бъде ограден. Когато умоляваше за милост с неизказани сърдечни въздишки, “благодатни утешения веселяха сърцето му” (сравни с Пс. 93:19).

Как жадуваше той благодатта, как я търсеше! Как се трудеше за придобиването ѝ! За всичко това знаят пещерите и земните пропасти на Атон, раждащ мъченици. Трудолюбивото спазване на “деятелното” благочестие не се забави да принесе първия плод - “чувството в Бога.” Адамовият плач беше станал за стареца *хляб денем и нощем*. “Защо си ме отхвърлил? Защо ходя натъжен от обидите на врага? Прати Твоята светлина и Твоята истина да ме водят и да ме доведат на Твоята света планина и в Твоите обиталища” (Пс. 42:2, 3). За Адамовия плач много точно се изразява преподобният старец Силуан: първият плач е за намиране на благодатта; а вторият, по-горчивият, е за призоваване на намерената благодат, която отново се е скрила в съответствие със своите тайнствени пътища. Колкото и да се стараех аз, убогият, да постигна тънкостта на тайнствените пътища на благодатта и този двойствен начин на нейното действие, не ми се удаде да се справя в пълна мяра с тази задача, тъй като старецът, обяснявайки ни дадения предмет, обикновено започваше да плаче. “Едно ще ви кажа, деца - казваше той. - Вместо да загубите благодатта и да не се погрижите да я призовете отново, по-добре е изобщо никога да не сте я намирали, колкото и жестоко да ви изглежда това. Ето защо ви желая по-скоро опит, отколкото благодат. Опитът донася със себе си много благодати и ги призовава отново, ако те се скриват, но преждевременната благодат не донася никакъв опит.”

Сред основните черти на стареца се открояваха пламенната ревност до последните дни на живота му, също както и умереността и навикът да се задоволява с малко заради безмълвието и безгрижието, към които той постоянно се стремеше. За да мисли смирено и за да се изразява смирено, старецът използваше особени изрази, неупотребяеми в общоприетия език. Но по този начин той правеше разбираема дълбочината на своето смиrenomъдрие, което считаше за основа на християнското любомъдрие. Строгото му и безмилостно отношение към самия себе си не пречеше на духовната свобода и широта, с помощта на които той съдеше за нещата съобразно тяхната природа и положение. Когато търпимостта към някои нововъведения, които малко по малко се вкореняваха на Атон, достигна критичната си точка, старецът не направи никакви отстъпки. Познавайки светоотеческото наследство и отнасяйки се ревностно към отеческото предание, той не се задоволи само с външното спазване на устава. Понасяйки с търпение и спокойствие насмешките на онези, които го наричаха “прелъстен”, той разкъса покривалото на компромиса, утвърждавайки истинското предание на “деянието като възхождение към съзерцанието”, и по този начин стана продължител сред атонските безмълвници на традицията на паламитското трезвено съзерцание. Отличавайки се с широта и свобода на съжденията, старецът никога не учеше за възможността само за един начин на монашески живот, макар сам да постоянстваше в един определен тип житие. Той признаваше еднаквата ценност на всички видове монашество на Атон, стига само страхът Божий да съпътства всеки от тях. Много често призоваваше към това онези, които идваха при него за съвет. И дори и да придаваше в някаква степен особено значение на “живота в послушание спрямо духовен отец”, обикновено - в малко братство, той твърде ценеше и общежителния начин на живот, изграден според отеческото предание. “В истинските киновиати<sup>1</sup> - казваше той, - за разлика от останалите, потънали в грижи, се вижда някаква особена кротост и спокойствие.” Точно по същия начин считаше, че животът на келиотите предоставя немалко благоприятни възможности и средства, които, ако бъдат разумно приложени към духовния живот, могат да станат плодородна почва за безмълвие и вътрешен живот. Като доказателства за това по думите му служат успехите, постигнати в трезвението и познанието на тайнствата на благодатта от келиотите, които великите отци-исихасти завариха по времето на Григорий Синаит и по-късно.

В тази връзка ще си позволя да се върна към един основополагащ извод на блажения старец. Според неговото мнение умното безмълвие не е никакъв механичен способ, автоматично довеждащ до божествено съзерцание и не може да се ограничава от периодично повтарящи се промеждутъци от време. Умното безмълвие, ако го разглеждаме като някакво средство за достигане до среща на човека, това “тленно създание”, с Всевишния Бог, не се състои само в донякъде изкуствените методи, с помощта на които безмълвниците се опитват да задържат ума си. И “това трябва да се прави” (сравни с Мат. 23:23), но главният път на безмълвието е “мъченичеството на съвестта”, съчетано с точно спазване на Божествените заповеди, с непрестанно себеотрицание, съпътствано от смирение, без което е невъзможно някой да види Бога. Ето кое привлича Божията благодат. Следователно умната молитва, трезвението и въобще всичко, отнасящо се към

<sup>1</sup>Т.е. общежителни монаси - б. пр.

чина на съзерцанието - това не са никакви технически способности за придобиване на благодат, а са резултати от целия свършен живот в Христа.

Достигайки края на смирените си опити да опиша някои страни от духовния опит на нашия приснопамятен старец, аз напълно осъзнавам своето несъвършенство, за което говорих в самото начало. Не притежавайки знанията на литератор или критик, аз се реших на тази стъпка, изхождайки единствено от благочестивото желание да принеса полза на ближните и от дълг на благодарност, която изискват оказаните ми от стареца благоденствания. Ето защо, моля читателите изцяло да припишат на мен всички грешки и недостатъци на този труд и да не ги приписват на човека, за когото става дума и в сравнение с когото аз съм малък и недостоен. "Като свидетелствам за това, пишейки го" (сравни с Йоан. 21:24), аз не преследвах никаква друга цел и не прибегнах към никакви преувеличения, но даже премълчах за някои отнасящи се до стареца събития и лица, мнозина от които са още живи. На моите братя, които са по-добри от мен и към които Бог благоволи повече, отколкото към мен, смирения, се пада задачата да разкажат за стареца това, което им е известно по-добре, отколкото на мен. От имащите уши, за да чуват, и очи, за да виждат, не ще се укрие благодатта, живееща в словата и в духовния опит на стареца. Тя ще ги убеди, че всичко това са плодове на велики подвизи и трудове, завоевания на един цял и многотруден живот, носещи печата на неповреденото светоотеческо предание.

Четейки запазилите се писма на стареца, издадени от наши братя в Христа, може да забележим, как самият му пламенен дух гори от ревност и любов към Бога. Възможно е този дух според мнението на мнозина да се отличава със своеобразие на маниера на изразяване. Той не претендира за точност в спазването на езиковите норми, обаче носи свидетелството на словото на живота. Опитът на собственото подвижничество на стареца, потвърден от точното съответствие на отеческото предание от началния стадий на покаянието до самото преуспяване в Бога, - е свидетелство за достижимостта на живота в Христа, особено убедително за съвременния човек. В условията на съвременната неразбория този опит говори за това, че евангелската истина остава единствено спасителна, днес и винаги, а не само "во време оно." По този начин в значителна степен се постига и смирената цел на моето съчинение. А за мен остава само да моля духа на блажения старец да прости моите слабости, а всички читатели - да се отнесат към тях снизходително.

"Но, о, премилосърдни отче наш, който чрез божествената си любов насочи всичко в нашия живот към спасение и чрез молитвата си съедини с Бога отдалечилите се от Него, помени сега и нас, притеснените отвсякъде и изнемогващите. Помени всички нас, твоите чеда, защото ти често ни обещавахте, че нито един от нас няма да погине, и умоли нашата Владичица, да дари на нашето окаянство, смирение и търпение, които ти така усърдно търсеше в живота си и намери. Амин."

---

**На нашия Бог слава во веки веков.  
Амин.**